De woeste avonturen van de Bokkerijders

Ger Ramaekers en Theo Pasing

bron
Ger Ramaekers en Theo Pasing, *De woeste avonturen van de Bokkerijders*. Uitgeverij Limburgs Dagblad, Heerlen 1972

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/pasi001woes01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

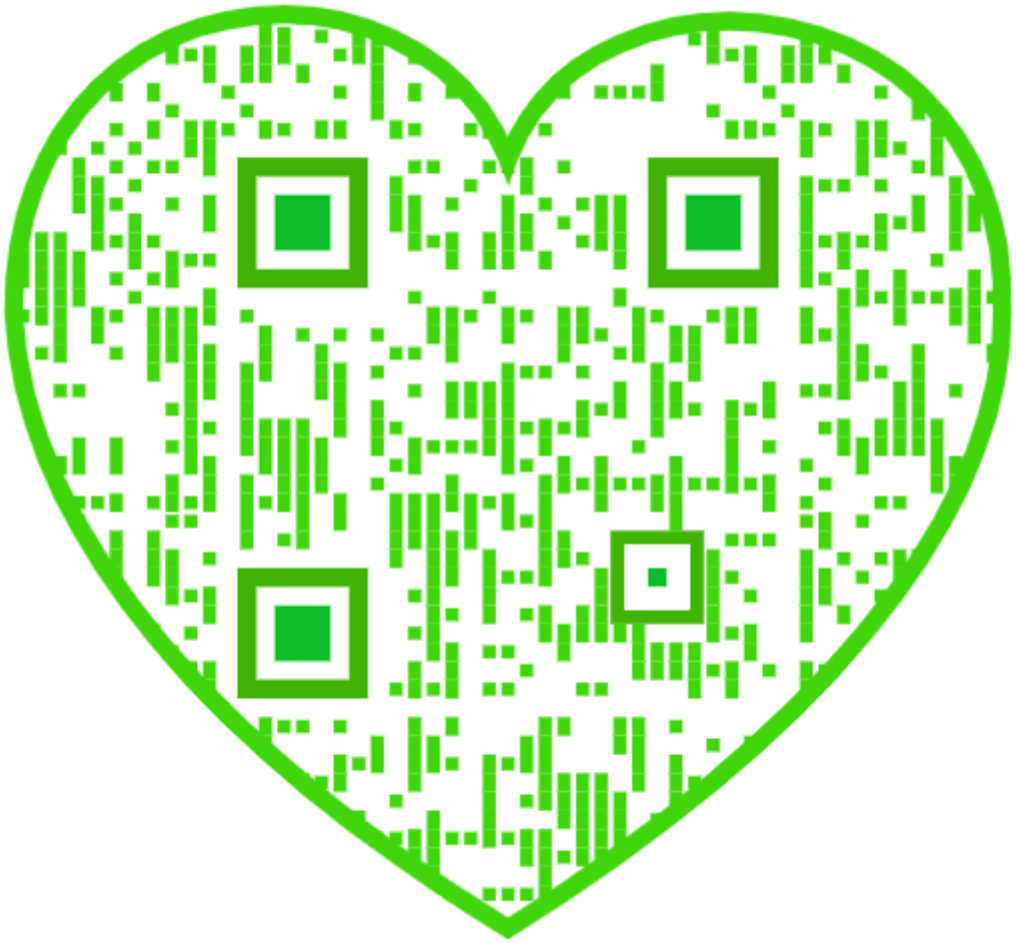

Inleiding

Het Limburgse verleden is rijk aan wonderlijke verhalen. Verhalen over sterke mannen, spoken, heksen, roversbenden, Schinderhannes en de Bokkerijders. Vooral deze Bokkerijders mogen zich al enkele eeuwen verheugen in de belangstelling voor duistere, vaak onopgehelderde misdaden, hun geheimzinnige organisatie en hun tragisch einde op de pijnbank of aan de galg. In hun tijd waren inbraak, moord en mishandeling aan de orde van de dag. Mensen ondergingen gruwelijke martelingen, omdat de Bokkerijders zich van hun bezit eigen wilden maken.

Het volledige verhaal over de Bokkerijders moet nog geschreven worden. Er zijn weliswaar tal van publicaties over verschenen, maar het geschiedkundig verhaal ontdaan van alle franje van romantische verdichtsels is nog nooit over de Bokkerijders samengesteld. Het Limburgs Dagblad heeft wekelijks exclusief in Limburg een reeks verhalen over de Bokkerijders en hun gruwelijke praktijken gebracht. Het is ook onze bedoeling niet een strikt geschiedkundig verhaal te brengen, maar iedereen, die de Bokkerijders slechts kent uit verhalen van zijn ouders en voorouders, te laten kennis nemen van de werkelijke achtergronden. Het is nu meer dan tweehonderd jaar geleden, dat de Bokkerijders Limburg en de aangrenzende buurlanden onveilig maakten.

Wij zullen daarom afwijken van de gewoonte van de meeste schrijvers om geen namen te noemen. In onze reeks verhalen worden zij met naam en toenaam genoemd. Er zullen familienamen in voorkomen, die nu nog bestaan. Het is niet de bedoeling iemand in zijn goede eer en naam hiermee aan te tasten. Het geeft echter een vollediger beeld van wat er zich toen in de diverse families heeft afgespeeld.

G. Ramaekers, ing.

Theo Pasing

I

Een korte geschiedkundige schets is nodig om een indruk te krijgen hoe in die tijd de maatschappij georganiseerd was, hoe de justitie werkte en hoe de bende ontstond.

Limburg is in de middeleeuwen versnipperd in talrijke kleine staatjes, waarvan sommige zijn blijven voortleven tot de Franse Revolutie. In het najaar 1794 veroverden de Sansculotten ons landje en maakten zodoende een einde aan eeuwenoude toestanden en rechtsinstellingen. Er waren verschillende zelfstandige heerlijkheden, zoals Sittard, Valkenburg en Daelhem. Midden- en Noord-Limburg behoorden gedeeltelijk tot het overkwartier van Gelder en Gulik. De politieke toestand werd bijna onontwarbaar door een groot aantal kleine heerlijkheden, die daar tussen verspreid lagen, zoals Thorn, Wittem, Stein en Elsloo. De hertog van Brabant, Karel de Vijfde werd tevens Heer van de Brabantse Landen van Overmaas. (Het oude Hertogdom Limburg werd meestal aangeduid als: 'De Landen van Overmaeze').

De veldtocht van Frederik Hendrik in 1632 bracht de gehele Maasstreek in de macht van de Hollandse Republiek. Voor de situatie in de landen van Overmaas werd pas in 1661 een definitieve regeling bij het Partage Verdrag getroffen. Economisch was de situatie erg slecht. De versnippering van het gebied, vooral in Zuid-Limburg, maakte politietoezicht zeer moeilijk. Tengevolge van de verarming nam de onveiligheid schrikbarend toe.

De voornaamste bron van bestaan was het landbouwbedrijf, dat in die tijd uitermate slecht ging. In de eerste helft van de achttiende eeuw brak de veepest uit, die een verschrikkelijke verwoesting onder de veestapel aanrichtte. Juist deze armoede, mede in de hand gewerkt door zware oorlogsschattingen, fourageringen en inkwartiering van doortrekkende troepen deed de geruïneerde landslieden naar de alcohol grijpen. Het begin van wat de gruwelijkste tijd in Limburg zou worden brak aan. De tijd was rijp voor het ontstaan van de eerste bende van de Bokkerijders. Gewoonlijk verdeelt men het optreden van de Bokkerijders in drie perioden. Dit is niet geheel juist. In feite is er maar één periode van 1732 tot 1776, waarin de Bokkerijders opereerden. Gemakshalve kan men deze tijd echter in twee perioden verdelen: de tijd van de eerste bende van 1732 tot 1743 en de tijd van de tweede

bende van 1755 tot 1776. In een tussenstadium van 1749 tot 1751 was er nog een bende, die voornamelijk in Schinnen, Geleen en omgeving optrad. Deze tussenperiode kan bij de eerste bende gerekend worden, omdat de meeste leden voornamelijk uit de eerste bende afkomstig waren. De Bokkerijders opereerden in Zuid- en Midden-Limburg en de aangrenzende Duitse en Belgische gebieden. Het operatieterrein lag ongeveer tussen Roer en Maas, op Belgisch gebied vanaf de Maas tot achter Diest in Belgisch Brabant. Het dorpje Wellen kan tot een centrum gerekend worden.

Over het ontstaan van de naam Bokkerijders is niets met zekerheid te zeggen. Volgens overleveringen zouden de bendeleden zich op hun nachtelijke tochten gezeten op bokken verplaatsen. De bendeleden hebben dit volksgeloof nooit tegengesproken, maar het voor hun plannen misbruikt. In hun eigen organisatie noemen ze zich echter nooit Bokkerijders, maar gesellen, kameraden of complicen. Voor de justitie is het een ‘goddelooze bande, bezwoorne bande of vloekgespuis’. Een andere verklaring voor de naam is, dat bij de eed, die ieder, die tot de Bokkerijders toetrad moest afleggen, een zilveren bok werd gebruikt. In 1773 werd in Heerlen verteld, dat Loesche Katrien (Catharina Ruyters) een oude vrouw die als dievegge naam had gemaakt, levend op een bok gezeten verbrand zou worden. Vele nieuwsgierigen stroomden naar de gerechtsplaats. Ze werden echter hevig teleurgesteld, omdat de vrouw niet verbrand, maar verbannen werd.

De justitie bestond uit een schepenbank of schepengerecht. In de schepenbank hadden zitting een schout en schepenen. Een schout is te vergelijken met de huidige officier van justitie. De schepenen wezen recht volgens eeuwenoude gebruiken. Zij waren de bestuurders en wetgevers van de bank en tevens de uitvoerders van de verordeningen. Tot schepenen werden de aanzienlijkste mannen uit een bank benoemd. Zij vergaderden om de veertien dagen. De vergaderingen heetten genachtingen. In de tijd van de Bokkerijdersprocessen was het vaak nodig een buitengewone genachtedag te houden. In de processtukken staan ze aangeduid als extraordinairie. De griffier of secretaris was belast met het hele schrijfwerk. Hij las de veroordeelden onder de galg het vonnis voor. Hij woonde de executie bij en maakte in het proces een aantekening, b.v. ‘publicatum et actum’ of, zoals in het vonnis van Christiaan Geilen, alias Moutheuvelsvänger van Kaalheide: ‘publicatum ter plaetse van crimineele Justitie op den Nullanderberg den 16 Xbris 1744’ (16 december 1744). De gerichtsbode was belast met de besteldienst, de dagvaardingen, afkondigingen aanplakken op de

kerkdeuren en het arresteren van misdadigers met behulp van de schutten van de schutterij.

De tortuur of pijniging dateert uit de oudste tijden. Ze werd door het schepengericht aangewend om personen, die verdacht waren van de zwaarste misdrijven en waarop de doodstraf stond, tot een bekentenis te dwingen en hun eventuele bondgenoten te noemen. Men moest dit doen omdat het regel was, dat niemand ter dood veroordeeld kon worden, die niet bekend had. Een uitzondering werd daarop gemaakt bij de chirurgijn Kerckhoffs, die als leider van de Bokkerijders bekend is geworden. Hij heeft geen bekentenis afgelegd en is toch ter dood veroordeeld. Er golden strenge voorschriften bij de aanwending van de tortuur. De lichaamsconditie van de beklaagde moest in aanmerking genomen worden. Tot personen, die niet getortureerd mochten worden, behoorden zwakzinnigen en zwangere vrouwen. Men moest rekening houden met de te stellen vragen en de tortuur mocht niet herhaald worden. Had immers een beklaagde de tortuur doorstaan zonder te bekennen, dan moest hij vrijgelaten worden. De bekentenis op de stoel van de tortuur afgelegd moest binnen 24 uur door de beschuldigde bevestigd worden. Dat moest buiten de tortuurkamer gebeuren, vrij van boeien en banden. Men noemde dit de ‘recollectie’. Herriep de beklaagde bij de recollectie zijn bekentenis dan kon de tortuur herhaald worden zo vaak als de justitie dit nodig achtte. De tortuur werd gewoonlijk voorafgegaan door een zogenaamde territie, het schrik aanjagen van de beklaagde. De territie bestond hieruit, dat de beklaagde in de folterkamer werd gebracht, waar hem de laatste keer gevraagd werd de waarheid te bekennen. Hij werd geconfronteerd met de scherprechter (beul) die hem de folterwerktuigen toonde en ze hem zelfs even aan den lijve liet voelen. Volgens voorschrift ging aan de ondervraging op de tortuurstoel een tijd van 16 uur vooraf. In die tijd kreeg de beklaagde niets te eten om zijn weerstand te breken. Bekende de beklaagde niet bij de territie, hetgeen bijna nooit is gebeurd, dan begon de foltering. Hierbij moest steeds een beëdigd chirurgijn aanwezig zijn. De dokter had de taak te zorgen dat de gepijnigde tijdens de foltering en ondervraging niet te zeer verzwakte. Ook diende hij de verwondingen te verbinden en te genezen.

De folterwerktuigen hebben hun uitwerking ook op de Bokkerijders niet gemist. Vele bendeleden hebben er op een bijna onmenselijke manier mee kennis kunnen maken. Een van de geliefdste instrumenten waren de duimschroeven. Ze bestonden uit een soort ring in twee helften, die om de duim werd gelegd. Beide helften werden dan met een vleugelmoer aangedraaid, zodat de gewrichten op een bijzonder pijnlijke manier samengeknepen

werden. De Spaanse stevelen waren ijzeren schachten, die uit twee helften bestonden. De beklaagde gezeten op de tortuurstoel moest er zijn blote benen in steken. Zijn omhoog geheven armen werden achter hem aan de muur vastgemaakt. Met een soort drukpers werden de ijzeren schachten dan bijeengeknepen. Natuurlijk geen prettige ervaring. Men gebruikte ook graag de stroppade of wipgalg. Hierbij werden de armen op de rug gebonden. Aan de voeten werden zware gewichten gehangen. Met een touw, dat over een katrol liep, werd de beklaagde aan de armen omhoog getrokken. Meestal kreeg hij dan ook nog 25 of 50 slagen met een roede op zijn ontblote rug. Het slachtoffer bleef soms uren zo hangen.

De stroppade was een levensgevaarlijke foltering, omdat de inwendige organen hiervan veel te lijden hadden. Dat deze foltering de meest pijnlijke was bewijst het feit, dat de Bokkerijders, die de duimschroeven en Spaanse stevelen hadden doorstaan, meestal bij de stroppade bekenden. De tortuur heeft ook vaker aanleiding gegeven tot misbruik. Personen, die valselijk aangeklaagd waren, bekenden op de pijnbank dingen, die zij helemaal niet hadden gedaan. Liever kozen ze de korte pijn aan de galg dan de urenlange helse folteringen van de tortuur.

De justitie is echter in die tijd niet altijd even bloeddorstig opgetreden. Er is een geval bekend van de 18-jarige Joannes Hennix uit Spaubeek, die ervan beschuldigd werd met zijn vader Michel en zijn broer Peter lid van de Bokkerijders te zijn. Bij het eerste verhoor ontkent hij natuurlijk alles. Met zijn vader geconfronteerd, zegt deze: ‘Jung, val op dien kneeën veur de heiren en bid om vergiffenis en zeg das doe in dyne jonkheid daertoe gekomen bis en bid dat de heiren dig mogen barmhartig zijn’. Dit deed Joannes. Hij viel op de knieën en smeekte om vergiffenis. De schepenen van Geleen pleitten daarop voor een mildere straf. De toegevoegde rechtsgeleerden konden een mildere straf dan de galg echter niet goedkeuren en dus werd Joannes opgehangen aan de galg aan de Raadskuil te Lutterade op 23 augustus 1751.

Een ander geval is uit Schaesberg bekend. In 1757 werd een zekere Nacken door enkele belhamels, die dronken van de kermis in Nieuwenhagen kwamen, doodgeslagen.

Een zekere Eerens werd ervan verdacht de dodelijke slag te hebben toegebracht. Hij werd verhoord, waarbij hij ook op de pijnbank terecht kwam. Bij de recollectie zei hij: ‘Ik heb het niet gedaan, maar ik laat me geen pijn meer doen. Liever zal ik zeggen wat gij hebben wilt, ja, ik heb het gedaan, maar dit moet ik zeggen, omdat ik geen pijn meer kan verdragen’. Door schout en schepenen werd hiervan gewetensvol akte opgemaakt. De toegevoegde rechtsgeleerden adviseerden wederom de doodstraf, die ook werd uitgevoerd.

Er wordt weleens beweerd, dat het zo'n vaart niet liep met de Bokkerijders. De diefstallen waren in verhouding niet zo talrijk. De opbrengst voor de gewone bendeleden was zeer gering. De mening is zelfs geopperd, dat de grootste schuldigen niet de dieven waren, maar de rechters. Zij verrijkten zich met de goederen van de geëxecuteerden en ze konden zoveel bekentenissen afdwingen op de pijnbank als ze zelf maar wilden. Bovendien valt het op, dat het schema van de processen altijd hetzelfde is. Het tegendeel is echter waar. De Bokkerijders zijn een gruwelijke bende geweest. De eerste bende heeft zich alleen al schuldig gemaakt aan 150 diefstallen, waaronder 40 kerkdiefstallen met heiligschennissen, een reeks moorden, mishandelingen enz.

II

Om als lid tot de Bokkerijders te worden toegelaten moest iedere nieuwkomeling een eed afleggen. Betekenis en ceremonie van de eed waren voor de eerste bende, de bende van Mathias Ponts, en de tweede bende, de bende van chirurgijn Kerckhoffs verschillend. Vooral onder de Bokkerijders van Kerckhoffs heeft de eed een grote waarde gehad. De eedsaflegging was niet aan een bepaalde plaats gebonden.

Naargelang het uitkwam gebeurde het nu eens hier dan weer daar in het operatiegebied van de Bokkerijders.

Een van de bekendste samenkomsten is de bijeenkomst op de Heksenberg in 1736. De leiding van deze lugubere ceremonie lag in handen van Jonkheer de Garavelle van Geleen, Mathias Ponts uit Hoensbroek en Geerling Daniels uit Wolfhagen bij Schinnen. Bij deze plechtigheden was steeds een dode hand aanwezig. Deze hand was afkomstig van een geëxecuteerde.

De dode hand was tot een vuist samengebald, waarin een brandende kaars stak. Jonkheer De Garavelle zwoer eerst de eed in handen van Geerling Daniels en Daniels op zijn beurt in handen van de jonkheer. Zo deed ook de oude Ponts. Uit meer dan één bron is bekend, dat de eed ook ten huize van de kapitein van de eerste bende, Mathias Ponts in Hoensbroek, werd afgelegd. De mensen, die tot de Bokkerijders wilden toetreden en te ver van Hoensbroek of Schinnen af woonden, legden de eed meestal in de Sint Janskapel af. Deze kapel lag op de Vrouwenberg bij Herzogenrath. Bij de tweede bende was de woning van Balthus Kerckhoffs van Merkstein een geliefde plaats om de eed te zweren. Baltus was een achttien jaar oudere broer van Heinrich Joseph Kerckhoffs, de latere kapitein van de tweede bende. Baltus is lid van de eerste en de tweede bende van de Bokkerijders geweest.

De heiligschennende daden van de Bokkerijders kwamen al bij de eedaflegging tot uitdrukking. Men spuwde op een kruisbeeld, trapte op een beeld van Maria en wijdde zich toe aan de duivel. De leden van de eerste bende beloofden zo veel mogelijk kwaad te doen: te moorden, te stelen en branden te leggen. Hoewel de beloften niet veel fraais inhielden, liep het wat de moordlust van de meeste bendeleden betreft niet zo'n vaart. De moorden werden dan ook altijd begaan door de kopstukken van de bende, die wel doortrapte schurken waren. De complicen namen

meestal deel aan kerkdiefstallen en heiligschennissen. En dat gebeurde wel alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. In tegenstelling tot de eerste bende was het in de periode van Kerckhoffs (1755-1776) ten strengste verboden om buiten bendeverband inbraken of straatroverijen te plegen.

Dit was ook uitdrukkelijk in de eedformule opgenomen. Overtreding van dit verbod zal dan ook onmiddellijk het einde van de tweede bende betekenen. (Hierop komen we later nog terug). De ceremoniën verschilden in de loop der jaren. In de Sint Janskapel op de Vrouwenberg stond op een tafeltje, dat bedekt was met een klein wit laken, een kruisbeeld, geflankeerd door brandende kaarsen.

Daarbij stond een beker water of brandewijn en er lagen enkele stukken brood. In plaats van het kruis werd ook een beeld van Maria gebruikt. Het geheel was een nabootsing van de liturgieviering en het had ook die gehele sfeer. In de beker water werd een groenachtig poeder gedaan. Dat spul had een fatale uitwerking op degene, die ervan dronk. Hij werd er stomdronken van. Degene die de eed wilde afleggen, moest op zijn knieën gaan liggen en achterwaarts de kapel binnenkruipen. Voor het tafeltje aangekomen mocht de aspirant-Bokkerijder gaan staan. Een van de Bokkerijders, die in een kring rond het tafeltje stonden, reikte de nieuwkomeling de beker.

Voordat de man dronk moest hij zeggen: ‘Hiermede drink ick god af en den duyvel in’. Vervolgens gaf men hem een stuk brood te eten.

Opnieuw moest de Bokkerijder zeggen: ‘Hiermede eet ick god af en den duyvel in’. Had hij het water gedronken en het brood gegeten dan werd een kruisbeeld op de grond gelegd. De aspirant-Bokkerijder moest er met zijn linkervoet op gaan staan en met twee vingers van zijn linkerhand God afzweren en de duivel toezweren. Hij moest verder beloven vaak naar de ‘Tafel des Heeren’ te gaan om de schijn te wekken steeds vroom en devoot te zijn.

De Bokkerijder mocht in het openbaar niet praten met andere complicen en er zeker geen openlijke vriendschap mee tonen. Als vanzelfsprekendheid gold natuurlijk dat de Bokkerijder nooit iets over de bende of haar daden mocht vertellen. Ook dan niet als hij in handen van de justitie was gevallen.

En mocht het gebeuren, dat hij op de pijnbank zo door pijn werd gekweld dat hij de namen van de andere Bokkerijders niet meer kon verzwijgen, dan diende hij zijn verklaringen onder de galg of bij de recollectie te herroepen. De eed heeft bij de eerste bende niet die waarde gehad, die hij bij de tweede bende heeft gekregen. De rechtbanken, die de leden van de eerste bende vonnisten, vroegen ook nooit of de beklaagde de eed had afgelegd, tenminste

niet in het Oostenrijkse gebied van de landen van Overmaas.

In Kerkrade komt de eed ter sprake tijdens het proces tegen Andries Consten uit Chèvremont. Andries Consten verklaarde, dat de complicen na de inbraak in de hoeve Ter Waarden (deze hoeve lag bij de watertoren van Rimburg boven op het veld) een vervloekingseed aflegden. De meeste leden van de eerste bende hadden de eed afgelegd. Bij de tweede bende staat de eed in het middelpunt van de belangstelling. Niet alleen bij de leden, maar ook bij de justitie. De beklaagde kreeg voortdurend de vraag voorgelegd of hij de goddeloze eed had afgelegd. Soms antwoordde een Bokkerijder dat hij zelfs twee tot drie keer gezworen had kwaad te doen, terwijl een ander voorgaf nog nooit van een eed gehoord te hebben.

Zelfs de leugen, in dit geval om bestwil, was de Bokkerijders niet vreemd. De leden van de bende van Kerckhoffs legden de eed gewoonlijk af in afgelegen veldkapellen of boskapellen. In de processtukken worden de volgende kapellen genoemd: 'De St. Leonardus en St. Wendelinuskapel te Herzogenrath, de St. Rosakapel op de Kollenberg te Sittard, St. Joost te Echt, een kapel bij Urmond, het Leenderkapelletje te Schaesberg en de Mariakapel te Ophoven bij Maaseik. In de Mariakapel te Ophoven zorgde Arnold van de Wall, bijgenaamd Nolleke van Geleen, voor een bijzonder spektakel. Nolleke kroop in de half donkere kapel. Achter het altaar begon hij met kettingen te rinkelen en te grommen en blaffen als een hond.

Dit alles om de duivel na te bootsen. Onder de oudere Limburgers leeft nog het verhaal, dat Nolleke van Geleen een Bokkerijder was, die toen de arrestaties een aanvang namen in zijn hemd uit Geleen was gevlucht. Dit is beslist niet waar.

Arnold van de Wall was op 30 januari 1749 te Bree (België) geboren. Hij was de zoon van Jan van de Wall en Liesbeth Wilox. Hij huwde met Barbara Baggen van het romegoedt te Bree. Hij was kapitein van de Kempische Bokkerijders. In Pelt is hij op 15 september 1789 aan de galg gestorven. De galg stond op de grens van Kaulille en Klein Brogel. Zijn vader Jan van de Wall was uit Geleen afkomstig. Hij vluchtte in 1743 uit Geleen, toen men de eerste bende begon op te rollen. Bij de bijeenkomsten in het Leenderkapelletje hadden de Bokkerijders enkele variaties op de eedaflegging bedacht. De Bokkerijders van Heerlerheide, die nog beëdigd moesten worden, kregen een kruisje van papier. Zij moesten dit in de hand houden als zij het beeld van Maria vertrapten. Het nieuwe lid werd ook wel eens in een cirkel geplaatst, die op de grond was getrokken. Dit was een symbolische handeling, waardoor de nieuweling als het ware buiten de gemeen-

schap werd geplaatst en alleen kwam te staan tegenover een Hogere Macht.

Een complice van Geulle (Hendrik Thijssen) verklaarde dat hij de eed in de kapel op de Kollenberg te Sittard afgelegd had en daarbij het beeld Moeder Gods, 'genaamd St.-Rosa', had vertrapt. Dit getuigt van de naïviteit van de complice of van de onkunde van de protestantse rechters over katholieke geloofskwesties. Een complice van Ten Esschen, Jan Moonen, bekende de eed in de St.-Leonarduskapel te Herzogenrath gezworen te hebben. Gevraagd naar wat hij daar gezien had, zei hij: 'Een groot zwart ding'.

Ondanks de pressie van de rechters, die daarvoor de pijnbank gebruikten, weigerde hij er iets meer over te vertellen.

III

We schrijven het jaar 1742. Op het kruispunt van de wegen Limbricht-Born en Guttecoven-Limbrichterbos ligt de hoeve ‘De Beukeboom’. Geografisch gezien ligt ‘De Beukeboom’ nog juist in de gemeente Nieuwstadt verscholen tussen de bomen van het Limbrichterbos. De hoeve wordt bewoond door Theo Wintraeken, zijn vrouw Anna Kraanen en hun vier kinderen (twee jongens en twee meisjes). In ‘De Beukeboom’ was vroeger een brouwerij gevestigd, die door de familie Lumens werd geëxploiteerd. Ook de heer Wintraeken houdt er een herberg in. De eenzame boerderij wordt op 15 maart het doelwit van een gewelddadige overval van de bende der Bokkerijders.

Jan Janssen, bijgenaamd de ‘Tamboer van Schinveld’ heeft enkele dagen in de buurt van de ‘Beukeboom’ gezworven om een gunstige gelegenheid voor een inbraak uit te zoeken. Hij stelt zich in verbinding met de toenmalige kapitein van de bende, de vilder Mathias Ponts, die op de Akerstraat te Hoensbroek woont. De situatie wordt nauwkeurig bestudeerd en men besluit de diefstal te plegen. Op 13 maart wordt Joannes, een zoon van Mathias Ponts, er op uitgestuurd de andere leden van de bende van de plannen op de hoogte te stellen. Hij vindt onmiddellijk gehoor bij de vilders, de gebroeders Beckx uit Nieuwstadt, die op hun beurt bendeleden uit Sittard, Geleen, Schinnen en omliggende plaatsen waarschuwen. Het plan om bij Theo Wintraeken in te breken gaat als een lopend vuurtje door de bende. In Hoensbroek, de Groenstraat in Ubach over Worms, Heerlen, Schaesberg en Kerkrade weten de Bokkerijders wat er op 15 maart staat te gebeuren.

Op de dag van de diefstal vertrekken de Bokkerijders die ver van de plaats van het misdrijf wonen al in alle vroegte. Zij verzamelen zich bij de Bokkerijders in Nieuwstadt. Tegen het vallen van de avond trekken zij in groten getale naar het Limbrichterbos. Het is een luguber gezelschap, dat zich tussen de struiken rond de ‘Beukeboom’ verstopt. Een klein groepje zal de hoeve binnengaan en de overval plegen. De gebroeders Lenssen en Hendrik Cleven bereiden zich in de woning van Hendrik Beckx op de inbraak voor. Zij smeren hun gezichten met het roet van de koekepan in. Daarna gaan ook zij naar de ‘Beukeboom’ in gezelschap van Bernard Beckx,

Joannes Gardeniers en Gerard Royen, allen uit Nieuwstadt. Bij de ‘Beukeboom’ stuiten zij op de andere bendeleden. Tussen 19 en 20 uur geeft Mathias Ponts het teken zo dicht mogelijk rond de ‘Beukeboom’ te gaan liggen. Hij zet een aantal wachtposten uit. Vier Bokkerijders gaan de hoeve binnen en drinken in de herberg enkele glazen brandewijn. De 19-jarige dochter Johanna Wintraeken is op dat ogenblik in de herberg.

Nadat de vier mannen hun glazen leeg gedronken hebben, doen zij alsof zij op willen stappen. Een van hen pakt de pook bij de haard om er zijn pijp mee schoon te vegen, zoals hij zegt. De andere drie zijn naar de deur gelopen. Op dat moment roept iemand ‘pack aen’, waarop zij zich op Theo Wintraeken storten. Terwijl zij hem met de pook bewerken eisen zij van Theo Wintraeken honderd pattacons (ongeveer f 250, -), die hij in een jaar verdiend zou hebben. De andere familieleden zijn inmiddels op de vlucht geslagen. Johanna blijft tot op het laatste ogenblik in de herberg en kan later waardevolle verklaringen afleggen. Op een gegeven moment wordt ook haar de grond te heet onder de voeten en vlucht zij naar de zolder, waar haar moeder en broers zich verschuilen. De Bokkerijders zitten haar echter op de hielen. Zij is juist op zolder geklommen, haar moeder wil de ladder optrekken, als de Bokkerijders onder het luik verschijnen. Mathias Ponts heft het pistool en schiet Anna Wintraeken, die zich over de ladder buigt, door het hoofd. Zij is op slag dood. De Bokkerijders stormen de ladder op en binden de kinderen de handen en voeten. Een van hen zet zijn pistool op de borst van het meisje en vraagt haar, waar het geld is verstopt. Als zij niet vlug genoeg antwoordt, schiet de Bokkerijder. Het pistool ketst. Inmiddels hebben de andere Bokkerijders op zolder kisten ontdekt, die zij openen. Zij nemen er alles uit, wat er in ligt. Daarna vertrekken zij.

In de kelder ligt de ernstig mishandelde Theo Wintraeken. Hij heeft diepe wonden in het hoofd, dat geheel opgezwollen is. Over zijn hele lichaam heeft hij blauwe plekken en ernstige bloeduitstortingen. Zijn gezicht is mismaakt door de slagen. Tijdens de worsteling in de herberg heeft hij kans gezien uit het huis te komen. Buiten wordt hij opgewacht door twee andere Bokkerijders. Zij sleuren hem aan de haren weer naar binnen en dwingen hem de kelder in te gaan. Daar wordt hij opnieuw mishandeld met singels, die de geestelijkheid gebruikt om de alben op te gorden. De Bokkerijders binden hem de handen op de rug, knopen zijn voeten stevig tegen elkaar en stoppen hem een prop ‘lienewant’ in de mond. Zo laten ze de arme man achter. In de kelder breken de Bokkerijders kisten en kasten open en nemen alles wat van hun gading is mee.

Twee dagen later, zaterdag 17 maart, komen schout J.J.G. Geeten, de schepenen Joannes Lenssen en Gossen Feyen met secretaris N.G. Brandts van de schepenbank Nieuwstadt pas een kijkje nemen in de getroffen hoeve. Het is er nog een grote ravage. In de voorste kamer van de hoeve ligt de zwaargewonde Theo Wintraeken op bed. In de achterste kamer van het huis ligt zijn vermoorde echtgenote Anna op een weinig stro. De schepenen constateren, dat de vrouw een gapende wond heeft bij het linkeroog. De kogel is tot diep in het hoofd doorgedrongen. De oudste dochter Johanna kan de schepenen over de juiste toedracht van het gebeuren inlichten. Haar vader verklaart zelf, dat hij niemand van de rovers kent, dat ze niet ouder zijn dan 25 jaar, 'Hoogduits', gebroken 'Duits' en een ander dialect 'Duits' spraken.

Het duurt nog anderhalf jaar voordat de daders van deze brute overval gepakt worden. Toen de Bokkerijders door de justitie opgerold werden en de meesten op het kasteel te Herzogenrath gevangen zaten - in april 1743 - verried de een de ander. Een van de kopstukken Mathias Ponts werd het slachtoffer van de loslippigheid van zijn bendeleden. Hijzelf is tijdens de verhoren die met martelingen gepaard gingen, ook geen haar beter gebleken. Op 29 juli 1743 verried hij samen met zijn zoon Peter meer dan 120 bendeleden. Bovendien bekende hij schuldig te zijn aan de moord in de 'Beukeboom'. Daarbij kwamen ook de namen van Bernhard Beckx en diens broer Hendrik Beckx uit zijn mond. Bernhard Beckx was een zwager van de oude vilder Mathias Ponts. Bij zijn tweede huwelijk was Bernhard Beckx getrouwd met Gertrudis Bemelmans, een zus van Barbara Bemelmans, die met Mathias Ponts was getrouwd. De families Beckx, Ponts en Bemelmans waren vildersfamilies. Ook de gebroeders Beckx konden de folteringen niet doorstaan en verrieden onder helse pijnen de bendeleden van Nieuwstadt. Hun verklaringen verwekten een grote sensatie. Zij vertelden de ondervragers, dat bij de nachtelijke overvallen van de Bokkerijders de schepen Joannes Lenssen van Nieuwstadt betrokken was. Dezelfde, die op op 17 maart in de 'Beukeboom' als gerechtsdienaar ging informeren naar de toedracht van het misdrijf. Zijn broer Leonard was ook een Bokkerijder. Joannes Lenssen werd ter dood veroordeeld en op 23 december 1743 in Nieuwstadt opgehangen.

Tijdens zijn proces in het kasteel van Montfort brengt de Bokkerijder Hendrik Cleven uit Nieuwstadt op de pijnbank de zwaarste beschuldigingen uit tegen de oude vilder Mathias Ponts. Toen hij bij de 'Beukeboom' arriveerde op die bewuste avond trof hij er bijna de gehele Hoensbroekse familie Ponts aan. De oude vilder Mathias, zijn zoons Hendrik en Peter en een dochter Marie, gekleed in mannenkleren. Bovendien nog vier andere

Hoensbroekenaren, wier naam hij niet kende. Dat waren Joannes en Christiaan Klinckers, Joannes Craens en Christiaan Langendorp. Uit Merkelbeek waren twee broers en een zus van de familie Meelers bij de overval op de 'Beukeboom' betrokken, te weten Winand, Hendrik en Margriet. Margriet was evenals Marie Ponts gekleed in mannenkleren.

De gestolen goederen waren in zes à acht pakken gebonden, die de Bokkerijders naar de Limbrichtermolen hadden vervoerd. De inwoners van Limbricht hadden die nacht onraad geroken. Een grote groep mensen trok op naar de molen. De Bokkerijders kregen angst en moesten vier pakken van de gestolen goederen bij de molen achterlaten. Zij werden zelfs door een woedende menigte Limbrichtenaren achtervolgd. Hendrik Cleven vertelde, dat zij zonder buit door het bos naar Nieuwstadt waren gevlucht. Hij was toen in gezelschap van Lens Lenssen, Joannes Gardeniers en Gerard Royen. Bij het Limbrichterbeekje hadden ze het roet van hun gezicht gewassen. Vijf of zes bendeleden waren in paniek door het veld naar de kant van Einighausen gevlucht, aldus de Bokkerijder Hendrik Cleven. Zelf heeft Cleven van deze diefstal niets gekregen. Uit de verklaringen van de gearresteerde Bokkerijders is komen vast te staan, dat ongeveer 50 bendeleden bij de gewelddadige overval op de 'Beukeboom' betrokken waren.

IV

Een van de meest gewetenloze schurken van de eerste bende van de Bokkerijders is Bernhard Beckx, een vilder uit Nieuwstadt geweest. Na zijn arrestatie in 1743 bekende hij op de pijnbank in het kasteel te Montfort 32 misdrijven, waaronder zeven moorden, een aantal mishandelingen, diefstallen en inbraken. Zijn leven is één slechte roman geweest, waarin bloed en tranen rijkelijk hebben gevloeid. Geheel in de stijl van zijn levenswijze komt Bernhard Beckx op een afschuwelijke manier op het schavot om het leven. Het milieu waarin Bernhard Beckx leefde, heeft veel tot het gedrag van Bernhard Beckx bijgedragen.

Hij was vilder. En de vilders werden beschouwd als het uitvaagsel van de mensheid. De vilders stroopten het dode vee het vel af en verkochten dit aan de leerlooiers. Het vildersberoep was het minderwaardigste beroep, dat er bestond. De vilders leden onder de discriminatie. Een vilder kreeg namelijk nooit toegang tot een herberg. Wilde hij een glaasje brandewijn drinken dan schonk men hem dat in een glaasje waarvan de voet was afgebroken. Hij kon het zodoende niet neerzetten en moest het staande aan de voordeur uitdrinken. Een van de redenen van de discriminatie was het feit, dat de vilders wrede, ruwe kerels waren, met wie men vermeed om te gaan.

Bernhard Beckx is omstreeks 1700 in Nieuwstadt geboren. Op 18-jarige leeftijd komt hij voor het eerst van het rechte pad af. De Bokkerijder Gerard Royen, een bedelaar uit Nieuwstadt, zet hem er toe aan bij zijn ouders vruchten te stelen.

Bernhard bezwijkt onder de aandrang, steelt bij zijn eigen ouders de vruchten en brengt ze bij Gerard Royen thuis. Het is zijn eerste diefstal, die een vreselijk vervolg zal krijgen.

Op 10 september 1724 trouwt hij met Elisabeth Huysmans uit Maastricht. Zijn vrouw sterft op jeugdige leeftijd in 1733. Zes weken daarna treedt Bernhard Beckx opnieuw in het huwelijk. Nu met Gertrudis Bemelmans, een dochter van de vilder Hendrik Bemelmans uit Hoensbroek. Zijn tweede vrouw sterft ook al spoedig in 1741. Amper zeven jaar heeft dit huwelijk geduurd. Bernhard Beckx rouwt er echter niet lang om, want in 1742 trouwt hij voor de derde keer.

Maar eerst gaat hij nog stevig aan de wandel. Niets houdt

hem meer in Nieuwstadt, waar hij in die tijd ook maar weinig wordt gezien. Hij trekt Holland in om werk te zoeken. Dan is hij weer wekenlang op pad met landlopers, zigeuners, vagebonden en dieven. Op een van zijn laatste zwerftochten leert hij zijn derde vrouw, Joanna Honnofs, in een dorpje bij Willemstad kennen.

Zij is ook een dochter van een vildersechtpaar, Joannes Peter Honnofs en Gertrudis Fischer uit Klein-Gladbach (Dld.). Op 3 oktober 1742 wordt het huwelijk in de kerk van Klein-Gladbach voltrokken.

Ook de pastoor maakt zich schuldig aan de discriminatie van de vilders. In het huwelijksregister maakt hij de denigrerende aantekening: 'deglubitoris' (vildersfamilie). Na het huwelijk keert hij met zijn Joanna terug naar Nieuwstadt, waar hij zijn huisje weer betrekt.

Zijn huis is gelegen tegenover de woning van de schepen Johannes Lenssen.

Gelet op zijn hang naar avontuur is de weg naar de bende van de Bokkerijders maar kort. Bovendien was hij via zijn tweede vrouw de zwager van de kapitein van de eerste bende, Mathias Ponts. Op een berg bij Herzogenrath (de Bokkerijders noemden hem de Duivelsberg) legt Bernhard Beckx in de kapel van St.-Jan de eed af. De eed die Hem tot Bokkerijder maakt. Ten overstaan van Mathias Ponts verklaart Bernhard zich bereid bendelid te worden. Van nu af begint Bernhard zich schuldig te maken aan de wreedste misdrijven.

In maart 1735 is de koopman in kramerijen, Joannes Janssens uit Lanaken (België) op pad. Hij heeft een bedrag van 15 rijksdaalders bij zich. De dagloner Joannes Peters uit Lanaken is hiervan op de hoogte. Hij vertelt dit aan Bernhard Beckx die al spoedig snode plannen heeft. Op een eenzame plek wachten zij de nietsvermoedende koopman op. Peters springt uit de schuilplaats, grijpt de koopman vast en slaat hem met een zwaar stuk hout op het hoofd. De man valt op de grond. Bernhard Beckx komt nu ook in actie. Samen slaan ze zo lang op de koopman in tot hij dood is. In alle gemoedsrust plunderen ze het lijk, slepen het achter een struik en bedekken het met peuymen (graszoden). Het geld van de koopman wordt eerlijk verdeeld.

Ieder krijgt een aandeel van 7½ rijksdaalder.

De tweede moord, waar Bernhard bij betrokken is, gebeurt in de zomer 1737. Het illustere drietal Peter Janssen uit Neeroeteren (België), Hendrik een zoon van Mathias Ponts uit Hoensbroek en Bernhard Beckx zijn in de heide bij Neeroeteren op dievenpad. De dagloner Peter Janssen is te weten gekomen dat een vrouw, Catharina Elisabeth (de achternaam is onbekend) uit Eelen met kostbaarheden op stap is. Eelen is gelegen tussen Maaseik en Stokkum. De vrouw moet op een gegeven moment een voetpad door

de heide naar Neeroeteren nemen. Het is klaarlichte dag. De drie bandieten verstoppen zich langs het voetpad. Catharina is alleen als zij de bandieten passeert. Peter Jansen slaat haar plotseling van achteren op het hoofd. Direct daarop springen ook Bernhard Beckx en Hendrik Ponts toe. De woestelingen gaan zo lang te keer tot de vrouw dood is. Peter Jansen eigent zich alle kleren van de dode vrouw toe. De zilveren oorringen, die zij draagt, krijgt Bernhard Beckx toebedeeld. Het ontklede lijk wordt in de struiken gesleept en met heidestruiken bedekt. Later kan Bernhard de zilveren oorringen van Catharina verkopen aan een zilversmid op de Eyckerstraat te Maaseik. Hij krijgt uit de opbrengst 10 shilling. (Een shilling is f 0,28, in die tijd moest een arbeider er een hele dag voor werken). Peter Jansen neemt de kleren van de vrouw mee naar huis. Hij betaalt beide andere Bokkerijders elk drie shilling voor hun aandeel.

In december 1738 is de 20-jarige Joannes Kremers uit de Groenstraat te Ubach over Warms met zijn paard onderweg. Door de heide gaat hij naar Sittard om er inkopen te doen. Dit komt Peter en Joannes Ponts uit Hoensbroek ter ore. Zij waarschuwen hun oom Bernhard Beckx in Nieuwstadt. Zij weten ook, dat de jeugdige kramer 20 rijksdaalders van huis heeft meegenomen. In de heide wacht het drietal hem op. Als hij tussen Joannes en Peter Ponts doorrijdt, sleuren ze de jongeman van het paard en mishandelen hem met dikke knuppels. Joannes Kremers hoeft niet lang pijn te lijden. Hij bezwijkt spoedig onder de slagen. Bernhard Beckx heeft zich bij deze moord enigszins op de achtergrond gehouden. Hij vreest, dat beide jonge Pontsen het karweitje zouden laten mislukken en Kremers laten ontsnappen. Om dit te voorkomen stelt hij zich een eind verder op in de heide. Hij hoeft echter niet meer in actie te komen. Het geld wordt in drieën gedeeld. Het paard wordt terug gejaagd. Het lijk van de jongeman verdwijnt in een beekje op de heide.

In de herfst 1739 is een zekere Joannes (de familienaam is niet bekend) uit Eckelrade bij Gronsveld op weg naar Maastricht om er tien rijksdaalders te innen. De Bokkerijders blijven niet lang onkundig van het doel van zijn tocht. Peter Jansen die aan de beek in Schinveld woont, en Hendrik Kremers uit Waubach zijn er achter gekomen, dat de man uit Eckelrade in Maastricht geld gaat halen. Bernhard Beckx wordt ingeschakeld.

Joannes keert langs de Maas naar huis terug. Het wordt zijn dood. Op een eenzame plek staan de drie Bokkerijders op hem te wachten.

Ze storten zich op de weerloze man en slaan hem met zware knuppels de hersenen in. Hij is vrijwel op slag dood. Hij wordt van het geld beroofd. De Bokkerijders

werpen zijn lijk in de Maas. De tien rijksdaalders worden eerlijk verdeeld.
(Een rijksdaalder is f 1,80).

De vijfde moord, waaraan Bernhard Beckx zich schuldig verklaart, pleegt hij eigenhandig. Nu is er een groot aantal Bokkerijders bij betrokken. Het slachtoffer van deze geplande overval wordt een zekere Peter (de achternaam is niet bekend), die met zijn gezin woont langs de weg tussen Maaseik en Stokkum. De gewelddadige moord is practisch een familieaangelegenheid van de families Ponts uit Hoensbroek en Beckx uit Nieuwstadt. Zelfs de vrouwelijke familieleden zijn, gekleed in mannenkleren, van de partij. Het is het jaar 1740 als de Bokkerijders zich verzamelen in de Vissersweert (bij Roosteren aan de Maas) ten huize van Jan Piels (Joannes Pijls). Vandaaruit steken zij de Maas over om de andere complicen, die aan de overkant wachten, te ontmoeten. Volgens afspraak verzamelen beide groepen zich op het voetpad te Heppeneert. Zij blijven daar tot de avond is gevallen. Het plan wordt nog eens goed doorgesproken en de taken verdeeld. Het is aardedonker als de Bokkerijders in groepjes van vier op weg gaan. Het doelwit is de woning van een zekere Peter, dat op een half uur afstand van Maaseik is gelegen. Het is het laatste huis van de drie huizen, die langs de weg naar Stokkum aan de Maas zijn gelegen. In het huis is een herberg gevestigd. De kopstukken van de Bokkerijders bevinden zich in het eerste groepje: Bernhard Beckx, Mathias Ponts en zijn zonen Peter en Johannes.

Bernhard klopt op de voordeur. De vier mannen worden binnen gelaten. Zij gaan aan het vuur zitten en bestellen brandewijn. Drie uur blijven de mannen in de herberg. Ze aarzelen. Het is nog te vroeg voor de overval. Als ze niet kunnen besluiten, betalen ze de drank en verlaten de herberg. Een half uur later sluipt een ander groepje Bokkerijders naar de achterkant van de herberg. Het zijn Nicolaas Elven uit de Rötsch, zijn stiefzoon Peter Beckers, Catharina Bemelmans, gekleed in mannenkleren en Jan Janssen, de tamboer van Schinveld.

Zij maken een gat in de muur naast de achterdeur. Via dat gat openen ze de deur. De bewoners van het huis zijn inmiddels naar bed gegaan en verkeren al in diepe slaap, niet vermoedend, dat hun huis door Bokkerijders is omringd.

Mathias Ponts verdeelt bij de achterdeur de taken. De tamboer van Schinveld en Peter Beckers mogen niet mee naar binnen. Zij worden met enkele anderen op de uitkijk gezet. De overige Bokkerijders gaan aangevoerd door Mathias Ponts en Bernhard Beckx naar binnen.

De bewoners worden wakker van het lawaai en staan op.

Zij worden onmiddellijk overweldigd en gekneveld naast elkaar op de vloer gelegd.

Twee complicen bewaken de groep mensen. De herbergier Peter wordt gepijnigd om te verraden waar hij zijn geld verbergt. Hij is echter niet bang en zwijgt. Mathias Ponts geeft Bernhard zijn mes om hem zo te porren de plaats van het geld te verklappen. Bernhard steekt hem echter het mes met kracht in zijn rug, tussen de korte ribben.

Een half uur later is de man dood.

De Bokkerijders zijn woedend omdat de herbergier, Peter, niet heeft verraden waar hij zijn geld bewaart. De dode man kan nu helemaal niets meer zeggen. Ze richten een vreselijke ravage in de herberg aan. Alle kisten en kasten worden geforceerd en opengebroken. Alles wat de Bokkerijders kunnen gebruiken wordt in pakken samengebonden.

Zij vinden een bedrag van ongeveer 40 rijksdaalders. De buit wordt naar een bosje tussen Eelen en Stokkum gedragen en daar verdeeld. De leiding hierbij krijgt Jan Janssen, de tamboer van Schinveld. Hoewel de buit aanzienlijk is, krijgen de bendeleden elk toch niet zoveel, omdat zij met zoveel leden aan de overval hebben deelgenomen. Bernhard Beckx krijgt vier rijksdaalders en een aantal kleren, waaronder een schort, een ‘leyfke’, een ‘Manswölle’, een ‘linnen kamisool’. De kleren brengt hij naar een opkoper van oude kleren in de Brusselsestraat te Maastricht. De man geeft hem er drie rijksdaalders voor.

In hetzelfde jaar, 1740, is Bernhard Beckx opnieuw bij een moord betrokken. Nu gebeurt het in Wehr in Duitsland. Het slachtoffer is de herbergier Tilman uit de Karstraat. Twee Bokkerijders uit Broeksittard willen op Tilman in Wehr wraak nemen. Het zijn de zonen van ‘speelgeerken-kukencremer’ uit Broeksittard. (Speelgeerken is een speelman, die met zijn viool langs de deuren trekt. Een kukencremer is een koopman, die met een korf op zijn rug langs de huizen gaat om pluimvee te verkopen). De beide Bokkerijders durven het karwei niet alleen aan en roepen de hulp van Bernhard Beckx in. Ze beloven hem drie rijksdaalders. Bernhard accepteert. Tilman heeft tegen de drie Bokkerijders weinig verweer. Een van de Broeksittardenaren slaat de waard zo hard met een stok op het hoofd, dat hij als een blok achterover valt. Bernhard en de andere Bokkerijders rammen op de waard in, tot hij zich niet meer verroert. Dan gaan ze weg. Een van hen twijfelt echter. Hij gaat terug en ziet dat de waard nog levenstekenen geeft. Hij slaat hem nog eens drie keer op het hoofd en sleept hem een eind over de weg, waar hij Tilman laat liggen. Nu pas is de waard dood.

In Broeksittard krijgt Bernhard loon naar werken: drie rijksdaalders en een glas brandewijn.

In het jaar 1740 oefent Bernhard Beckx ook nog een van zijn lugubere praktijken in Vlodrop uit. Hij toont hierbij voor God noch gebod respect te hebben. Voor een buit van zes shillingen maakt hij zich schuldig aan een ernstige mishandeling van de pastoor van Vlodrop. Bij dit misdrijf wordt Bernhard weer terzijde gestaan door Mathias Ponts, de drie zonen en dochter Marie Ponts, Joannes Honnofs, Margriet Meelers en haar beide broers Wijnand en Hendrik uit Merkelbeek. Nicolaas Elven met zoon en dochter, Joannes Krayns en Joannes Klinkers. Als verzamelpunt wordt de Pepinusbrug (tussen Pey en het Echterbos) uitgekozen. Bij het vallen van de avond moeten de Bokkerijders daar bijeen komen. Als allen present zijn gaat de tocht onmiddellijk naar Vlodrop. Mathias en Joannes Ponts kloppen aan de voordeur van de pastorie. Zij stappen over de drempel, onmiddellijk gevolgd door de andere bendeleden. Hendrik en Peter Ponts en een zekere Berb uit de Groenstraat blijven op de uitkijk staan. Vader en zoon Ponts grijpen de pastoor, die verbouwereerd blijft staan. Ze binden hem de armen stevig op de rug, waarbij twee man van de familie Meelers een handje helpen. De Bokkerijders eisen geld. Veel geld. Driehonderd rijksdaalders. Ze verwachten dat de pastoor van Vlodrop geld heeft.

Ze gooien de pastoor tegen de grond en martelen de man, als hij niet met geld over de brug kan komen. Een van zijn grootste kwellers wordt Margriet Meelers uit Merkelbeek. Het meisje pakt de brandende olielamp van tafel en laat de hete olie op het gezicht van de pastoor druppen. De kermende pastoor heeft echter nog niet genoeg geleden. Margriet Meelers neemt nu een helfken (een halve literkan) met heet bier en schudt het over de op de grond liggende geestelijke. Hij kan de Bokkerijders echter het geld nog altijd niet geven, omdat hij het eenvoudig niet heeft. Langzaam begint het tot de bendeleden door te dringen dat de pastoor wel eens de waarheid kan spreken. Ze beginnen te twijfelen. En als iemand tot de ontdekking komt dat zij een jammerlijke vergissing hebben begaan, is de chaos compleet. De pastoor, op wie de Bokkerijders het gemunt hebben, is sinds kort vervangen door een nieuwe, die niet over zoveel geld als zijn voorganger beschikt. Om niet met lege handen thuis te komen, koelen zij hun woede op de kisten en kasten, die in huis staan. Alles wordt opengebroken. De Bokkerijders plunderen het huis bijna leeg. De goederen worden in grote pakken, vier in totaal, bijeen gedaan en naar Hoensbroek vervoerd. Geld hebben zij in de pastorie niet veel gevonden. Voor Bernhard Beckx blijft er zodoende uit de gehele buit maar zes shilling over.

Behalve aan moorden en mishandelingen heeft Bernhard Beckx zich ook schuldig gemaakt aan een hele reeks inbraken. Een van de inbraken is in het huis van de koopman Abraham Clemens in Sittard gepleegd. De tipgevers zijn Joannes Hagens en zijn zoon Hendrik. Zij bewonen een huis bij de brug over de Geleenbeek in Sittard. Het huis heet 'De Boon' en ligt naast de winkel van Clemens, Joannes Hagens heeft bij de Bokkerijders ook de bijnaam de 'Boon'. Op 3 november 1742 brengt Bernhard Beckx een bezoek aan huize 'De Boon'. Tijdens dat bezoek vertelt Joannes Hagens hem over de grote voorraad goederen, die onlangs in de winkel van Abraham Clemens zijn afgeleverd. Er is nog niets van verkocht. Bij kapitein Mathias Ponts in Hoensbroek bespreekt Bernhard de plannen voor de inbraak. Zij besluiten met twaalf of dertien Bokkerijders de inbraak te plegen. Op 6 november trekken zij naar het huis van de 'Boon'. Bernhard is in gezelschap van zijn broer Hendrik en de bedelaar Benedic. Benedic woont op de Steenweg in Sittard. Hij heeft maar één hand. Via Benedic wordt nog een andere bedelaar bij de inbraak betrokken. Het is Arnold Pott uit Ophoven. Pott heeft een zeer speciale kostwinning. Hij gaat tegen betaling voor andere mensen ter bedevaart. Zo is hij vaak op weg naar St. Hubertus in de Ardennen om er te bidden voor de hondsdolheid. Van een extraatje uit inbraken is Arnold in het geheel niet vies. In 'De Boon' krijgt het lugubere gezelschap enkele glazen brandewijn als hartversterkertje.

Na anderhalf uur gezellig verpoosd te hebben, wijst Joannes Hagens de bende vanuit een raam aan de zijkant van zijn huis de plaats aan, waar zij een gat in de winkelmuur kunnen breken. Mathias Ponts verricht dit karweitje. Een voor een kruipen de Bokkerijders door het gat naar binnen. In de winkel stelen ze alle goederen, die ze kunnen vinden en brengen het naar de 'Boon'. Daar wordt alles in pakken bijeen gebonden - een pak krijgt de 'Boon' -. Na nog enkele glazen jenever op de goede afloop gedronken te hebben, slepen de Bokkerijders de buit naar de Kollenberg, waar hij in een diepe kuil wordt verdeeld. Hier ontstaan echter moeilijkheden, omdat ze het niet eens worden. Mathias Ponts besluit niemand iets te geven. Alles wordt op een paard geladen en door complicen naar het huis van Mathias Ponts vervoerd. De kapitein van de bende verkoopt het goed en masse en verdeelt het geld. Bernhard krijgt hiervan 6 rijksdaalders, terwijl hij in de kuil achter de Kollenberg al 3 shillingen heeft gekregen.

Op 15 oktober 1743 is de misdadige loopbaan van Bernhard Beckx ten einde. Hij wordt in Nieuwstadt gearresteerd en in het kasteel Montfort opgesloten. Zijn levenslust is echter nog niet geblust. Hij wil nog niet sterven

en doet een verwoede poging uit zijn gevangenis uit te breken. Op 17 november lukt hem dat. Hij ligt in de kelder van het kasteel. Zijn voeten zijn aan ijzeren ketenen geklonken, terwijl zijn handen met een ‘cluister’ aan de muur zijn vastgemaakt. Om in de kelder te komen moet de bode een ladder gebruiken, die in het gat staat. Bernhard weet de bode om te praten de ladder niet twee keer per dag op te trekken, en zich deze vermoeiende bezigheid te besparen.

‘Kijk maar, hoe stevig ik geboeid ben. Ik kan me onmogelijk los maken en van de ladder gebruik maken’. De bode gelooft zijn praatjes en laat de ladder staan. Bernhard beschikt over zo'n onmenselijke kracht, dat hij na lang wringen het slot aan zijn voeten weet open te breken. Zijn linkerhand heeft hij tegelijkertijd uit het ‘cluister’ aan de muur kunnen trekken. Even later is hij los. Hij klimt de ladder op. De deur van de kamer, waarin hij nu terecht is gekomen, is echter stevig vergrendeld. Geen nood. Met zijn blote handen breekt Bernhard Beckx stukken steen uit de muur boven de deur. Hij verwijdert ook de bovendorpel. Het gat is nu groot genoeg om er door te kruipen. Via dat gat komt hij in de koestal terecht. Die is echter ook afgesloten. Het plafond van de koestal bestaat echter uit hooi. Bernhard rukt hieraan zo lang tot er een gat naar de zolder is ontstaan. Hij hijst zich naar de zolder op, licht enkele pannen uit het dak, klimt naar buiten en laat zich van het dak in de tuin glijden. Hij sluipt naar het aangrenzende bos en verstopt zich daar tot het donker is. Beschermd door de donkere nacht keert hij naar Nieuwstadt terug. Vandaaruit gaat hij naar de Graatheide waar bij de Vreebos de Bokkerijder Christiaan woont. Christiaan geeft hem een schoon hemd, een paar sokken en een ‘blamuyser’ (een geldstuk van weinig waarde).

Een uur later is Bernhard bij het veer in Elsloo. Tegen de veerman zegt hij, dat hij naar de pastoor in Boorsem moet om zich daar van de reumatiek te laten genezen. De veerman herkent hem echter. Bernhard zet het op een lopen. De veermansknecht gaat hem achterna, grijpt hem vast en met behulp van anderen weet hij Bernhard te overmeesteren. Ze brengen hem naar het dorp Cothem (België) waar hij aan de schutten wordt overgeleverd. In het kasteel te Rekem wordt hij opnieuw opgesloten en na twee dagen naar het kasteel Montfort overgebracht. Zijn definitieve einde is aangebroken.

Tijdens de verhoren, die met hevige martelingen gepaard gaan, bekent Bernhard Beckx alle moorden, mishandelingen, inbraken en diefstallen, waarbij een hele reeks diefstallen in kerken, zoals in Nieuwstadt, Spaubeek, Wijnandsrade, Schinveld, Waubach, Schaesberg, Mariënberg, Nuth, Schinnen en Brunssum. Bernhard wordt ter dood

veroordeeld. Zijn vonnis druipt van de bestialiteit, waaraan de justitie zich nu schuldig maakt. Bernhard moet eerst bij de executie van de andere bendeleden toekijken. Dan is hij aan de beurt. De beul doet hem de strop om de hals. Zijn rechterhand wordt met zwavel bestreken, en aangestoken. Als de hand goed brandt kapt de beul hem met een bijl af en werpt hem in het vuur. Vervolgens bindt men hem op een kruis. Bernhard wordt tergend langzaam geradbraakt. Intussen slaat men hem met een ijzeren staaf de benen kapot. Daarna komen de armen aan de beurt. Met een mes steekt de beul Bernhard in zijn zijde, waarna hij hem nog vier keer met een stok op het hoofd slaat. Het kruis met het lichaam wordt in het vuur geworpen. Men wacht tot alles is verbrand. Het gruwelijk einde van Bernhard Beckx moet tot afschuw van anderen dienen.

Zijn goederen zijn in beslag genomen. Ze brengen echter zo weinig op, dat proces- en executiekosten door de Staten-Generaal betaald moeten worden.

V

In de nacht van 1 op 2 augustus 1742 zijn de Bokkerijders weer actief in Twembruggen. Zij plegen er een gewelddadige inbraak, waarbij de bewoners van de herberg - het nieuwe doelwit - ernstig mishandeld worden. Twembruggen is een gehucht, dat ligt aan een kruispunt van enkele wegen. Tegenwoordig heet het Zweibrüggen en ligt in de gemeente Ubach-Palenberg (Dld.) tussen Palenberg en Frelenberg.

Twembruggen ligt in het ambt Geilenkirchen en behoort tot het Guliks gebied. Bij deze inbraak is bijna de gehele bende van de Bokkerijders onder aanvoering van kapitein Mathias Ponts betrokken.

In het gehucht met de enkele huisjes staat een herberg, waarin de 51-jarige Anna Sypekotten, weduwe van Willem Ploum woont. In haar huis houdt ze niet alleen een herberg, ze int er ook tol, omdat zij op de grens tussen Guliks en Spaans gebied woont. Zij is dus een soort douanebeambte. De inbraak is goed voorbereid. De vrouw van Nicolaas Elven uit de Rötsch (bij de Groenstraat) heeft enkele dagen op de loer gelegen. Zij heeft zoals later blijkt de zaak uitstekend verkend. Nicolaas Elven speelt de gegevens van zijn vrouw door aan Mathias Ponts en ‘De Vinck’ (Joannes Vincken, herbergier te Merkstein). Het is maandag 1 augustus. De voorbereidingen zijn afgesloten. In de avonduren gaan de Bokkerijders naar Twembruggen op weg. Het Versiliënbosje te Heerlerheide is de eerste plaats van samenkomst. Vanuit Hoensbroek komen Mathias Ponts, zijn twee zonen Hendrik en Peter, en de twee wevers Christiaan en Joannes Klinckers daarheen. Op de afgesproken plaats ontmoeten zij drie Schinveldenaren: Jan Janssen, de tamboer van Schinveld, Ruth Schepers en Arnold Richters. De gebroeders Meelers uit Merkelbeek komen te laat. De kapitein der Bokkerijders moet met zijn complicen in het Versiliënbosje wachten. Als uiteindelijk ook de beide Merkelbekenaren gearriveerd zijn, gaat het tiental over de Brunssummerheide naar het Mariënbergerbos. In een dal, de zogenaamde ‘peerdskuyl’ (paardekuil), zit de rest van de bende al op hen te wachten. Enkele kopstukken, die hier verzameld zijn, zijn Joannes Ponts, ‘De Vinck’, de beruchte Andries Consten van de Kaffeberg bij Chevremont, zijn halfbroer Willem Quaedtvliegh, zijn broer Joannes Consten en zijn buren Peter Douven en Arnold

Souren. De Bokkerijders uit Ubach, Herzogenrath en Merkstein arriveren even later onder aanvoering van Michael Winckens uit Herzogenrath.

Als allen present zijn, sluipen de Bokkerijders naar het huis van Anneke Sypekotten. ‘De Vinck’ en Mathias Ponts zetten de wachtposten uit. Snaggejan, een buurman van Anneke, holt naar zijn woning en haalt een ladder uit de schuur. Hij plaatst de ladder tegen de gevel, klimt geruisloos naar het dak en forceert het dakraampje. Hij laat zich op zolder zakken. Heel behoedzaam sluipt hij naar beneden. De bewoners van het huis zijn in diepe rust. Snaggejan opent de voordeur en de Bokkerijders stromen naar binnen. Mathias Ponts voorop, gevolgd door zijn zonen Joannes en Hendrik, Andries Consten, Christoffel Kleynen uit de Groenstraat, Michael Winckens en het Blokmanneke uit de Groenstraat. (Blokken zijn klompen. Nicolaas Peters is van beroep klompenmaker en wordt zodoende door zijn complicen het Blokmanneke genoemd).

De slapende bewoners hebben nog altijd niet gemerkt dat het huis vol Bokkerijders is, die niet veel goeds van plan zijn. De eerste, die met de gruwelijke praktijken van de Bokkerijders kennis maakt, is de veekoopman Christiaan Halffkan. Hij is op zakenreis en heeft voor een nacht in de herberg onderdak gekregen. Hij slaapt in het voorhuis. Michael Winckens, Andries Consten en Snaggejan kennen de veekoopman goed, terwijl zij vermoeden dat Halffkan ook hen kent. Om door de veekoopman niet herkend te worden binden zij zich doeken voor het gezicht. Gemaskerd grijpen zij Halffkan beet, knevelen hem en nemen hem al zijn geld af. De veekoopman raakt zelfs zijn schoenen kwijt, omdat zij van zilveren gespen zijn voorzien. De worsteling met Halffkan is niet geruisloos verlopen. Een tweede man, die in de keuken slaapt, is wakker geworden. Het is Joannes Haemers, die op verzoek van Anneke Sypekotten in de herberg is komen slapen. Anneke is namelijk al lang bang geweest, dat de beruchte bende ook haar woning eens een bezoek zal brengen. Als Haemers op de indringers afkomt slaan Andries Consten en Michael Winckens hem zonder pardon tegen de grond. Hij wordt eveneens gekneveld. Er is nu zo'n kabaal in huis ontstaan, dat iedereen wakker is geschrokken en stijf van schrik de gebeurtenissen afwacht. De hond blaft zich de longen uit het lijf.

Anneke springt uit bed, vergrendelt haar slaapkamerdeur en begint luidkeels om hulp te roepen. Zoveel lawaai kunnen ook de Bokkerijders in de stille nacht niet verdragen. Twee zonen van Mathias Ponts, Michael Winckens en Andries Consten rennen naar de zolder en vinden er een houten bank. Zij slepen de bank naar de slaapkamer van de gillende Anneke en beginnen de deur

te rammen. Met luid gekraak vliegt de houten deur uit de hengsels. Anneke is hysterisch van angst. De Bokkerijders overmeesteren de vrouw en binden haar handen en voeten vast. Zij krijgt een blinddoek voor. Andries Consten blijft de vrouw bewaken, terwijl de andere Bokkerijders kisten en kasten openbreken en alle goederen in pakken bijeenbinden. Geld kunnen de mannen niet vinden. Andries Consten neemt de ongelukkige vrouw onder handen. Hij ranselt haar af. Anneke weigert echter te vertellen, waar zij haar geld bewaart. Als slaan niet helpt, tilt Andries Consten de nachtkleding van de vrouw op. Christoffel Kleynen smeert haar buik en benen met zwavel in, die hij speciaal voor dat doel heeft meegebracht. Het Blokmanneke en Michael Winckens helpen hem hierbij. Anneke is buiten zinnen van angst. Nog altijd zwijgt zij over het geld. Dan steken de Bokkerijders de zwavel aan, waardoor Anneke op een ontzettende manier verbrandt. Uiteindelijk vinden de Bokkerijders het geld toch. In totaal 7 rijksdaalders, die Anneke Sypekotten aan tolgeld heeft geïnd, 4 rijksdaalders uit haar eigen bezit en een ducaat (f 5,48), die een kramer Anneke in bewaring heeft gegeven.

De vreselijk mishandelde vrouw ligt op haar bed. Even later krijgt zij gezelschap van het dienstmeisje Agnes Hansen. De Bokkerijders hebben het meisje uit haar slaapkamer gehaald en geboeid. Zij wordt op bed bij Anneke Sypekotten gegooid. De plunderingen zijn intussen doorgegaan. Tin, koperwerk, kleren worden gestolen. Na geruime tijd hebben de Bokkerijders er ook genoeg van. Met een rijke buit verlaten zij de herberg. In de peerdskuyl in het Mariënbergerbos worden de goederen en het geld verdeeld. Zo krijgt bijvoorbeeld Joannes Dirx, bijgenaamd de Dok van Schaesberg voor zijn aandeel 17 shillingen en een tinnen schotel. De tinnen schotel kan hij later voor twee shillingen in Aken verkopen.

Op 14 augustus 1743 verraadt hij op de pijnbank een groot aantal medeplichtigen. Pas een half jaar later op 26 januari 1743 krijgt Anneke Sypekotten gelegenheid om de schepenen van de ware toedracht van de brute inbraak op de hoogte te stellen. Ze vertelt het volgende:

‘Een van de rovers trapte mij op het hoofd en zei, dat hij nog wel andere middelen kende om mij te dwingen de plaats van het geld aan te wijzen. Ik was zo erg verbrand, dat ik negen weken in behandeling bij een dokter ben geweest en vijf weken daarna was ik nog niet in staat enig werk te doen’. Op de vraag of zij iemand van de Bokkerijders herkend heeft, zegt zij: ‘Het was onmogelijk om iemand aan de spraak te herkennen. Zien kon ik niets omdat de boeven beddegoed boven op mijn hoofd hadden gegooid. Ze spraken allen de inlandse taal. De meid Agnes Hansen had haar verteld, dat zij ook niets

kon zien, omdat de bandieten haar gezicht ook met beddegoed hadden bedekt'.

Anneke Sypekotten kan niet schrijven. Onder het protocol zet zij haar handmerk: een kruisje. Hoe zij toch de tol, die zij inde, kon noteren, is derhalve een groot raadsel. De kopstukken van deze inbraak vinden geen zachtaardige dood. Joannes Vincken, bijgenaamd 'De Vinckde Coopman-de Generaal' wordt op 2 juli 1743 gearresteerd en opgesloten in het kasteel te Herzogenrath. Hij weet hieruit te ontvluchten en wordt het laatst in Luik gesignaleerd. Hoe het hem verder is gegaan is niet bekend. In ieder geval heeft hij op 13 juli 1744 in Luik in de gevangenis gezeten.

Andries Consten wordt geradbraakt en op 9 oktober 1743 onder de galg te Chèvremont begraven.

Michael Winckens sterft op de pijnbank op het kasteel te Herzogenrath. Dat gebeurt op 2 april 1743. Twee dagen later wordt zijn lijk door de beulsknecht over de kasteelmuur in de gracht geworpen. Daarna naakt in een doodkist gelegd en ter plaatse begraven.

Nicolaas Peters wordt op 10 september 1743 geëxecuteerd. Zijn benen, armen en hoofd worden afgehouwen, de lichaamsdelen op een rad gespijkerd en ten toon gesteld. Het dient als 'exempel en voorbeeld voor anderen'. Zijn stoffelijke resten worden onder de galg begraven.

De galg van Ubach voor het district Groenstraat te Waubach heeft niet aan de Brandenberg gestaan, zoals steeds vermeld wordt, maar in de heide, waar Ubach aan Heerlen grensde, ongeveer 200 meter oostwaarts van de Brandenberg aan de zogenaamde 'Langen Poel'.

Christoffel Kleynen sterft hier op 10 september 1743 eveneens aan de galg.

In de nacht van 4 op 5 juli 1742 hebben de Bokkerijders een bezoek gebracht aan de woning van Joannes Keulaerts in Kerkrade. De woning lag aan de linkerkant van de weg van Heerlen naar Aken, dicht bij Drievogels. Tussen 24 en 1 uur verschijnen enkele bandieten op zijn slaapkamer. Keulaerts is opgesprongen, heeft het raam opengerukt en roept luidkeels om hulp. Joannes Moulen uit de Wijngracht grijpt hem vast en slaat hem drie fikse gaten in het hoofd. Leonard Vroen, bijgenaamd de 'Generaal van Seckendorf', steekt Keulaerts daarop met een mes in zijn rechterarm. De Bokkerijders binden zijn armen op zijn rug. Ze gooien de man op bed en trekken beddegoed over zijn hoofd, zodat hij niet meer kan zien wat zij uitspoken. Zijn zoon Willem, die op 22 oktober 1730 met Anna Hanssen is getrouwd en bij hem inwoont, is niet thuis. Anna danssen ontmoet de Bokkerijders wel. Zij dringen in haar slaapkamer en knevelen de vrouw. Zij wijst hen onmiddellijk aan waar het geld verborgen is. Terwijl de bandieten op haar kamer bezig zijn de kis-

ten te forceren, wordt de baby van Anna door het lawaai wakker. Het kind begint te huilen. De ‘Generaal van Seckendorf’ neemt de zuigeling uit de wieg en bindt het kind aan de moeder vast. Joannes Kersten beveelt de vrouw het kind de borst te geven, omdat het stil moet zijn.

De Bokkerijders zijn de woning binnengedrongen door een gat dat zij in de keukenwand braken. Tien jaar geleden kon men de plek van het gat nog zien, dat de Bokkerijders in de muur hadden gemaakt. Het gat was weliswaar dichtgemetseld, maar aan de verkleuring van het pleisterwerk was duidelijk de omtrek van het gat te zien. Thans is het huis verbouwd. Bijna een jaar later, op 28 juni 1743, komen de schout en de schepenen van Kerkrade pas op het idee om eens te gaan informeren, wat er zich in de nacht van 4 op 5 juli 1742 ten huize van Joannes Keulaerts heeft afgespeeld.

Omdat Keulaerts te oud is om naar Kerkrade te gaan doen de schout J. Poyck en de schepenen Peter Caspar Poyck, De La Haye en Alexander Souren zelfs de moeite om zelf naar de Locht te gaan om Keulaerts te verhoren.

VI

In de nacht van maandag 16 op dinsdag 17 oktober 1741 pleegt de bende een gewelddadige inbraak in het panhuis (brouwerij) van Mathias Kockelkorn te Pannesheide. De bierbrouwerij ‘Aan de Stegel’ geheten ligt in het midden van het dorp. Het is een gure maandagavond. De herfstwind blaast in volle hevigheid door het dorp. Hier en daar blaft een hond. Verder is er niets te horen. In het huis van Kockelkorn is ook alles rustig. Maria, een dochter van Mathias Kockelkorn, treft nog met een dienstmeisje in de keuken de laatste voorbereidingen voor het ontbijt van de volgende morgen. Haar vader en moeder zijn reeds naar bed gegaan. Haar moeder Gertrudis Meyers is immers ernstig ziek en Mathias wil haar niet alleen laten. De knechts zijn allemaal gaan slapen.

De Bokkerijders hebben deze overval tot in 't kleinste detail gepland. Het initiatif is weer genomen door Nicolaas Elven uit de Rötsch. Ten huize van Willem Peuskens licht hij de gruwelijke plannen toe. In de woning van zijn schoonvader Michiel Arets worden op 16 oktober de andere bendeleden van de inbraak op de hoogte gesteld. Een zeer groot aantal Bokkerijders verzamelt zich op het afgesproken uur op maandagavond bij de brouwerij van Kockelkorn. Een wei, die achter de brouwerij ligt, is uitstekend geschikt als ontmoetingsplaats. Vandaaruit sluipen zij naar de kleine schuurpoort. Zij forceren de poort en stromen naar binnen. Via de schuur komen zij in de keuken terecht. Maria Kockelkorn en het dienstmeisje zien de horde mannen op zich afkomen. Zij hebben weinig verweer. De Bokkerijders grijpen beide meisjes vast en beginnen hen te slaan waar ze hen maar raken kunnen. Tijdens de worsteling worden de meisjes van hun oorringen beroofd. De woestelingen trekken hun de mutsen van het hoofd en rukken hun de gouden kruisen, die zij om de hals dragen, af. Daarna worden de meisjes gekneveld en in de bierkelder geworpen.

Intussen zijn andere complicen naar de slaapkamer van Mathias Kockelkorn en zijn vrouw gelopen. Zij forceren de slaapkamerdeur, die onder het geweld als een lucifershoutje uit de kozijnen knapt. Mathias ligt bij zijn zieke vrouw in bed. De Bokkerijders sleuren het echtpaar uit bed. Mathias en zijn vrouw krijgen een fikse aframmeling. De zieke vrouw wordt geboeid en slechts gekleed in

Bierbrouwer Kockelkorn werd in het Panhuis van Pannesheide door de Bokkerijders overvallen en ernstig mishandeld. Het Panhuis ligt aan de Steghel, vlak over de grens bij Bleijerheide. Het huis is kort geleden gerestaureerd en wordt thans bewoond door Hubert Schwartzenberg.

een dun nachthemd naar de bierkelder gesleept. Mathias moet helse pijnen doorstaan. De Bokkerijders gaan als razenden te keer. Mathias heeft namelijk nog altijd verzwegen waar hij zijn geld bewaart. Hij wordt geblinddoekt en gekneveld. Hiervoor scheuren de Bokkerijders de beddelakens aan flarden en binden hem met de repen armen en voeten vast. Zijn gezicht wordt met brandende strofakkels bewerkt.

In een andere kamer hebben de Bokkerijders Catharina Nacken, de schoonmoeder van Mathias ontdekt. Zij moet ook de vuurfoltering ondergaan. De overige kinderen, behalve de vier kleinsten, worden vreselijk geslagen en tegelijk met Catharina Nacken in de bierkelder geworpen. Alle slachtoffers worden tevoren gekneveld.

Om een einde te maken aan de mishandelingen wijst

Mathias de Bokkerijders de plaats van het geld aan. Intussen zijn echter zeven Bokkerijders naar het verblijf van de knechts getrokken. De niets vermoedende knechts worden in de slaap overmeesterd, geslagen en geboeid. De Bokkerijders slepen de ongelukkige mannen uit de paardestal naar het huis en werpen hen bij de andere slachtoffers in de bierkelder. Een van de Bokkerijders heeft in de opwinding nog kans gezien de paardeknecht Johannes Gijsen 11 rijksdaalders afhandig te maken. Als de knechts kermend en kreunend in de kelder zijn beland, sleuren de Bokkerijders de geboeide en geblinddoekte Mathias uit de slaapkamer naar beneden. In een kast in de keuken ligt het geld, waar de Bokkerijders het op gemunt hebben. Zij vinden er 400 rijksdaalders, in die tijd een zeer grote buit. Maar de bandieten zijn nog niet tevreden. Ze richten in de keuken een vreselijke ravage aan en halen er alles wat los zit uit. Zo verdwijnen vlees, kleren, tinnen borden en drie met zilver beslagen boeken. Het dienstmeisje wordt 16 rijksdaalders armer. De Bokkerijders verdelen het geld in vier porties. De goederen verdwijnen op twee paarden in de donkere nacht.

Volgens verklaringen van Mathias Kockelkorn, die hij op 24 oktober in het bijzijn van de voogd van het land van Ter Heyden en de schepenen Lutgens en Savelsberg aflegt, bedraagt de totale waarde van de buit ongeveer 600 rijksdaalders. Kockelkorn heeft niemand van de daders herkend. Op de pijnbank ontkennen Mathias en Peter Ponts uit Hoensbroek ten stelligste, dat zij bij de inbraak in Pannesheide betrokken zijn geweest. De bandiet Joannes Dircks, bijgenaamd de Dok van Schaesberg, verklaart echter, dat ook de kapitein van de bende en zijn zoon in ‘Aan de Stegel’ zijn geweest.

Op bevel van Michiel Winckens moest de ‘Dok’ voor het huis van Mathias Kockelkorn op de uitkijk blijven staan. Hij kan zodoende niet precies vertellen, wat er zich in huis heeft afgespeeld. Wel wil hij kwijt, dat hij de bewoners ‘miserabelijck’ om hulp heeft horen roepen en kermen. Zijn complicen komen enige tijd later met stapels goederen naar buiten. Dat wordt allemaal op een paard van een van de stiefzonen van Theunis Quaedtflieg geladen. De andere goederen dragen de Bokkerijders naar het huis van Anthoon Consten, die aan het Heiligenhuiske te Ter Heyde woont. In het huis wordt de buit verdeeld. De leiding hierbij hebben Joannes Vincken van Merksteen, Michiel Winckens van Herzogenrath, de vilders van Hoensbroek, Nicolaas Elven en de veldbode Joannes Kersten. De ‘Dok’ krijgt voor zijn aandeel van Michiel Winckens een Frans pistool (f 12). Tot die tijd heeft ‘De Dok’ gewapend met een sabel moeten opereren. Andries Consten legt op de pijnbank ook een belastende verkla-

ring voor de familie Ponts uit Hoensbroek af. Hij zweert, dat zij erbij betrokken waren. Andries Consten vermeldt als bijzonderheid, dat de Bokkerijders in de bierkelder van Kockelkorn nog stevig gedronken hebben op de goede afloop. Ook in de kelder gaan zij vreselijk te keer. Zij slaan de kranen uit de biervaten, zodat het bier er in krachtige stromen uitloopt. De geknevelde slachtoffers drijven op een gegeven moment in het bier.

VII

Op 20 februari 1742 wordt pastoor Willem Joseph Werden van Mariënberg het slachtoffer van de Bokkerijders. Over deze gewelddadige overval lopen de meningen in die tijd enigszins uiteen. Een neef van de pastoor van Mariënberg, Peter Werden rector te Waubach beschrijft in een brief aan een van zijn neven de gebeurtenissen in Mariënberg. Daarin schrijft hij, (de brief is in het Latijn gesteld) dat meer dan twintig Bokkerijders de pastorie zijn binnengedrongen. Het getal twintig is echter doorgehaald. Nu staat er het getal 60 boven. Peter Ponts noemt op de pijnbank een groot aantal namen van personen, die bij deze inbraak betrokken waren. De kern bestaat ook hier uit de grootste schurken, die de bende kent. Hun namen zijn al herhaaldelijk opgedoken, zoals Mathias Ponts, Andries Consten, Nicolaas Peters, Joannes Dircks. Mindere goden zijn Leonard Erens uit de Groenstraat, Jan Korvers, Peter Douven van de Kaffeberg, Caspar Könings, Peter Heuts en Lambert Wolff van Brachele, bijgenaamd de ‘Reubenschijter’.

Uit verklaringen, die de Bokkerijder Joannes Dircks op de pijnbank aflegt, kan men concluderen, dat bij deze overval meer dan honderd bendeleden betrokken waren. In gezelschap van 30 bandieten trekt ‘De Dok’ naar het huis van Joannes Pennaerts, de buurman van pastoor Werden van Mariënberg. Hier stoot hij op een bende van meer dan 70 personen. Ongeveer 60 bandieten kent hij met naam en toenaam.

Tegen 21 uur die avond beginnen de Bokkerijders aan hun nieuwste misdrijf. Joannes Ponts en Andries Consten breken een gat in de lemen wand van de schuur. Zij kruipen naar binnen, gevolgd door de rest van de bende. Een groot aantal verschuilt zich in de schuur, terwijl de rest zich in het bakhuis verbergt.

Nauwelijks hebben alle bandieten een schuilplaats gevonden of het dienstmeisje Barbara en de zus van de pastoor Anna Sophia Werden komen uit de keuken om het vee te voeren. De Bokikerijders springen te voorschijn, overweldigen de twee vrouwen en knevelen hen. Zo worden de vrouwen weer naar binnen gesleept en in de kelder geworpen. Peter Ponts, die zich in de schuur heeft verborgen, heeft op de ‘misthof” een stuk hout gevonden, dat hij voor alle zekerheid mee naar binnen neemt. Het blijkt goed van pas te komen als de bandieten voor de

Pastoor Willem Werden van Mariënberg bij Ubach Palenberg werd in deze pastorie door de Bokkerijders overvallen. Onder de bandieten bevond zich de buurman van de pastoor. De kerk, die in de 12e eeuw werd gebouwd (rechts naast de pastorie) werd in de oorlog opgeblazen, omdat het een te gevaarlijke uitkijkpost was. Pastorie en kerk liggen namelijk op een berg.

slaapkamerdeur van de pastoor staan. Peter Ponts slaat de deur met enkele ferme meppen aan gruzelementen. Andries Consten en Mathias Ponts dringen de kamer binnen en sleuren de pastoor uit bed. De arme man wordt mishandeld en gekneveld op bed geworpen. De andere bandieten hebben zich intussen al meester gemaakt van de huisraad. Kisten en kasten kraken onder het geweld van de bendeleden. De buit verschilt nauwelijks van andere inbraken. Geld, kleren, linnengoed, tin, zilverwerk en priesterkleren worden vlug naar het huis van Joannes Pennaerts gedragen.

De Bokkerijders hebben bij deze inbraak zelfs een kind meegenomen. Het is het 16-jarige meisje Jenna Klinckers

uit Hoensbroek. Zij mag de gestolen goederen inpakken en naar het huis van de buurman van de pastoor dragen. Ondanks het geweld van de bandieten is pastoor Willem Werden niet bereid te vertellen, waar hij zijn geld bewaart. Andries Consten slaat hem daarom zo hard met de kolf van het pistool op zijn hoofd, dat de pastoor er een gapende wond aan over houdt. De pastoor volgt de bewegingen van de bendeleden nauwlettend. Tot zijn grote schrik ziet hij hoe de rauwe mannen zich kerkelijke kostbaarheden toeëigenen. Hij smeekt de kelk te mogen behouden. Andries Consten weigert dit plomp. Nog altijd heeft de pastoor niet gezegd, waar het geld is. De Bokkerijders willen tot hardere maatregelen overgaan. Als een van hen beveelt de pastoor met hete olie te behandelen, blijkt dit niet mogelijk, omdat een van de bandieten de brandende olie in de opwinding heeft omgestoten.

Andries Consten wil toch niet zo onmenselijk zijn als het schijnt. De soutane, die hij de pastoor afgenomen heeft, geeft hij hem terug. Peter Caspar Ter Koning uit Schaesberg schrijft tijdens zijn gevangenschap op het kasteel te Schaesberg een lied over de activiteiten van de Bokkerijders. In de 13e en 14e strofe bezingt hij de taferelen, die zich in de pastorie hebben afgespeeld. De letterlijke tekst luidt als volgt:

‘Cort daernaer men gecomen was,
men salt u gaen verthoonen,
tot Mergenberg; wel alsoo ras
op die pastorie men comen was
aldae men hoort een groot geluijdt
van kermen en groot droefheid
den vrijen roof was daer voor de hand
men pakte toen van allen kant
Nu men daer gebonden heeft
vooral die meijt; oock insgelijcken
den pastoor bij dit geval
doet men met slaegen strijken (slaan)
doen riepen wij schnoderhande:
‘Haalt olie om hem te branden!’
Maer eenen die hem om stiet
die en riep: ‘Ick en vinde hem niet!’

VIII

De eerste bende van de Bokkerijders is omstreeks 1729 ontstaan. Het is mogelijk, dat diverse leden van de eerste bende al enkele jaren eerder hun gruwelijke praktijken uitoefenen. Of zij dan al als Bokkerijders opereren is niet met zekerheid te zeggen.

In de nacht van 7 op 8 augustus 1726 wordt een gewelddadige diefstal gepleegd in het kasteel Oost op de Geul bij Valkenburg. De daders van deze inbraak zijn nooit achterhaald. Het staat wel als een paal boven water, dat de kapitein der Bokkerijders Mathias Ponts met enkele familieleden en bloedverwanten bij deze diefstal betrokken zijn. In de nacht van 3 op 4 december 1738 brengen bandieten voor de tweede keer een bezoek aan het kasteel Oost op de Geul. De kern van de eerste bende bestaat uit vilders, die allemaal familie van elkaar zijn. Zij wonen in diverse plaatsen. Vrij spoedig na het formeren van de kern van de Bokkerijders worden ook kennissen van de vilders lid van de bende.

De ‘grote man’ is zoals uit de voorgaande artikelen reeds is gebleken de vilder Mathias Ponts. Waar hij precies is geboren is niet meer te achterhalen. Zijn ouders zijn wel bekend. Zijn vader is de vilder Georgius Ponts, die met Maria van Iseren is getrouwd. In 1734 dient Mathias Ponts een klacht in bij de schepenbank in Schinnen. Zijn vader is inmiddels gestorven. In de klacht stelt Mathias, dat zijn vader zaliger in Schinnen en andere jurisdicten van het Spaanse land van Valkenburg alléén was toegelaten om het vildersambt uit te oefenen.

Hij protesteert tegen het feit, dat vilders uit het Hollands gebied hun functie op Spaans gebied komen uitoefenen en hem zodoende het brood ontnemen. Hij verzoekt de schepenbank een verbod tegen deze vilders uit te vaardigen. Zijn verzoekschrift is met een kruisje getekend, omdat Mathias Ponts niet kan schrijven.

Op 26 mei 1711 huwt Mathias Ponts met de 27-jarige Barbara Bemelmans uit Hoensbroek. De huwelijksplechtigheid wordt in de kerk te Hoensbroek voltrokken. Zijn vrouw Barbara is een dochter van de vilder Hendrik Bemelmans en Gertrudis Wingaerts. De huwelijksacte, die in het Latijn is gesteld luidt vrij vertaald: ‘In de huwelijkse staat zijn verbonden, voorafgegaan door de drie roepen, Mathias Ponts en Barbara Bemelmans, voor de

getuigen Andreas Rietraed en Catharina Bemelmans (in het bijzijn van de gehele parochie)'. Mathias en zijn vrouw zijn in die tijd al beruchte personen, omdat de pastoor uitdrukkelijk in de huwelijksacte vermeldt, dat de gehele parochie de plechtigheid bijwoont. Deze bijzonderheid staat verder in geen enkele huwelijksacte, die de pastoor heeft ingeschreven. De Hoensbroekenaren hebben natuurlijk tegen elkaar gezegd: 'Kom kieke luu, doa trouwen ei paar schoune'. Mathias Ponts betrekt met zijn vrouw een woning aan de Koestraat te Hoensbroek. Het huisje is eigendom van een oom van zijn vrouw, Nicolaas Mobers, die met Catharina Cruyls is gehuwd. Op 30 april 1720 koopt Mathias voor 20 pattacons het huis van zijn oom. De koop betreft het huis, de hof en de 'koolhof', die in totaal een oppervlakte van 87½ roeden bestrijken. Zijn huisje grenst met de voorkant aan de Koeweg en de achterkant aan de Akerstraat. De buurmensen aan zijn linker hand zijn Winand La Haye en Dirck Severen.

Rechts van hem woont Michiel Moberts. Exact ligt het huisje in het verlengde van de Koestraat, thans Buttingerstraat, vóór het viaduct van het mijnspoor, rechts van de weg.

Na de executie van Mathias Ponts wordt zijn huis in opdracht van de schepenbank in Hoensbroek in 1744 afgebroken. De familie Ponts zijn in Hoensbroek de zwarte schapen. De familie is bij de ingezetenen niet erg gewaardeerd.

Toch denkt niemand er in die tijd in de verste verte aan, dat ook de familie Ponts bij de Bokkerijders hoort, ja zelfs kopstukken er van zijn. De vele inbraken, die begaan worden, schrijft men toe aan landlopers, zigeuners en rondzwervende vagebonden. Dat idee wordt versterkt door het feit, dat op 17 januari 1740 in Hoensbroek zeven zigeuners (vijf mannen en twee vrouwen) worden gearresteerd. De aanvoerder van deze groep is Ernest Mistarius. De groep heeft een reeks inbraken en een moord gepleegd.

Het slachtoffer van de moordpartij is pastoor Heinrich Hennuse uit Walhorn (België). De pastoor is op 6 augustus 1737 gedood. Op 20 april 1740 stierven de zeven zigeuners aan de galg te Hoensbroek.

Bij de schepenbank te Hoensbroek staat de familie Ponts ook niet erg goed aangeschreven. Dat blijkt uit het volgende. Op zondag 7 mei 1741 laat de schepenbank een onbekende man in het huis van Mathias Ponts aanhouden. De man heeft die dag in de herberg van Christiaan De La Haye gevochten met enkele inwoners van Hoensbroek. Hendrik en Peter Ponts hebben de man bij de vechtpartij terzijde gestaan. Op 12 mei wordt de vreemdeling uit de Bank verbannen. De gebroeders Ponts worden veroordeeld en moeten de proceskosten betalen. Bij

een razzia op ongewenste vreemdelingen is het op dinsdag 27 november 1742 in de woning van Mathias Ponts opnieuw prijs. De justitie arresteert Anna Gertrudis Ponts. Deze vrouw heeft zich lange tijd in het huis van Mathias Ponts opgehouden. Anna Ponts is afkomstig uit het Guliks gebied. Zij is getrouwd met Joannes Ponts en is zodoende een halve nicht van haar man. De schepenbank weet, dat Anna de vorige zomer in de gevangenis te Gulick heeft gezeten.

Haar man is uit de gevangenis te Eschweiler ontsnapt. Na verhoor van de vrouw en Mathias Ponts eisen de schepenen, dat Anna de Bank binnen 24 uur verlaat en er nooit meer mag terugkomen. Mathias Ponts wordt verboden de vrouw ooit nog eens onderdak te verschaffen.

Op 28 november wordt Mathias Ponts veroordeeld. Hij moet de kosten van het proces betalen.

Uit het huwelijk van Mathias en Barbara worden negen kinderen geboren, 5 jongens en 4 meisjes. Op 7 februari 1716 wordt het gezin, dat al twee kinderen heeft, uitgebreid met een tweeling Peter en Gertrudis.

Het eerste meisje, Ida geheten, wordt op 17 februari 1712 gedoopt. Op 26 maart 1713 aanschouwt Joannes het levenslicht in huize Ponts. Met regelmatige tussenpozen worden de andere kinderen geboren: Hendrik op 28 februari 1718, Maria op 15 januari 1721, Anna Margaretha op 11 oktober 1723, Mathias op 19 augustus 1726 en Reinerus op 18 maart 1729. Reinerus sterft op jeugdige leeftijd.

De andere kinderen zijn samen met hun vader en moeder lid van de Bokkerijders. In het kort volgen hier de lotgevallen van de kinderen. Ida Ponts trouwt met een lid van de beruchte vildersfamilie Honnoffs, Joannes geheten. Joannes en Ida worden door de justitie van Echt gevangen genomen. Ze sterven beiden op 29 januari 1744.

Joannes Honnoffs wordt levend verbrand. Ida wordt opgehangen. Bij hun dood laten zij twee jonge kinderen achter, een drie maanden oud jongetje en een tweejarig meisje. De kinderen worden op kosten van de schepenbank groot gebracht, totdat zij de achttienjarige leeftijd bereiken. Het jongetje, ook Joannes geheten, aardt naar zijn ouders. Zijn naam duikt later op in de tweede bende van de Bokkerijders. Hij is vilder geworden en woont op de Lommelenberg bij Valkenburg. Na een reeks misdrijven is Joannes Ponts, het tweede kind van Mathias, gevlucht. De justitie van Rekem (België) spoort hem echter op 3 april 1743 op. In de zomer van 1743 sterft ook hij aan de galg in Rekem. Tegelijk met zijn zonen Peter en Hendrik wordt kapitein Mathias Ponts aangehouden. Dat gebeurt op 10 april 1743. Mathias Ponts senior krijgt geen gemakkelijke dood. Op dinsdagmorgen 12 nov. 1743 wordt hij door vier paarden levend uit elkaar getrokken.

Tevoren heeft men hem een hand afgekapt. De vier delen van zijn lichaam worden op een rad gespijkerd. Zijn afgekapte hand krijgt er ook een plaatsje. Zijn hoofd wordt op een lange stok gespiest. Deze gruwelijke tentoonstelling dient tot afschrikwekkend voorbeeld voor anderen, die ook dergelijke plannen hebben als de oude Mathias. Peter en Hendrik worden op dezelfde dag op de justitieplaats te Hoensbroek levend verbrand. Een markante bijzonderheid is het feit, dat de justitieplaats, hier staat ook de galg van Hoensbroek, precies tegenover het huis van Mathias Ponts ligt (dus in de huidige Buttingerstraat). Wat er met Gertrudis, Maria en hun moeder is gebeurd, is niet meer te achterhalen, omdat de processtukken uit die tijd in Hoensbroek zijn verdwenen. Op het moment, dat Joannes en Ida in Echt gevangen zitten, is Anna Margaretha Ponts twintig jaar. Zij heeft een bleek gelaat en is tamelijk lang. In de processtukken staat ook een beschrijving van het uiterlijk van de vrouw van de kapitein van de Bokkerijders. Barbara Bemelmans is lang, heeft een smal gezicht en is zeer mager.

Mathias junior is een blozende jongeman. Hij heeft een rond gezicht en een spraakgebrek. De jongen stottert. Mathias verhuist naar Lontzen (België), waar hij ook het vildersambt uitoefent. Hij huwt er met Anna Maria Brand en krijgt drie kinderen. In de nacht van 12 op 13 mei 1762 steelt hij bij landbouwer Joannes Hanssen in Henri-Chapelle een paard. Als hij het paard aan de herbergier In de Heim te Heerlen te koop aanbiedt, koestert deze argwaan. Op 14 mei wordt Mathias in Heerlen gearresteerd en aan de schepenbank in Lontzen uitgeleverd. De schoonzus van Mathias, Catharina Bemelmans, wordt op 10 september 1743 aan de galg aan de Langenpoel (op de grens van de bank Ubach en de bank Heerlen) opgehangen. Haar man Nicolaas Elven weet de dans te ontspringen. Hij heeft een verhouding met een vrouw uit Eilendorf bij Aken. Met deze vrouw gaat hij er in de zomer van 1743 vandoor.

De familieverwantschap is een uiterst ingewikkelde zaak. Vaak trouwen neef en nicht met elkaar, omdat noch een zoon, noch een dochter van een vilder een andere huwelijkspartner kan vinden.

De vildersfamilies Ponts, Bemelmans, Cörvers, Herselers, Honnoffs en Schuts zijn zodoende alle familie van elkaar.

IX

De Bokkerijders hebben onder leiding van Mathias Ponts ruim veertien jaar lang ongestoord hun wandaden kunnen bedrijven. De justitie van Merkstein lukt het uiteindelijk een waardevolle vangst te doen, die leidt tot het bijna volledig uitroeien van de bende, zowel in het land van Valkenburg, 's Hertogenrade, Gulick en Gelderen.

De rijke boer Johannes Frijns uit Bardenberg krijgt in januari 1741 bezoek van de Bokkerijders. Hij is er niet zo erg gelukkig mee, want de bandieten dringen op vier plaatsen tegelijk zijn huis binnen en ontvreemden waardevolle goederen.

Zo veranderen boter, levensmiddelen, schoenen, kleren en linnengoed van eigenaar. De bewoners merken pas iets van de inbraak als zij de volgende morgen hun ogen open doen. Nauwelijks twee maanden later, in maart 1741, heeft boer Frijns de Bokkerijders opnieuw in huis.

De bewoners slapen ook nu zo vast, dat de Bokkerijders ongestoord hun gang kunnen gaan. De buit is deze keer nog groter. Ondanks het feit, dat niemand iets gehoord of gezien heeft, valt al spoedig de verdenking op de gebroeders Joannes en Peter Douven. De broers wonen op de Hosterd (Hofstad bij Nievelstein). Joannes Douven is enige tijd geleden bij boer Frijns als houthakker in dienst geweest. Joannes is gehuwd met Anna Barbara Pennaerts, een dochter van de beruchte Bokkerijder Joannes Pennaerts en zijn vrouw Gertrudis Dautzenberg.

Geheel onverwacht doet de schout van Merkstein in de nacht van de 9e juli 1741 een huiszoeking bij de familie Douven. De vrouw van boer Frijns, die de schout vergezelt, herkent enkele goederen, die uit haar huis zijn weggehaald. Johannes Douven en zijn vrouw Anna begaan de grootste domheid van hun leven. In paniek willen zij nog enkele goederen onder hun kleding verbergen. Gerichtsbode Kelleter ziet de verdachte bewegingen van het echtpaar. Hij visiteert beiden en haalt de goederen onder hun kleding vandaan. Voor de schout zijn deze feiten voldoende om Joannes, Peter en Anna aan te houden.

Nog dezelfde nacht worden zij in het kasteel te Herzogenrath opgesloten. Voor de rechters probeert Anna nog te redden, wat er te redden is. Zij vertelt het smoesje, dat zij de goederen van haar buurman Joseph Brouwers heeft gekocht. Omdat ze in de gaten heeft gekregen, dat het

gestolen waar betreft, wil ze die goederen toch niet kwijt raken. Ze heeft ze immers betaald.

De schout gelast nu een huiszoeking bij Joseph Brouwers en ook daar vindt men goederen van boer Frijns. Joseph Brouwers heeft al lang lont geroken en om niet hetzelfde lot te ondergaan als zijn buurman heeft hij bijtijds het hazepad gekozen.

Uit de verhoren van de drie arrestanten blijkt, dat Anna de grote stimulatrice van de misdrijven is geweest. Peter Douven verklaart, dat hij wel vijftig keer door Anna is aangespoord op het dievenpad te gaan. Anna is in Bardenberg geweest en heeft gezien, dat er bij boer Frijns het een en ander te halen is. Anna is in een milieu van misdaad opgegroeid. Haar vader en broer Nicolaas zijn beruchte Bokkerijders, die naast de kerk en de pastoor in Mariënberg een huis bewonen. Anna heeft ook haar man Joannes vaak verweten, dat hij geen poging doet zich door middel van diefstal te verrijken. Het dagelijkse gesprek in huize Douven draait altijd om hetzelfde onderwerp. ‘Waart gij niet te voul om uyt te gaan stelen, alsdan hadden wij broodt in het huys’. Een opmerking, die bij Anna vooraan in de mond ligt.

Op de pijnbank tenslotte geven Joannes en Peter toe, dat zij de diefstal bij boer Frijns hebben gepleegd. In de gevangenis wachten zij op hun berechting. In die tijd horen zij, dat hun neef Peter Douven uit Kerkrade en hun buurman Joseph Brouwers een geslaagde ontvluchtingspoging hebben gedaan.

Voor de beide broers is dit voldoende om deze twee mannen, getrouw aan de Bokkerijderseed, slechts als medeplichtige te verraden. De volledige ontdekking van de bende wordt hiermee nog even uitgesteld, want straks zal blijken dat juist neef Peter de man is, die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het oprollen van de bende.

De justitie verkeert tot dat ogenblik nog in de veronderstelling, dat het hier om een individuele diefstal gaat. Zij maakt korte metten met de aangeklaagden. Nog geen maand na hun arrestatie, op 8 augustus 1741, worden Joannes en Peter Douven opgehangen. Anna wordt voor eeuwig verbannen. Doet zij toch een poging terug te keren, dan sterft zij onmiddellijk aan de galg.

Het vonnis van de gebroeders Douven maakt bijzonder weinig indruk op de Bokkerijders. In de nacht voor de terechtstelling presteren zij het zelfs om vlak in de buurt bij Joannes Thoeren te Ritzerfeld in te breken en de bewoners op een beestachtige manier te mishandelen. De vrouw van Joannes Thoeren, Agnes Eygelshoven, wordt hierbij gekneveld, geslagen en met strofakkels zo lang geroosterd tot zij de plaats van het geld aanwijst.

Mathias Ponts is degene, die zich bij deze taferelen in beestachtigheid onderscheidt. Met deze inbraak willen de

Bokkerijders laten zien hoe zeker zij zich voelen. In hetzelfde jaar begaan zij hun grootste misdrijven.

Na een jaar keert neef Peter Douven naar Kerkrade terug. Hij verkeert in de mening, dat de bui overgetrokken is en hij weer in pais en vree te werk kan gaan. Hij vergist zich echter deerlijk. Prompt wordt hij aangehouden en opgesloten in het kasteel te Herzogenrath.

Het einde van de eerste bende van de Bokkerijders is hiermee aangebroken.

Peter Douven is op de Kaffeberg bij Chèvremont geboren. Op het moment van zijn arrestatie is hij 25 jaar. Sinds 2½ jaar is hij gehuwd met Maria Catharina Crijns uit Kerkrade. Samen met zijn vrouw oefent hij het vak van wolspinner uit. Enige tijd geleden heeft hij samen met de geëxecuteerde Peter Douven bij een graaf op de hof Rouwenhof te Strijthagen gewerkt. Gedurende zijn vlucht heeft hij in Maastricht bij Christiaan Kicken in Scharn als paardeknecht gewerkt. Over de bende wil Peter Douven in eerste instantie niets los laten.

Op de pijnbank slaat hij echter door. Hij onthult de geheimen van de bende en noemt Nicolaas Peters (het Blokmanneke van de Groenstraat) als complice. Na deze bekentenis wordt het Blokmanneke onmiddellijk in hechtenis genomen.

Op 8 januari 1743 kent de justitie meer dan honderd leden van de Bokkerijders. De namen heeft het Blokmanneke allemaal losgelaten. In de middaguren van de 8ste januari beginnen de arrestaties. Een van de eerste arrestanten zijn Andries Consten en zijn halfbroer Willem Quaedtvliegh uit Chèvremont. De verbannen Anna Pennaerts heeft tegen alle waarschuwingen in toch haar neus in deze contreien laten zien. Zij belandt op 28 februari voorgoed in de cel. Het Blokmanneke is in zijn belastende verklaringen niet meer te stuiten.

Hij verraadt complicen uit Kerkrade, Heerlen, Schaesberg, Hoensbroek, Schinnen, Ubach, Merkstein, Nieuwstadt, Echt, uit het Land van Ter Heyden en het Guliks gebied.

De justitie van Ubach, onder wier jurisdictie het Blokmanneke staat, brengt de immense sneeuwbal aan het rollen. Zij stuurt dagvaardingen naar de diverse rechtbanken. Dagelijks worden her en der in dit gebied arrestaties verricht. Ook de kopstukken de herbergier Joannes Vincken van Merkstein en de vilder Mathias Ponts uit Hoensbroek vallen in handen van de justitie. ‘De Vinck’ geeft zich echter niet zo vlug gewonnen. Hij weet uit de gevangenis in het kasteel van Herzogenrath uit te breken. Hij vlucht naar Luik, leeft nog enige tijd in vrijheid, maar wordt dan ook opgepakt en sterft aan de galg.

Anna Pennaerts laat zich bij het noemen van andere ben-

Karel Gerritz
72

deleden niet onbetuigd. Op de pijnbank zorgt zij er voor, dat de justitie nieuwe bendeleden leert kennen. Op 31 augustus wordt zij aan dezelfde galg opgehangen, waaraan haar man Joannes Douven kort geleden de dood heeft gevonden. De arrestaties, folteringen en terechtstellingen nemen nu in volle hevigheid toe. De justitie is bijna twee jaar lang intensief bezig de Bokkerijders op te ruimen. Met de regelmaat van de klok sterven Bokkerijders aan galgen, die op tal van plaatsen in dit gebied voor dat speciale doel worden opgericht. Op de Heesberg in Heerlen heeft men zelfs twee galgen nodig om zo effectief mogelijk te werken. In Kerkrade worden 35 Bokkerijders opgehangen en in Schaesberg sterven er 16 aan de galg.

In 1745 keert de rust weer enigszins terug. De bende is echter nog niet helemaal uitgeroeid, zelfs niet in de vuurhaard, het land van Herzogenrath. Velen weten de galg te ontkomen. Ondanks dat is de lijst van Limburgers, die als Bokkerijders aan de galg sterven indrukwekkend te noemen. De lijst namen, die wij nu laten volgen, is niet volledig. De Bokkerijders uit de plaatsen, die buiten de provincie Limburg liggen, worden niet genoemd. Voor de goede orde rangschikken wij de gehangenen naar de plaats, waar hun galg heeft gestaan.

Ubach over Worms

Op 10 september 1743 werden twaalf Bokkerijders terecht gesteld. In de processtukken worden uit dit district 17 personen genoemd. De gehangenen zijn:

Christoffel Kleynen uit de Groenstraat. Hij was gehuwd met Cornelia Beuckers.
Catharina Bemelmans uit Hoensbroek. Zij is op 22 maart 1688 geboren. Op 1 augustus 1734 trouwde zij met de Bokkerijder Nicolaas Elven uit de Rötsch.
Nicolaas Peters, alias het ‘Blokmanneke’. Hij is op 7 december 1700 in Kunrade geboren. Op 15 oktober 1734 huwde hij met Odilia Frijn uit Kunrade. Hij bewoonde een huis in ede Groenstraat.
Odilia Frijns, de echtgenote van Nicolaas Peters.
Maria Peters, 18 jaar oud. Zij is een dochter van het echtpaar Nicolaas Peters en Odilia Frijns. Het meisje werd gebrandmerkt en voor eeuwig verbannen uit de bank Ubach.
Joannes Korvers uit de Groenstraat.
Leonard Erens uit de Groenstraat.
Renier Wulken uit Over-Broekhuizen (bij Rimburg).
Gabriel Bruhl uit Over-Broekhuizen.
Anna Werden uit de Groenstraat.
Jacob Triebels.
Jacob Hanssen uit de Nachtigaal Groenstraat.
Nicolaas Hansen, een broer van Jacob.

Eygelshoven

Vijf Bokkerijders werden aangehouden, niemand hoefde de gang naar de galg te maken. De Bokkerijder Alexander Ross werd pas bij de tweede bende gevonnist. De namen van de arrestanten zijn Simon Römgens, Gerard Jungschlaeger, Simon Ghijsen, Alexander Ross en Joannes Nelissen.

Kerkrade

Op 9 oktober 1743 stierf een groot aantal Bokkerijders aan de galg te Chevremont. De gehangenen zijn:

Andries Consten, geboren te Alsdorf. Hij woont bij zijn moeder Gisbertha Herpers te Chèvremont. Hij is 36 jaar geworden. Kort voor zijn arrestatie is hij soldaat en ingelijfd bij het garnizoen, dat in Maastricht ligt.
Willem Quaedtvlieg, een halfbroer van Andries Consten.
Anthoon Quaedtvlieg, een zoon van Willem.
Arnold Souren uit Chèvremont, een buurman van Andries Consten.
Joannes Moulen (33), onderkapitein van de bende. Hij woont in de Wijngracht te Kerkrade. Hij is van beroep mijnwerker op de Bostrop. Hij is gehuwd met Anna Catharina Ritzerveld.
Christiaan Kerckhoffs (48) uit Chèvremont. Van beroep is hij hoefsmid. Hij is gehuwd met Catharina Schmetz.
Willem Kerckhoffs, geboren te Simpelveld. Op 31 januari 1737 huwde hij met Anna Catharina Schiffeler te Kerkrade.
Christiaan Kerckhoffs (45) een broer van Willem. Hij was gehuwd met Ida Vinken.
Joannes Vinken, woonde in de Wijngracht te Kerkrade. Hij was een zoon van Areth Vinken. Op 13 augustus 1736 lauwde hij met Maria Ploum. Van beroep is hij bakker en kolengids (kolenhandelaar).
Willem Bock (32), geboren te Merkstein. Een van de taaiste Bokkerijders. Hij bekende zijn wandaden op de pijnbank. Hij heeft 18 jaar lang in Kerkrade gewoond. Zijn beroep: mijnwerker. Hij was gehuwd met Gertrudis Lenaerts uit Kerkrade. Zijn vrouw stierf al op zeer jeugdige leeftijd in 1738.
Mattys Creuwen (29). Hij was vrijgezel en woonde aan de Vierenschat (Terwinselen-Onderspekholz). Zijn beroep was smid.
Nicolaas Pelsers is van beroep kleermaker. Hij was gehuwd met Anna Maria Arnoldi uit Heerlen.
Joannes Onversagt uit Bleijerheide.

In de processtukken van Kerkrade worden 76 bendeleden genoemd, waarvan er 36 geëxecuteerd werden. De andere

Bokkerijders uit Kerkrade, die niet aan de galg te Chèvremont zijn gestorven, zijn:

Wilhelm Bahnen (30), geboren te Merkstein. Hij woonde in Kerkrade. Hij was van beroep mijnwerker op de Bostrop. Op 6 juli 1743 werd hij gearresteerd en opgesloten in het kasteel te Herzogenrath. Hij wist uit de gevangenis te ontsnappen en vluchtte naar Gelderen. In Gelderen meldde hij zich bij de commandant van de vesting en werd soldaat. Hij werd ingedeeld bij de infanterie onder kolonel Kroecher. In december 1743 werd zijn uitlevering gevraagd en in 1744 werd hij weer opgesloten in het kasteel te Herzogenrath. Hij werd ter dood veroordeeld. Vermoedelijk is hij begin maart opgehangen.
Leonard Vrancken (40) was smid. Hij woonde aan de Vierenschat te Onderspekholz en was gehuwd met Maria Ritzerveld. Hij stierf aan de galg te Onderspekholz.
De galg van Onderspekholz-Spekholzerheide stond vlak achter de vroegere marechausseekazerne. Het gebouw staat er nog. Op 28 januari 1745 is hier een groot aantal Bokkerijders gestorven. Behalve Leonard Vrancken waren dit:

Nicolaas Werren, geboren in Chèvremont. Hij woonde te Onderspekholz.
Jacob Creuwen, woonde te Spekholzerheide.
Matthias Crombach, geboren te Spekholzerheide. Hij was een zoon van Joannes Crombach. Hij was van beroep wolwever, had enige jaren in Aken gewerkt en was vervolgens soldaat in het Hollandse leger. Hij huwde in 1740 met Maria Anna Hilgers uit Kerkrade. Hij bekende zijn misdaden al op de pijnbank op 1 okt. 1743.
Merten Scheeren, een broer van de vrouw van de beruchte veldbode van Drievogels, Joannes Kersten. Hij was de laatste, die in de bank Kerkrade werd terechtgesteld.
Matthias van den Hoff, een zoon van Hendrik van den Hoff.
Matthias van den Hoff, een zoon van Merten van den Hoff.
Joannes Augenbroe uit Spekholzerheide. Hij werd op 28 september 1743 gearresteerd. Op 25 november 1736 huwde hij met Maria Catharina Theilen. Hij woonde in der Wiebig (Gracht-Spekholzerheide).
Johannes Rehaan, naaldenmaker. Hij woonde in de Kalbert (aan de Drie Vögel). Hij was gehuwd met een zus van de gebroeders Kersten, Anna Maria Kersten.
Michiel Kersten, woonde aan de Gracht te Spekholzerheide. Op 26 mei huwde hij met Gertrudis Crombach. Hij was een broer van Joannes Kersten, de beruchte veldbode.

Christiaan Geilen werd te Sippenaken (België) geboren. Hij woonde in Kaalheide (‘in het hangen van de Kaalheiderberg’) aan de rechterkant van de weg, richting Kerkrade. Zijn buurman was de Bokkerijder Joannes Mertens. Zijn beroep was ‘moutheuvelsvänger’ (mollenvanger). Hij werd op 16 december 1743 op de Nullanderberg te Kerkrade terechtgesteld.
Anna Barbara Barwasser, een stiefdochter van de mollenvanger Christiaan Geilen uit Kerkrade. Zij huwde op 23 september 1742 in Kerkrade met de soldaat Wilhelm Thielen uit Hamm. Het huwelijk duurde slechts een jaar, want op 16 december 1743 werd Anna op de Nullanderberg onthoofd.
Johannes Esser, uit Kerkrade. Hij stierf aan de galg.
Baltus Wevels, werd op 7 mei 1710 in Kerkrade geboren. Op 4 oktober 1744 huwde hij met Thecla Vincken. Hij woonde op de Kohlberg. Met Anna Rutten had hij een onwettig kind, dat in 1732 werd geboren. Baltus werd opgehangen.
Laurens Rheimkens was gehuwd met een dochter van de veldbode Joannes Kersten aan de Drie Vögel. Hij werd opgehangen.
Jacob Crombach was smid aan de Graaf. Hij werd opgehangen.
Caspar Hoogkirchen (41), werd geboren te Keulen-Deutz. Sinds 1725 woonde hij te Kohlberg in Kerkrade. Hij was gehuwd met Anna Cremers. Zijn beroep: kolengids en bakker. Hij werd opgehangen.
Jannes Stepkens, mijnwerker op de Bostrop. Hij was gehuwd met een zus van Anna Rutten. Hij werd opgehangen.
Anna Rutten (40), woonde te Kohlberg. Zij werkte aan de ‘brikken’ en soms op de ‘kool kuylen’. Zij was ongehuwd en had in 1732 met Bokkerijder Wevels een onwettig kind gekregen. Zij werd op 28 januari aan de galg te Spekholzerheide opgehangen.
Peter Haan, opgehangen.
Simon Offermans, uit Kohlberg. Opgehangen.
Johannes Worms, uit Kohlberg. Opgehangen.

Schaesberg

In de processtukken van Schaesberg worden 45 bendeleden genoemd. Hiervan werden er 19 geëxecuteerd. De galg van Schaesberg stond ten noord-westen van de Lichtenberg. De plek heet thans nog ‘aan het galgenbeumke’. In latere jaren werd er een windmolen gebouwd. De molen is thans ook verdwenen. Op 16 september 1743 stierven elf Bokkerijders op de gerechtsplaats te Schaesberg. Hun namen zijn:

Peter Caspar ter Koning, op 31 juli 1716 in Schaesberg

geboren. Hij was een zoon van Joannes Ter Koning en Anna Veronica Janson. In 1741 huwde hij met Maria Muris van Scherpenseel. Zijn vrouw was een dochter van Peter Muris, het borstelenmanneke van Scherpenseel. Peter Ter Koning werd op 15 juni 1743 gearresteerd. Hij had de bijnaam: 'De koning van den Scheid'. Tijdens zijn gevangenschap op het kasteel te Schaesberg schreef hij het zogenaamde Nederlandse Bokkerijderslied. Hij was een van de grote verraders van de eerste bende. Hij noemde meer dan 100 namen van complicen. Hij werd verbrand aan het galgenbeumke.
Michiel Arets, was gehuwd met Mergen Arets uit Schaesberg. Hij werd op 21 juni 1743 aangehouden en opgesloten in het kasteel te Schaesberg. Hij werd verbrand.
Servaas Arets, op 4 september 1718 geboren te Schaesberg. Hij was een zoon van Michiel Arets. Hij huwde met Maria Melskens, een zus van de Bokkerijder Herman Melskens. Hij werd op dezelfde dag als zijn vader gearresteerd. Hij werd opgehangen.
Joannes Dircks, bijgenaamd 'Den Dok', geboren te Nieuwenhagen. Hij woonde vanaf 1733 in Schaesberg. Hij was gehuwd met Gertrudis Arets, een dochter van Michiel Arets en Mergen Arets. Hij werd gevierendeeld.
Mergen Arets, de vrouw van Michiel Arets. Zij werd op 19 juli 1743 aangehouden. Zij kreeg een uitzonderlijk zware straf: zij werd geradbraakt. De vrouw kreeg deze straf, omdat zij bijgestaan door haar schoonzoon 'Den Dok', haar eigen dochter Christina had gewurgd. De vrouw kwam tot deze gruwelijke daad omdat Christina een onwettig kind verwachtte van 'Den Dok'.
Hendrik Pötgens, ongehuwd, van beroep azijnhandelaar. Hij werd op 6 juli 1743 aangehouden en op 16 september opgehangen.
Willem Peuskens, op 12 januari 1717 gehuwd met Catharina Moor uit Nieuwenhagen. Hij werd op 6 juli 1743 gearresteerd. Hij stierf aan de galg.
Joannes Muyters, geboren te Caumer in Heerlen, van beroep handelaar. Hij woonde sinds 1731 te Schaesberg. Hij werd op 6 juli 1743 gearresteerd. Hij was gehuwd met Catharina van den Esschen. Hij werd verbrand.
Peter Caspar Muyters (17), azijnhandelaar. Hij stierf aan de galg.
Joannes Dirxs (50), geboren te Schinveld. Sinds 1728 woonde hij in de Kamp-Lichtenberg te Schaesberg. Hij was gehuwd met Maria Hanssen. Hij werd verbrand.
Leonard Degens geboren te Heerlen. Op 31 januari 1741 huwde hij met Gertrudis Werry te Schaesberg. Hij werd opgehangen.

Op 21 oktober 1743 werden de gruwelijke tonelen aan de

gerechtsplaats te Schaesberg voortgezet. Nu vinden acht Bokkerijders er de dood. Hun namen zijn:

Anthoon Crijns van beroep wever. Hij werd op 31 juli 1743 aangehouden. Hij woonde te Palemich onder de gemeente Schaesberg. Hij werd opgehangen.
Renier Crijns, een broer van Anthoon Crijns. Hij was eveneens wever. Op 4 september 1731 huwde hij met Elisabeth Frederichs. Het echtpaar woonde op de berg te Palemich. Hij werd opgehangen.
Willem Wilms (35), geboren te Scherpenseel (Dld.), zijn beroep: dagloner en brandewijnbrouwer. Hij was gehuwd met Elisabeth Ketels uit Palemich. Hij werd op 1 augustus 1743 gearresteerd en stierf op dezelfde dag als de andere zeven Bokkerijders aan de galg.
Anthoon Haselier, op 6 september 1719 in Merkelbeek geboren. Hij was een zoon van Matthias Haselier en Maria Jeurissen. Op 29 oktober 1733 huwde hij met Geertruid Peuskens te Schaesberg. Van beroep was hij messenkoopman. Zijn bijnaam was: 'De Schrout' (kalkoen). Op 17 augustus werd hij gearresteerd. Hij stierf aan de galg.
Alexander van den Hoff, op 8 december 1700 in Schaesberg geboren. Op 31 juli 1732 huwde hij met Odilia Beckers te Schaesberg. Zijn beroep was messencremer en zijn woonplaats op de Lichtenberg. Hij werd opgehangen, nadat hij op 1 augustus 1743 was gearresteerd.
Herman Cornips (19) messenkoopman. Hij was een zoon van Nicolaas Cornips en Catharina van Aust. Hij was vrijgezel. Op 17 augustus 1743 aangehouden, stierf hij aan de Schaesbergse galg.
Willem Peuskens, werd op 6 juli 1743 aangehouden. Hij wist echter uit zijn gevangenis te ontsnappen. De justitie kon hem niet berechten, want hij bleef tot zijn natuurlijke dood onvindbaar.
Hendrik Pleytzers, wist ook te ontsnappen en zich voor de duur van zijn leven te verbergen.
Gielis Vreuls, droeg de bijnaam 'Het Ventje'. Zijn beroep was 'haarsnijder'. Hij woonde aan de poel bij de 'Eenweyde' te Schaesberg. Na zijn arrestatie wist hij uit het kasteel te Schaesberg te ontsnappen. De justitie van Gulick achterhaalde hem echter en bracht hem aan de galg ter dood.
Peter Heuts (17), de vierde Bokkerijder, die uit het kasteel Schaesberg kon uitbreken. Hij stierf aan de galg te Gangelt (Dld.).

Heerlen

De processtukken van de Bokkerijders van Heerlen zijn allemaal verdwenen. Het is zodoende onmogelijk om bij-

zonderheden te vermelden over hun arrestatie, terechtstelling, tortuur en dergelijke. Uit processtukken van andere banken is gebleken dat er in Heerlen 27 Bokkerijders uit de eerste bende woonden. Hiervan werden er 16 terechtgesteld. De overigen zijn gevlucht of konden wegens gebrek aan bewijs niet vervolgd worden.

Joannes Kersten, geboren op de Gracht-Spekholzerheide. Op 21 oktober 1719 huwde hij met Maria Scheeren van de Drie Vögel. Hij was een broer van de Bokkerijder Michiel Kersten, die op 28 januari 1745 in Onderspekholz werd opgehangen. Joannes werd op 26 juni 1743 gearresteerd en opgesloten in de gevangentoren van Heerlen. Enkele dagen later werd hij overgebracht naar Valkenburg. Daar werd hij op 'den Landhuyze van Valkeborg' ingesloten. Op 12 mei 1744 stierf hij aan de galg op de Heesberg te Heerlen.

Maria Scheeren, de echtgenote van Joannes Kersten. Zij werd op 27 juni 1743, een dag na haar man, aangehouden. Bij haar arrestatie deed zij nog een poging te vluchten. Een schot met een pistool bracht haar echter tot staan. Zij werd in Valkenburg opgesloten. Op dezelfde dag als haar man stierf zij aan de galg op de Heesberg.

Christiaan Neander, geboren te Coblenz (een gehucht van Heerlerheide). Op 24 oktober 1728 huwde hij met Maria Vernaus. Hij droeg de bijnaam: 'de zoon van de Coblenzer'. (Coblenz heet eigenlijk Couvelens, maar het volk heeft het verbasterd tot Coblenz). Christiaan werd op 5 september 1743 gearresteerd en twee dagen later opgesloten te Valkenburg. Op 12 mei 1744 werd hij in Heerlen opgehangen.

Joannes Hellewig, droeg de bijnaam 'de oude Vanensmid van Heerlen'. Zijn beroep was bedelaar en hoefsmid. Hij woonde op de Akerstraat te Heerlen. (Een vanensmid was tot het einde van de eerste wereldoorlog een hoefsmid, die in militaire dienst werkte). Joannes was gehuwd met Elisabeth Kreiten uit Heerlen. Na het overlijden van zijn vrouw huwde hij op 21 februari 1740 voor de tweede keer met Sophia Beckers. Zijn tweede echtgenote was de weduwe van Leonard Bruls uit Robroek-Heerlerheide. Hij werd op 12 mei 1744 in Heerlen opgehangen.

Nicolaas Souren, woonde in de Caumer in Heerlen. Hij werd op 1 augustus 1743 aangehouden en in Valkenburg opgesloten. Op 12 mei 1744 stierf hij aan de galg te Heerlen.

Herman Senden, op 26 april 1683 in Voerendaal geboren. Op 26 januari 1716 huwde hij met Jasperina Pijls uit de Koningsbeemd te Heerlen. Op 1 augustus 1743 werd hij gearresteerd en ingesloten te Valkenburg. Op 3 juli 1744 stierf hij in de gevangenis. Het verzoek van Jas-

perina Pijls het lijk van haar man te mogen begraven, willigde de justitie in.
Joannes van den Esschen, werd op 1 augustus 1743 gearresteerd en overgebracht naar Valkenburg. Hij woonde aan de Locht in Heerlen. Hij stierf op 30 juni 1744 in de gevangenis te Valkenburg. Zijn lijk werd aan zijn vrouw afgestaan en op 2 juli 1744 begraven.
Joannes Oberjé, droeg de bijnaam 'De zoon van het Welsch Wijfken'. Hij werd op 1 augustus 1743 gearresteerd en naar Valkenburg overgebracht. Op 7 oktober 1742 was hij met Anna Catharina Wetzels gehuwd. Op 27 juli 1744 was zijn proces nog niet geëindigd. Na november 1744, de exacte datum staat niet vast, werd hij in Heerlen opgehangen.
Joannes Vincken, droeg de bijnaam 'De Fleck'. Hij werd geboren te Weustenrade onder de gemeente Klimmen. Hij werd op 1 augustus 1743 gearresteerd. Hij was soldaat. Na november 1744 werd hij in Heerlen opgehangen.
Hendrik Gerrits, bijgenaamd 'Selp Jannekens zoon' werd gearresteerd op 1 augustus 1743. Hij werd te Valkenburg ingesloten. Hij werd na november 1744 opgehangen.
Peter Douven, werd op 4 december 1743 aangehouden en in de gevangenis van het oude gemeentehuis te Maastricht opgesloten. Zijn bijnaam: 'Den schelen soldaat van Heerlen'. Hij was soldaat in het Hollandse leger en was bij zijn arrestatie gelegerd in het garnizoen van Namen (België). Hij woonde aan de veemarkt te Heerlen. Vermoedelijk werd hij begin maart 1744 in Heerlen opgehangen.
Stefanus Voncken, woonde in de Uilegats te Heerlen, waar hij herbergier was. Hij was in Ubachsberg geboren. Op 17 februari 1731 trad hij met Elisabeth Cornips uit Heerlen in het huwelijk. Toen hij er lucht van kreeg, dat de justitie van plan was ook hem te arresteren, vluchtte hij op 1 maart 1744 naar Luik. Daar werd hij echter een dag later gegrepen en opgehangen.
Willem Hoenen, woonde te Schandelen in Heerlen. Hij huwde op 6 oktober 1720 met Odilia Doutzenberg uit Heerlerheide. Hij vluchtte naar Luik, waar hij opgepakt werd toen in gezelschap van Steven Voncken. Over hem is bekend, dat hij op 2 maart 1744 nog in de Luikse gevangenis zat. In begin november van dat jaar zat hij in de cel te Heerlen. Op de pijnbank bekende hij op 17 november zijn misdrijven. Na december 1744 werd hij op de Heesberg te Heerlen opgehangen.
Peter Arnoldi, bijgenaamd 'Den snacken Peter', werd op 4 augustus 1743 gearresteerd. Hij belandde in de cel te Valkenburg. Peter was twee keer getrouwd. De eerste keer huwde hij op 4 november 1708 met Maria Wetzels,

de tweede keer werd Sibilla Heynen op 12 oktober 1738 de gelukkige bruid. Peter werd aan de galg te Heerlen opgehangen.
Hendrik Meyers, woonde in de Plaarstraat te Heerlen. Hij droeg de bijnaam 'Den Plaar'. Hendrik was soldaat in het regiment van de garde te voet onder kapitein Raeders. Hendrik stond bekend als een uiterst gevaarlijk man. In 1738 zat hij reeds in de cel in de Schelmentoren te Heerlen. Hij had toen twee inbraken op zijn geweten: een bij Jacob Claesen en een bij de pottenbakker Valentijn Turk, bij wie hij een kandelaar had gestolen. Op 15-jarige leeftijd vermoordde hij bijna zijn moeder. Hij schoot meteen geweer op haar. De kogels troffen echter geen doel. Hij werd voor dit feit tot een lijfstraf veroordeeld, maar moest wegens gebrek aan bewijs na drie maanden uit de gevangenis ontslagen worden. Hendrik maakte zich voorts schuldig aan een reeks mishandelingen. Als Bokkerijder onderscheidde hij zich in beestachtigheid. Hij werd 1743 gegrepen en waarschijnlijk opgehangen.
Hendrik Cornips, bijgenaamd 'Den Uil'. Hij woonde in de Uilengats te Heerlen tegenover voogd Momboir van Heerlen. Hij was gehuwd met Maria Lemmens. Hendrik was een neef van Steven Voncken, de waard uit de Uilengats aan de 'Schlaegboom' in Heerlen. De mannen woonden naast elkaar. Het is niet met zekerheid te zeggen, wanneer Hendrik Cornips geëxecuteerd werd. Hij moet in ieder geval voor 1746 zijn opgehangen.

Ondanks het feit, dat er geen processtukken over de Heerlense leden van de eerste bende bewaard zijn gebleven, kan toch met zekerheid gesteld worden, dat er op 12 mei 1744 in Heerlen Bokkerijders aan de galg zijn gestorven. Uit de volgende feiten, kan dit vastgesteld worden.

De gerichtsbode Caspar Hertzog van Heerlen klopt op 11 mei 1744 bij pachter Meens van de Geleenhof aan. Hij vraagt hem de volgende dag om 9 uur met zijn paard en wagen bij de gevangenboren aanwezig te zijn. Hij moet daar Bokkerijders ophalen en ze naar de galg op de Heesberg vervoeren. De eigenaar van de Geleenhof, baron Vincent Philips Antoon van der Heyden, bijgenaamd 'Belderbusch' stuurt tegen dit bevel een protestbrief. De baron beroept er zich op, dat hij de hof en landerijen op 2 juni 1742 vrij van alle rechten heeft gelkocht van jonkvrouw Anna Maria van Slijpe. Hij moest er toen 18.400 gulden (Maastrichtse koers) voor betalen. Het verzoek van de baron wordt niet ingewilligd, omdat de Bokkerijders reeds op 12 mei 1742 gevonnist zijn. Mathias Meens moet de Bokkerijders de volgende dag toch naar de galg rijden. Hij doet het zelf ook met ontzettende tegenzin, omdat

hij uit een bekende Heerlense familie stamde, waarover nu geroddeld zou worden. Het vervoeren van Bokkerijders naar de galg was beslist geen erebaantje. Op 30 mei 1744 wordt de pachter door de justitie schadeloos gesteld.

Hoensbroek

In de processtukken van Hoensbroek worden 21 bendeleden met naam en toenaam genoemd. Hiervan werden elf Bokkerijders ter dood veroordeeld. De anderen vluchtten of moesten bij gebrek aan bewijs vrijgelaten worden. De namen zijn:

Mathias Ponts, kapitein van de eerste bende. Hij werd op 12 november 1743 geëxecuteerd.

Peter Ponts, een zoon van Mathias. Hij werd op 7 februari 1716 geboren. Hij stierf op dezelfde dag als zijn vader.

Maria Ponts, een dochter van Mathias. Zij werd op 15 januari 1721 geboren. Ook voor haar betekende de 12e november de dood.

Joannes Klinckers, bijgenaamd 'het Pijpekopje'. Hij was een zoon van Christiaan Klinckers en Joanna Daemen. Zijn beroep was wever. Hij woonde aan de Muisberg te Hoensbroek. Hij werd op 12 november 1743 opgehangen.

Christiaan Klinckers, de vader van Joannes. Hij werd op dezelfde dag als zijn zoon opgehangen.

Joannes Kraens, woonde in Kouvenrade in Hoensbroek. Zijn beroep was wever. Hij werd op 12 november 1743 opgehangen.

Joannes Ponts, een zoon van Mathias. Hij werd op 26 maart 1713 in Hoensbroek geboren. Zijn beroep was vilder. Hij vluchtte naar België. Hij werd echter door de Belgische justitie gegrepen en in de zomer van 1744 in Rekem opgehangen.

Hendrik Ponts, werd op 23 mei 1718 in Hoensbroek geboren. Hij was een zoon van Mathias. Hij kon de sterke arm der wet ontkomen. In 1742 zat hij in Gulick enkele keren in de gevangenis.

Christiaan Reumkens, werd op 3 september 1743 gearresteerd. Hij moest drie dagen lang op de pijnbank doorbrengen, op 3, 4 en 5 oktober 1743. Daarna wist hij echter de benen te nemen en kon zijn gevangenis in het Kasteel Hoensbroek voorgoed vaarwel zeggen. De justitie liet het er niet bijzitten en veroordeelde Christiaan bij afwezigheid ter dood. Op 2 juni 1744 werd hij 'in effigie' opgehangen. Het ophangen 'in effigie' betekent, dat een stropop met de kleren van de gevluchte Christiaan aan de galg werd opgehangen.

Houbert Palmen, werd te Vaesrade onder de gemeente Hoensbroek geboren. Hij woonde in Vaesrade en huwde op 15 april 1723 met Gertrudis Krans. Op 24 ok-

tober 1743 viel hij in handen van de justitie. Zijn buurman Melser Bemelmans, ook een Bokkerijder, ging er vandoor, toen de justitie Palmen kwam arresteren. De echtgenote van Palmen en zijn bloedverwanten voerden maandenlang processen om Houbert vrij te krijgen. Zij hadden echter geen succes, want in 1744 stierf hij aan de galg te Hoensbroek.
Christiaan Langenberg, woonde aan de Muisberg te Hoensbroek. Hij werd waarschijnlijk op 12 november 1743 opgehangen.
Leonard Knooren, werd geboren te Vaesrade onder de gemeente Hoensbroek. Zijn beroep was wolspinner. Hij werd op 20 januari 1744 gearresteerd en in het kasteel Hoensbroek achter slot en grendel gezet. In 1744 werd hij opgehangen.
Lambert Philips uit Vaesrade onder de gemeente Hoensbroek. Zijn bijnaam was het 'Duivelke'. Het 'Duivelke' was met Houbert Palmen bezig tarwe op het veld te stelen, toen zij op heterdaad betrapt werden. Twee personen hadden het 'Duivelke' herkend. Om niet het gevaar te lopen, dat hij door het 'Duivelke' verraden zou worden, besloot Houbert Palmen hem te vermoorden. Hij durfde het echter niet alleen aan en riep de hulp in van de Bokkerijders Melser Bemelmans, Joannes Schoerens van Thull en Lins Knooren. Lambert Philips werd door dit viertal met knuppels doodgeslagen en in het Naenhoverbos begraven. Houbert betaalde Schoerens hiervoor 4 pattacons.

Schinnen

In Schinnen worden 42 Bokkerijders in de processtukken genoemd. Slechts 16 werden terechtgesteld of stierven al voor de uitvoering van het vonnis in de gevangenis. De namen zijn:

Joannes Schoerens, woonde te Thull-Schinnen, waar hij ook op 6 juli 1692 geboren werd. Hij was gehuwd met Ida van de Weyer. Zijn beroep was dagloner en landbouwer. Hij had de welluidende bijnaam 'Het Scheuerke'. Op 9 november 1743 werd Joannes gearresteerd en op 17 december 1743 aan de galg op de Danikerberg te Schinnen opgehangen.
Joannes Catsberg, werd op 21 november 1680 in Schinnen geboren. Hij woonde te Nagelbeek-Schinnen. Joannes was gehuwd met Maria Frissen. Zijn beroep was vilder en speelman op de viool. Hij werd op 8 oktober 1743 gearresteerd. De bijnaam van Joannes luidde: 'de rode speelman van Nagelbeck'. Hij stierf op 17 december 1743 op de Danikerberg aan de galg.
Joannes Catsberg, een zoon van de vorige Bokkerijder. Hij

was van beroep bedelaar en had de aardige bijnaam ‘Henske van Nagelbeck’. De justitie arresteerde hem op dezelfde dag als zijn vader, terwijl hij ook op de 17e december de gang naar de galg moest maken.
Anthoon Winckens, werd op 29 maart 1704 in Schinnen geboren, waarna hij in Wolfhagen-Schinnen woonde. Op 5 februari 1726 huwde hij met Helena Daniels, een zus van onderkapitein Geerling Daniels van Wolfhagen. Zijn beroep was slotenmaker en bedelaar. Anthoon had de bijnaam: ‘Teunke uit de beemden’. Op 11 november 1743 viel hij in handen van de justitie en werd hij oo het kasteel Ter Berg-Schinnen gevangen gezet. Op 17 december 1743 werd hij opgehangen op de Danikerberg, waarna zijn lijk werd verbrand.
Anthoon Winckens, een zoon van Anthoon en Helena. Hij huwde op 15 april 1747 met Barbara Catsberg in Schinnen. Hij oefende het edele handwerk van schoenlapper uit in zijn huis te Nagelbeek. Op 26 april 1751 werd hij gearresteerd, maar wist enkele dagen later te ontsnappen. Hij werd ‘in effigie’ op 28 augustus 1753 opgehangen.
Joannes Winckens, een broer van Anthoon, de schoenlapper. Hij woonde op de weg van Puth naar Doenrade te Puth. De Bokkerijders noemden hem ‘Stubben Hans van Puth’. Joannes oefende het beroep van bedelaar uit. Hij kon op tijd vluchten.
Hendrik Witmakers, werd op 22 februari 1687 in Schinnen geboren. Hij was veldbode en woonde achter de kerk te Schinnen, naast de gats. In de wandeling werd hij ‘Hendrik de Wit’ of ‘Marien Hentien’ genoemd. Hendrik werd op 22 oktober 1743 aangehouden en stierf op 17 december 1743 aan de galg op de Danikerberg.
Richard Witmakers, op 22 februari 1681 in Schinnen geboren. Hij huwde op 22 november 1717 met Catharina Kleinjans. Zijn bijnaam was ‘Rijkske van gen Heek’. Hij woonde te Hegge-Schinnen. Omdat hij in die tijd van de veelvuldige arrestaties ziek was, pakte de justitie hem niet op. Op 16 november 1743 stierf hij aan de tering.
Winandus Wijnen, werd in Vaesrade geboren en was gehuwd met Maria Winckens. Hij woonde te Wolfhagen-Schinnen. Hij beschikte over een geweldige lichaamskracht. Zijn beroep was slotenmaker. Op 13 oktober 1743 viel hij in handen van de justitie. Zijn gevangenschap duurde echter niet lang. Dankzij zijn enorme krachten wist hij zich in de nacht van de 22e oktober 1743 van zijn dwangbuis te ontdoen en zijn boeien los te rukken. Met zijn blote handen trok hij een dichtgemetseld raam uit de muur en verdween in de donkere nacht. Op 22 juli 1750 werd hij opnieuw opgepakt en op 15 mei 1751 op de Danikerberg opgehangen.

Geerling Daniels, werd op 8 april 1696 in Wolfhagen-Schinnen geboren. Hij was een zoon van Joannes Daniels en Marie Klinckhamers. Op 4 februari 1727 huwde hij met Anna Winckens. Zijn beroep was dagloner. Hij werd gegrepen, vluchtte en werd weer opgepakt. Dat gebeurde te Landsraad-Gulpen op 23 januari 1751. Zes dagen later stierf hij in de gevangenis op het kasteel Ter Borg aan een 'inflammatie' (een ontsteking van een wond).
Leonard Jessen, werd op 1 december 1695 in Geleen geboren. Hij was een zoon van Peter Jessen en Helena Crags. Hij woonde in de nabijheid van de kerk te Schinnen. Op 26 april 1751 werd hij gearresteerd, maar wist te ontkomen. Hij werd op 28 augustus 1753 in effigie opgehangen.
Hendrik Schreyen, werd op 3 maart 1689 in Schinnen geboren. Op 25 november 1716 trad hij met Maria Cremers in het huwelijk. Zijn beroep was schoenmaker en 'houterkersmaker' (onze voorouders kenden geen lucifers. Zij gebruikten houten spaanders, zgn. schnupperen, om vuur te maken). Op 14 maart 1751 werd hij aangehouden en op 15 mei 1751 op de Danikerberg opgehangen.
Gerard Custers, werd op 16 maart 1720 te Daniken-Schinnen geboren. Op 29 januari 1749 huwde hij met Maria Catharina Klinckberghs in Geleen. Maria Klinckberghs was afkomstig uit Lengensdorf bij Düren (Dld.). Zijn beroepen waren soldaat, landbouwer en dagloner. Hij was het elfde kind van de twaalf kinderen uit het huwelijk van Jacob Custers en Anna Gielen. Hij werd op 5 april 1752 gearresteerd en op Ter Borg ingesloten. Op 16 mei 1752 stierf hij aan de galg op de Danikerberg.

Opmerking: volgens voorschrift moest het lijk van een gehangene aan de galg blijven hangen tot het grotendeels vergaan was. De resten werden door de beulsknecht onder de galg begraven. Kerkelijk behoorde Daniken onder Geleen en gerechtelijk bij Schinnen. Iemand, die aan de galg was gestorven, mocht nooit op gewijde grond begraven worden. Volgens het vonnis van de schepenbank van Schinnen moest de verdachte aan de galg worden opgehangen tot de dood volgde, waarna zijn goederen verbeurd werden verklaard. Het vonnis van Gerard Custers hield deze bepaling niet in. Hij mocht derhalve op een kerkhof in Geleen begraven worden. Vanuit die tijd stamt het gezegde: 'Die van Daniken: in Schennen aen de galg en in Gelaen op 't kirckhof'.

Jacques Du Jardin, werd in de parochie Sint Jean te Faubourg St.-Antoine te Parijs geboren. Hij was een zoon van Jean Baptiste Du Jardin en Elisabeth Bajeul. Op 14 oktober 1747 trad hij met Beatrix Latin in Geleen in het huwelijk. Zijn beroep was marskramer en goo-

chelaar. In de wandeling heette hij derhalve ‘De Keukelaar’ (goochelaar). Hij woonde te Hommert onder Schinnen. Op 16 mei 1750 werd hij gearresteerd en op 9 februari 1751 op de Danikerberg opgehangen.
Lambert Cremers, werd op 26 april 1688 in Schinnen geboren. Hij was een zoon van Peter Cremers en Elisabeth Pijls. Hij vluchtte en werd op 28 augustus 1753 in effigie opgehangen.
Melser Pricken, werd in 1718 in Schinnen geboren. Op 21 oktober 1738 huwde hij met Catharina Kisters uit Zweychuizen. Hij was al vanaf 1743 voortvluchtig. Begin 1751 werd hij in effigie opgehangen.
Nol Caldenberg (19) was bedelaar van beroep. Hij was een zoon van Leonard Caldenberg en Gertrudis Daniels (een zus van Geerling Daniels). Hij vluchtte naar zijn oom Saveur in Ulestraten. Op 27 oktober 1750 werd hij daar gearresteerd en toen aan de justitie van Schinnen uitgeleverd. Zijn bijnaam was ‘de trouwe jongen’. Op 15 mei 1751 stierf hij aan de galg op de Danikerberg.
Anthoon Hamers, werd op 10 oktober 1721 in Schinnen geboren als zoon van Anthonius Hamers en Gertrudis Meens. Zijn beroep was bedelaar en schoenlapper. Hij woonde op de Winterraak onder Schinnen. Op 12 mei 1750 viel hij in handen van de justitie en belandde op 30 september op de pijnbank. Enkele dagen later, op 6 oktober, was hij de kwellingen moe en ontsnapte uit Ter Borg. Op 29 mei 1754 werd hij in effigie opgehangen.
Frans Hamers, werd op 5 december in Schinnen geboren. Hij was een broer van Anthoon. Op 5 december 1750 werd hij gearresteerd en op 9 februari 1751 op de Danikerberg opgehangen.
Henricus Ramaekers, werd op 9 augustus 1704 te Schuiteneinde-Schinnen geboren. Hij was een zoon van Peter Ramaekers en Maria Debets. Hij was gehuwd met Catharina Borvelts uit Hegge. Hij verdiende de kost als landbouwer en grondeigenaar. Hij vluchtte, maar april 1751 meldde hij zich vrijwillig bij de justitie. Hij belandde op 4 december 1751 toch op de pijnbank, waar hij 's morgens om elf uur flauw viel en overleed. Zijn lijk werd op gewijde grond in Schinnen begraven.
Mathias Swinnen, werd in 1700 in Klimmen geboren. Hij werkte als landbouwer en was gehuwd met Anna Daniels. Op 21 september 1750 werd hij door de justitie gegrepen en op 9 februari 1751 opgehangen.

Geleen

In de processtukken van de schepenbank Geleen komen de namen van 32 bendeleden voor. Twaalf Bokkerijders zijn ter dood gebracht. De namen zijn:

Joannes Ronden, werd op 18 februari 1713 in Geleen ge-

boren. Hij was een zoon van Giel Ronden en Wilhelmina Cremers. Joannes woonde op de Pesch te Geleen. Hij droeg de bijnaam ‘de Pijp’. Op 6 augustus 1751 kreeg de justitie hem te pakken en belandde hij in de cel op het kasteel Sint Jans-Geleen. Twee weken later nam hij de benen. De vrijheid duurde maar even, want dezelfde dag keerde hij weer terug in de cel. Op 11 december 1751 werd hij te Lutterade opgehangen. (De galg van Geleen stond aan de raadskuil te Lutterade aan de grens van de gemeente Sittard en Geleen ongeveer 300 meter ten westen van de spoorlijn Lutterade-Sittard).
Peter Tacken, woonde te Spaubeek, waar hij op 9 oktober 1751 werd gearresteerd. Op 14 mei 1752 stierf hij aan de galg te Lutterade.
Bernard Spirlet, een Waal, die te Krawinkel woonde. Hij verdiende de kost als ‘spencelencremer’ (marskramer). Hij was een zwager van de ‘Keukelaar’ uit Hommert, doordat hij getrouwd was met een zus van de echtgenote van de ‘Keukelaar’. Op 23 augustus 1751 stierf hij aan de galg te Lutterade.
Joannes Raets, werd in Einighausen geboren. Hij was gehuwd met Joanna Zelis. In de wandeling werd hij de ‘Hekselsnijder’ genoemd. (hekselsnijden is het snijden van stro voor veevoeder). Joannes woonde in de Peterstraat te Geleen. Op 16 december 1751 werd hij te Lutterade opgehangen.
Joannes Bisschops, werd te Munstergeleen geboren. Hij was gehuwd met Elisabeth Custers van Daniken. Hij was slotenmaker en werkte als knecht bij Willem Nijsten te Daniken. Hij woonde te Krawinkel aan de kant van de heide. In de nacht van 25 op 26 april 1751 ontsnapte hij uit het kasteel St.-Jansgeleen, waar hij sinds 13 maart opgesloten zat. Hij vluchtte naar Düsseldorf. 9 juni 1751 beging hij echter de domheid naar Krawinkel terug te keren, waar hij opnieuw in handen van de justitie viel. De Bokkerijders noemden hem spottend: ‘Lijbeman de Kont van Munstergeleen’. Op 23 augustus 1751 hing zijn lijk aan de galg te Lutterade.
Mevis (Bartholomeus) Offermans, werd in Spaubeek geboren. Hij was soldaat in het Hollandse leger en verdiende zijn boterham als wolspinner. Mevis was een zwager van de beruchte Bokkerijder uit Spaubeek, Peter Schots. Op 23 augustus stierf hij aan de galg te Lutterade.
Peter Schols, werd in Spaubeek geboren. Hij huwde in 1724 met Maria Nijsten. Hij bewoonde het laatste huis op het ‘geböschelke’ in de richting van Printhagen. Op Pinkstermaandag 1751 werd hij gearresteerd te Veurt (Susteren). Hij werd overgebracht naar Sittard en daarna opgesloten in het kasteel St.-Jansgeleen. Peter was

een vagebond, die met landlopers, zigeuners en dieven door het land trok. Soms was hij jaren van huis weg. Bedelaars, landlopers en dieven vanaf de Rijn tot de Maas en de hele provincie Noord-Brabant kenden Peter Schols. Hij was medeplichtig aan de moord op de pastoor van Grevenbicht in de nacht van 28 op 29 januari 1751. In 1743 werd hij in Luik de eerste keer aangehouden, waar hij werd gegeseld, gebrandmerkt en voor eeuwig uit het land en de stad Luik verbannen. Op 16 december 1751 kwam een einde aan zijn misdaden. Hij stierf toen aan de galg te Lutterade.
Michiel Hennix (50), wist niet waar hij geboren was. Hij woonde eerst te Beker-Genhout, daarna in Spaubeek. Hij was met Maria Brouns uit Beker-Genhout gehuwd met wie hij negen kinderen kreeg. Vijf bleven er in leven. Zijn kinderen heetten: Joanna, Peter, Joannes, Willem en Elisabeth. Peter Tacken was zijn zwager. Op 27 juli 1742 werd hij voor eeuwig uit het Land van Valkenburg verbannen. Samen met zijn vrouw had hij vijf maanden in de gevangenis van Valkenburg gezeten wegens diefstal. Zoon Peter werd toen voor de duur van tien jaar verbannen. Op 16 augustus 1751 werd hij ter dood veroordeeld. Het vonnis kon echter niet meer uitgevoerd worden, omdat hij twee dagen later aan een ziekte stierf. Zijn lijk werd onder de galg te Lutterade begraven.
Joannes Hennix (18), een zoon van Michiel Hennix, werd op 10 maart 1751 gearresteerd en werd op 23 augustus 1751 te Lutterade opgehangen.
Peter Hennix, een broer van Joannes, werd eveneens op 10 maart tegelijk met zijn vader en broer aangehouden. Zijn beroep was wolspinner en schoenlapper in welke kwaliteit hij zijn vader hielp. Hij stierf op dezelfde dag als zijn broer Johannes aan de galg.

De overlevering wil, dat het huis van de drossaard Corten, gelegen in de Geenstraat te Lutterade in 1751 door de Bokkerijders in brand is gestoken. Dit is echter niet juist. Corten was in 1751 geen drossaard, maar secretaris van de schepenbank te Geleen. Bij de terechtstelling van Michiel Hendrix en zijn zonen Joannes en Peter gebeurde het volgende:

Op de avond van 20 augustus 1751, de dag waarop Michiel Hennix onder de galg in Lutterade is begraven, gaat zijn dochter Marie Jenne naar Peter Tacken in Spaubeek. Zij vraagt hem een brandlont te leggen in het huis van drossaard Duyckers in Raath (gemeente Bingelrade), omdat hij er schuldig aan is, dat haar vader en twee broers onschuldig ter dood zijn veroordeeld. Peter Tacken schakelt de Bokkerijder Willem Caldenberg in. Dit drietal gaat op weg naar de Bokkerijder Jan Jeurissen, bijgenaamd het ‘Rood Jancken’ of ‘Hondtsjanc-

ken' van Merkelbeek. Willem Caldenberg heeft ook een lont meegenomen. De drie zonen van Jeurissen moeten mee naar het huis van de drossaard Duyckers. Het zestal steekt de lonten aan en even later brandt het huis van de drossaard als een fakkel. Marie Jenne wordt voor dit feit op 18 december 1751 aangehouden en op het kasteel St.-Jansgeleen in de cel gezet.

Hendrik Glaesmakers verdiende zijn brood als scharenmaker. Hij was gehuwd met Maria Custers van Daniken. Hendrik woonde op de Pesch te Geleen. Nadat hij op 4 januari 1751 in handen van de justitie was gevallen, werd hij op 23 augustus van hetzelfde jaar te Lutterade opgehangen.

Jonkheer Willem de Garavelle, werd op 25 januari 1692 als zoon van Renier Philip de Garavelle en Maria Muris in Stein geboren. Op 25 februari 1718 huwde hij de eerste keer met Anna Maria van Hoven uit Geleen. Op 16 mei 1734 werd Anna Josepha Olieslagers zijn tweede vrouw. Zij overleed op 20 december 1746. Jonkheer Willem wist aanvankelijk naar Duitsland te ontkomen, maar toen hij later terugkeerde werd hij onmiddellijk in hechtenis genomen. Hij overleed in de gevangenis van het kasteel te Amstenrade in 1760, waarna hij onder de galg in Treebeek werd begraven.

Jonkheer Joannes Winandus Duprez, werd op 11 september 1720 als zoon van Balthasar Duprez en Maria Agnes van Hoven in Geleen geboren. Hij wist de dans te ontspringen.

Willem Caldenberg, werd in Spaubeek geboren. Hij had de bijnaam: 'De schele Willem'. Hij vluchtte naar Aken.

Matys Crul, werd in Mason (Frankrijk) geboren. Hij was gehuwd met Barbara Evers en woonde te Hobbelrade-Spaubeek. Zijn beroep was schoenlapper. Tijdens de belegering van de vestiging Namen deserteerde hij en nam de wijk naar Spaubeek. Toen de justitie hem wilde aanhouden, vluchtte hij over de Maas maar werd te Leuth (België) gearresteerd en opgehangen.

Leonard Willems, verdiende de kost als slotenmaker. Hij woonde aan het Einde te Geleen. Hij vluchtte.

Joannes Latin was van beroep spencelencremer. Op 30 juni 1745 huwde hij met Joanna Spirlet. Hij was een zoon van Martin Latin. Joannes had vier woonplaatsen in Krawinkel, Hijsterburg, Schinnen en Spaubeek. Hij vluchtte.

Martin Latin, de vader van Joannes. Hij had ook verschillende woonplaatsen.

De Onderbanken

(Amstenrade, Brunssum, Doenrade, Schinveld, Merkelbeek, Oirsbeek, Jabeek, Gracht (Oirsbeek) en Bingelrade).

In de processen, die op het kasteel te Amstenrade werden gevoerd moeten in totaal 19 Bokkerijders terecht staan. Voor zover bekend werden er slechts 6 terecht gesteld. Vijf Bokkerijders kwamen uit Schinveld, twee uit Doenrade, een uit Amstenrade, twee uit Oirsbeek, twee uit Brunssum en zeven uit Merkelbeek. De veroordeelden zijn:

Hendrik Melers, werd op 27 juni 1720 als zoon van Joannes Melers en Maria Klinckaerts in Merkelbeek geboren. Op 27 januari 1743 huwde hij met Anna Neyssen uit Puth-Schinnen. Het huwelijk heeft slechts enkele maanden geduurd, want op 22 oktober 1743 werd hij gearresteerd. Hendrik werd op 19 november gewurgd en in Amstenrade verbrand.
Weyn Melers, een broer van Hendrik, was een 'gehingenmaker' (slotenmaker). Hij werd op 1 maart 1717 in Merkelbeek geboren. Op het kasteel te Amstenrade belandde hij in de cel, waar hij op 11 en 12 november 1743 moest kennis maken met de pijnbank. Zijn recollectie was op 18 november. Hij werd op dezelfde dag als zijn broer gewurgd en verbrand.
Margaretha Melers, een zus van Hendrik en Weyn, werd op 27 juli 1714 in Merkelbeek geboren. Zij werd op 19 november 1743 in Amstenrade opgehangen.
Joannes Janssen, bijgenaamd de 'Tamboer' was geboortig en woonachtig te Schinveld. Hij werd op 19 november 1743 te Amstenrade opgehangen.
Leonard Janssen, bijgenaamd 'Leonard van Brunssum', woonde te Brunssum. Hij stierf op 19 november 1743 aan de galg te Amstenrade.

Nieuwstadt

De negen Bokkerijders, die in de processtukken van Nieuwstadt genoemd worden, zijn allemaal terechtgesteld. Hun namen zijn:

Bernhard Beckx, werd in 1700 in Nieuwstadt geboren. Hij was van beroep vilder. Op 15 oktober 1743 werd hij gearresteerd en op 23 december 1743 levend geradbraakt en verbrand.
Hendrik Beckx, een broer van Bernhard. Hij was ook vilder. In 1708 werd Hendrik geboren. Hij werd op dezelfde dag als zijn broer aangehouden en op 23 december 1743 verbrand.
Johanna Honnofs, de vrouw van Bernhard Beckx, was te Klein-Gladbach op 23 mei 1701 geboren. Op 3 oktober 1742 huwde zij met Bernhard in Klein-Gladbach. Zij werd op 15 oktober 1743 gearresteerd en werd op 31 januari 1744 opgehangen.
Hendrik Cleven, werd in 1700 geboren. In 1734 huwde hij met Maria Schanen. Hij werd in het kasteel te Mont-

fort opgesloten. In de nacht van 10 op 11 december 1743 pleegde hij in de gevangenis zelfmoord: hij hing zich aan zijn broekriem op. Zijn lijk werd op 14 december 1743 met één been aan de galg gehangen.
Matthias Cörvers, werd te Breberen geboren. Hij was een broer van de vilder Hendrik Cörvers, die op 10 juni 1750 op de markt te Aken werd opgehangen. Tegelijkertijd werd zijn vrouw Petronella Timmermans terechtgesteld. Matthias was vilder. Hij werd op 21 oktober 1743 te Nieuwstadt aangehouden en twee maanden later op 23 december verbrand.
Gerard Roye, werd in 1693 te Nieuwstadt geboren. Op 13 februari 1725 huwde hij met Elisabeth Blockhuis. Hij woonde op de wal te Nieuwstadt. Op 23 december 1743 stierf hij aan de galg.
Johannes Gardeniers, werd in 1690 geboren. Op 5 november 1724 huwde hij met Maria Smits. De justitie kreeg hem op 13 november 1743 te pakken, waarna hij een maand later op 23 december werd opgehangen. Johannes was een bekende bedelaar.
Lens (Laurentius) Lenssen, werd in 1683 te Nieuwstadt geboren. Hij was gehuwd met Gebel (Gabriella) Meyers. Hij stierf op 20 december 1743 bij een poging uit de gevangenis te ontsnappen. Lens sneed zich de pezen van zijn polsen en voeten door toen hij zich van zijn boeien probeerde te bevrijden. Aan deze verwondingen is hij overleden. Zijn lijk werd op 21 december aan de galg gehangen. Het gezicht werd zwart gemaakt.
Joannes Lenssen, een broer van Lens, was schepen te Nieuwstadt. Hij was gehuwd met Cornelia Brauns. Joannes werd op 23 december 1743 terechtgesteld.

Nuth

De galg van Nuth stond te Kathagen, links van de Geleenbeek. In de processtukken worden de namen van acht Bokkerijders genoemd. Hiervan zijn er twee terechtgesteld. Hun namen zijn:

Steven Drummen, werd in Meerssen geboren. Hij was schoenlapper en woonde in de Mentstraat te Nuth. Steven was gehuwd met Gertrudis van Eel uit Wijnandsrade. Op 17 oktober 1743 werd hij opgesloten in het kasteel te Reymersbeek. Als 12-jarige jongen raakte hij al op het slechte pad. Hij stal bij Joannes Sijben uit Nuth vier shillingen en ontvreemdde tarwe bij hem op zolder. Steven had de bijnaam ‘Bracken Steven’. In de schaapstal van Wolter Limpens te Aalbeek pleegde hij op jeugdige leeftijd sodomie. Steven stierf op 16 juni 1744 aan de galg te Nuth.
Arnoldus Coenen, bijgenaamd ‘Frenskens Nol’ werd te Hellebroek-Nuth geboren. Hij was ongehuwd. Op 17

oktober 1743 werd hij in het kasteel te Reymersbeek opgesloten. Op 12 juni 1744 werd de doodstraf uitgesproken. Hij stierf echter dezelfde dag in de gevangenis. Zijn lijk werd naar de galg gesleept en onder de galg begraven.

Gulpen

In de processtukken van Gulpen worden de namen van vijf Bokkerijders genoemd. Niemand hoefde de gang naar de galg te maken.

Ulestraten

In de processtukken van Ulestraten wordt één Bokkerijder genoemd. Hij werd niet terechtgesteld.

Sittard

Negen Bokkerijders staan in de processtukken van Sittard. Niemand werd ter dood veroordeeld.

Echt

In Echt werden twee Bokkerijders terechtgesteld. Het zijn:

Joannes Honnofs, was gehuwd met Ida Ponts.
Hij werd op 29 januari 1744 geëxecuteerd. Met een tang werd eerst een stuk van zijn tong afgeknipt, daarna werd hij levend verbrand.
Ida Ponts, de vrouw van Joannes Honnofs, werd op 17 februari 1712 in Hoensbroek geboren. Zij was een dochter van de vilder Mathias Ponts en Barbara Bemelmans. Zij stierf op dezelfde dag als haar man aan de galg.

In totaal zijn in Limburg en Duitsland 435 Bokkerijders in handen van de justitie gevallen. Over hen zijn processtukken samengesteld. Aangezien echter veel processtukken van de eerste bende zijn verdwenen, is het aannemelijk, dat meer bendeleden aangehouden en terechtgesteld zijn dan nu bekend. Er werden in ieder geval 176 Bokkerijders geëxecuteerd.

De bendeleden zijn berecht. De justitie hoopt, dat het in deze streken weer rustig wordt. Niets is echter minder waar. In de tijd van 1745 tot 1755 gebeuren her en der nog inbraken. Ze zijn weliswaar niet van die omvang en bruutheid, die de leden van de eerste bende ten toon spreidden. In verhouding tot hetgeen in de afgelopen jaren

is gebeurd kan deze periode tot een vrij kalme gerekend worden. Die rust is als volgt te verklaren. Door het

ingrijpen van Frankrijk komt de Oostenrijkse successieoorlog ook in deze landen.
De slag bij Laefeld in 1747, sten westen van Maastricht is een sprekend voorbeeld.

X

In 1749 komt er weer enigszins leven in de bandieten. Bokkerijder Geerling Daniels uit Wolfhagen-Schinnen, die in 1743 aan de justitie wist te ontkomen begint omstreeks 1749 de overgebleven bendeleden te verzamelen. Met zijn oude vriend Jonkheer Willem de Garavelle van Geleen slaagt hij er in de bende weer op sterkte te brengen. De Garavelle wordt kapitein. Jonkheer Winandus Duprez van Geleen en Geerling onderkapitein.

Geerling Daniels is op 8 april 1696 geboren in Wolfhagen als zoon van Joannes Daniels en Maria Klinckhamers. Op 18-jarige leeftijd komt hij voor het eerst met de justitie in aanraking. Samen met zijn moeder moet hij in Heerlen terecht staan omdat hij in Heerlen een kalkoen en linnengoed heeft gestolen. Hij huwt op 4 februari 1727 met Anna Winckens uit Schinnen.

Een jaar later is hij in de Douf (Merkelbeek) op dievenpad. Hij steelt er een schaap. Geerling verdient zijn brood als dagloner en schoenlapper.

Hij heeft negen kinderen, waarvan de twee oudsten bij zijn huwelijk met Maria worden erkend.

Als de bende, die uit restanten bestaat, wordt opgerold, heeft zij drie misdaden bedreven. Ongeveer 50 leden afkomstig uit Schinnen, Geleen en de Onderbanken komen voor deze daden in aanmerking. De misdaden zijn: diefstal bij de dames Gadee te Lutterade, een zware mishandeling van Hendrik Petrie en zijn vrouw in Puth-Schinnen een mislukte inbraak bij Willem Ackermans op de Kamp te Nuth. De bende wordt ontdekt, omdat Petrie een aantal overvallers, zoals Frans Hamers en Jacques Dujardin, heeft herkend. Op de pijnbank verraden deze bandieten de andere bendeleden. Geerling neemt opnieuw de benen. Hij vlucht naar zijn zoon Antoon, die met Maria Soons van Landsraad (een gehucht bij Gulpen) was gehuwd en daar woonde. Op verzoek van de schepenbank wordt Geerling Daniels in Landsraad aangehouden. De arrestatie verloopt echter niet zo vlot als de schepenbank heeft gehoopt. Als de justitie voor het huis van zijn zoon verschijnt verstopt Geerling zich op zolder. De gerichtsbode ontdekt hem daar, maar hij moet het met zijn leven bekopen.

Geerling slaat de man zonder pardon dood. Er volgt een urenlange belegering van het huis. De schepen Justenius komt op een gegeven moment uit zijn schuilplaats. Geer-

In de Crombacherhof werd Michel Hecktrain door de Bokkerijders overvallen. De hoeve in Spekholzerheide draagt nog steeds dezelfde naam. Hij wordt thans bewoond door de familie Senden-Schrijnenmacher. Het toeval wil, dat eigenaar E. Senden een afstammeling is van de Bokkerijder Manus Senden uit Heerlerheide.

ling ziet de man lopen en schiet hem met een karabijn een kogel in het hoofd. De mannen, die rond het huis liggen zijn niet bij machte Geerling van de zolder te halen. Zij vragen versterking, die hen door de schutterij van Gulpen verleend wordt. Ook nu duurt het nog enkele uren voordat de woeste Bokkerijder zich laat overmeesteren.

Als de mannen Geerling naderen steekt hij zich met een mes twee keer in de buik. De wonden zijn vreselijk diep. Maar nu is het de beurt aan de justitie. Nu kent zij geen pardon met de woesteling. Geerling wordt naar Schinnen gesleept en in het Kasteel Terborg opgesloten. Een paar dagen later overlijdt hij op 28 januari 1751 in de gevangenis aan zijn verwondingen.

Geerling is dood. Een groot aantal bendeleden is door de justitie gepakt, maar nog altijd zijn er Bokkerijders in leven, die de basis leggen voor de beruchtste tijd in Lim-

burg, de periode van de tweede bende onder leiding van chirurgijn Joseph Heinrich Kerckhoffs.

De tweede bende start haar activiteiten op 22 september 1750. Zij plegen een inbraak bij pachter Joannes Jansen van het riddergoed Nierhoven te Lövenich (3 kilometer ten zuiden van Erkelenz) en mishandelen de bewoners. Op 3 januari 1752 wordt Frans Küsters uit Herzogenrath voor 50 jaar uit het land van Herzogenrath verbannen, omdat men hem op heterdaad bij een diefstal had betrapt. In de nacht van 9 op 10 november 1754 wordt er bij Michiel Hechtrain van de hoeve Crombach te Spekholzerheide ingebroken. De Bokkerijders maken echter lawaai waardoor Michiel wakker schrikt. In zijn wei ziet hij, dat twee kerels bezig zijn goederen in zakken te doen. Michiel grijpt een bijl, springt uit het raam en rent de wei in.

De twee mannen zijn zo verdiept in hun bezigheid dat zij de boer niet horen aankomen. Michiel slaat een van hen met de bijl op het hoofd. De man zijgt versuft ineen. De andere kiest meteen het hazepad. De boer gaat achter hem aan, maar de Bokkerijder is sneller. Intussen is de neergeslagen Bokkerijder ook weer enigszins bijgekomen en probeert er eveneens vandoor te gaan. Dat alles heeft tamelijk veel lawaai gemaakt. Andere Bokkerijders, die reeds op weg naar huis waren, keren terug om de in het nauw geraakte complicen te helpen.

De boer komt voor een geweldige overmacht te staan. Alleen zal hij het onderspit moeten delven. Michiel begint daarom luidkeels om hulp te roepen. De pachter en de knechts van de hoeve komen op zijn hulpgeroep af. De Bokkerijders hebben Michiel reeds vastgegrepen, maar als zij de horde knechts op zich af zien komen, verdwijnen zij in het duister. De gewonde Bokkerijder slepen zij met zich mee.

De volgende dag begaat de gewonde man echter een grote fout. Hij gaat naar de dokter in Herzogenrath om zijn wonden te laten verbinden. De schout Johannes Leonard Poyck van Kerkrade heeft echter lont geroken.

Hij geeft opdracht de man in het bosje van Rolduc aan te houden. De argeloze man laat zich overrompelen. Hij wordt opgesloten in het kasteel te Herzogenrath. Op de pijnbank bekent hij, dat hij lid is van een dievenbende en dat hij bij de inbraak bij Hechtrain betrokken was. Hij vertelt verder, dat hij de namen van zijn complicen niet kent, omdat hij zelf uit Bonn afkomstig is, en zich pas enkele dagen in het land van Herzogenrath ophoudt. Ondanks herhaalde tortuur blijft hij bij zijn verklaringen. De justitie komt wel zijn naam te weten. De Bokkerijder noemt zich Andreas Noolbach. Hij moet 13 maanden in de cel op zijn executie wachten. Op 9 december 1755 wordt hij aan de galg te Chèvremont opgehangen.

XI

Voordat de leden van de tweede bende op volle sterkte onder leiding van chirurgijn Kerckhoffs gaan opereren, pleegt een groot aantal Bokkerijders een moord op de pastoor van Grevenbicht, Joannes Denys. Hierbij zijn niet alleen Bokkerijders, maar ook zigeuners en landlopers betrokken.

'In de nacht van 28 op 29 januari 1751 werd de Zeer Eerwaarde Heer Joannes Denys, pastoor van de parochie Grevenbicht in zijn huis gedood. Geen uiterlijke wonden vertonend, maar bloedend uit neus en mond werd hij met gebonden handen en voeten naast zijn bed gevonden. God beware zijn opvolger en de parochianen voor een dergelijk lot'. Dit schrijft de opvolger van de vermoorde pastoor, J.W. Ververs in het overlijdensregister van Grevenbicht. In enkele zinnen beschrijft hij het drama, dat zich ten huize van de pastoor heeft afgespeeld.

De pastorie van Joannes Denys ligt midden in het dorp. Het is omgeven door andere huizen. Tot de 28e januari 1751 gaat in Grevenbicht het leven zijn gewone gang. Er gebeuren nauwelijks schokkende dingen. Ook in de pastorie is het rust en vredelievendheid die de boventoon voeren. Joannes Denys is ziekelijk en heeft derhalve veel rust nodig. In de pastorie wonen twee vrouwen: de 45-jarige huishoudster Beatrix Rotz en de 35-jarige naaister Elisabeth Salden uit Guttecoven. De naaister is op 10 januari, dus 18 dagen voor de moord, in de pastorie komen wonen om het nodige verstelwerk te doen. Beatrix heeft de pastoor gevraagd zijn slaapkamerdeur niet op slot te doen, zodat als hem door zijn ziekte iets zou overkomen, de beide vrouwen hem zouden kunnen helpen. Voor de bandieten zal dit zeer belangrijk blijken. Zonder moeilijkheden kunnen zij hierdoor in de slaapkamer van de pastoor komen.

Over de ware toedracht van het gebeurde lopen de meningen, zelfs die van de ooggetuigen uiteen. Wij laten daarom hier de verklaringen volgen zoals de huishoudster, de naaister en de Bokkerijders ze voor de schepenbank hebben afgelegd.

Bij de visitatie van het gerecht van het ambt Born, die op vrijdag 29 januari gebeurt, vindt men de pastoor in zijn slaapkamer. Hij ligt dood voor zijn bed op de grond. Zijn benen en handen zijn op zijn rug bijeen gebonden.

Het gerecht constateert, dat de bandieten het boven-

raampje van het groot keukenraam, dat met blinden was gesloten, geforceerd hebben. Door een opening in de blinden heeft een Bokkerijder zijn arm gestoken. Daarna heeft hij het raamhout los gemorreld.

Voor de bandieten was de weg naar de keuken vrij.

De chirurgen Florentz en Steinfunder vinden op de rechter arm en het rechter been van de pastoor een paar kleine brandwonden. Die zijn vermoedelijk door een brandende kaars veroorzaakt. Verder heeft Joannes Denys hevig uit neus en mond gebloed. De rechterzijde van zijn lichaam is van de hals tot zijn borst zwart en blauw gekleurd. Bij het lijk ligt een hoop beddegoed op de grond. De schepen Jessen snijdt de koorden van het lijk los en neemt ze in beslag om ze in Susteren in de Archokies (de gerechtskamer) als corpus delicti te bewaren.

De chirurgen verklaren, dat de pastoor onder het beddegoed, dat de bandieten op zijn gezicht hebben gegooid, gestikt is. De pastoor was kortademig, hetgeen een versnelde dood tot gevolg heeft gehad.

Als de 45-jarige huishoudster Beatrix Rotz voor het gerecht staat zegt zij het volgende in de bewuste nacht te hebben meegemaakt. Tussen 24 en 1 uur ziet zij vanuit haar slaapkamer door de reten in de deur licht schijnen in het voorhuis. Zij denkt, dat de naaister Elisabeth Salden nog op is. Beatrix staat op en roept: ‘Lysbet, bent u daar?’ Direct daarna vliegt de deur van haar slaapkamer open en dringen vijf bandieten naar binnen. De eerste, die Beatrix ziet, houdt een brandende kaars in zijn hand. In het midden van de kamer blaast hij de kaars uit en zegt: ‘Canalie (het Franse canaille betekent kreng) draai je om’. De huishoudster draait zich om. Zij wordt meteen van achteren vastgegrepen. De bandieten knevelen haar met haar eigen halsdoek en werpen haar op bed.

Zij drukken beddegoed zo stevig op haar gezicht dat zij bijna stikt.

In het bed van Beatrix ligt ook een negenjarig dochtertje van haar zus Maria Savelkoul. Het kind houdt zich heel stil. In het donker merken de bandieten het kind niet op. Ongeveer een kwartier blijft Beatrix onder het beddegoed liggen. Dan beveelt zij het kind een mes te gaan halen en de halsdoek door te snijden. Even later is de huishoudster bevrijd. Zij staat op en gaat naar de slaapkamer van de pastoor. Zij vindt hem dood voor zijn bed op de grond. Daarna holt zij naar de kamer van de naaister. Elisabeth Salden heeft hetzelfde lot als de huishoudsters moeten ondergaan. Zij ligt gekneveld onder een hoop beddegoed.

Zij vertelt aan Beatrix, dat de dieven haar zilveren halskruis gestolen hebben en de zilveren oorringen uit haar oren gerukt.

Beatrix Rotz heeft niemand van de overvallers herkend.

Zij herinnert zich nog slechts, dat de eerste bandiet, die met een brandende kaars haar kamer was binnengedrongen, een wit-grauwe jas droeg en een zogenaamde ‘Wetterhaube’ op zijn hoofd had. (Een ‘Wetterhaube’ had het model van een tegenwoordige ijsmuts, die men onder de kin kon dichtknippen). Hij sprak ‘hoogduits’. Hoe de anderen gekleed waren en welke taal zij spraken had Beatrix in haar angst niet meer kunnen vaststellen. De 35-jarige naaister Elisabeth Salden kan het gerecht nadere details over de kleding van de bandieten vertellen. Zij wordt door 3 man in haar slaapkamer overvallen. Een van hen heeft een brandende lamp bij zich. Hij draagt een bruine muts, die hij om zijn hals heeft dicht geknoopt, en een wit-grauwe jas. Hoe de twee andere mannen gekleed zijn kan Elisabeth in het duister niet onderscheiden. Zij weet wel met zekerheid, dat de mannen geen kielen aan hebben. De man, die haar knevelt, vraagt zacht in ‘hoogduits’, waar zij haar geld bewaart. Als zij vertelt, dat zij geen geld heeft, laat de man haar met rust. Na enige tijd komt de huishoudster bij haar en snijdt de koorden om haar handen en benen los.

Uit de verklaringen van de Bokkerijders Erke (Arnold) Erkens van Beek blijkt, dat met zekerheid leden van de tweede bende bij deze misdaad betrokken zijn. Hij schildert de gebeurtenissen op de pijnbank als volgt: Tegen het vallen van de avond trekken zij vanaf het Wolfendt uit Beek; over de heide waar een groot aantal complicen zich bij hen voegt, trekken zij naar Grevenbicht. Op bevel van Martin Le Gros, alias de Waal, moet Erke Erkens op de uitkijk gaan staan, drie huizen van de pastorie verwijderd. Als er onraad dreigt moet hij fluiten. De anderen hebben toen bij de pastoor ingebroken. Erke heeft de bewoners van de pastorie om hulp horen roepen en later verneemt hij, dat de pastoor dood is. Nadat hij ongeveer een uur op wacht heeft gestaan, wordt hij door de Waal van zijn post afgeroepen. Hij heeft toen gezien hoe de bandieten pakken uit de pastorie droegen. Voor zijn aandeel krijgt hij van Martin Le Gros 13 shillingen.

Volgens de overlevering kan de pastorie, die vroeger een strooien dak had en op de zgn. Pannesheuvel lag, nooit meer door het vuur verwoest worden.

In de aangrenzende huizen is al eens brand uitgebroken, maar de pastorie zou niet kunnen branden, omdat er een pastoor is vermoord. De overlevering wil ook, dat de huishoudster Beatrix gehoord heeft, dat een van de bandieten riep: ‘Molt den pastoor’. (Het woord mollen is bargoens en betekent doden. Nu, na 220 jaar, wordt het woord mollen nog altijd in Grevenbicht gebruikt).

In Grevenbicht doet ook het verhaal de ronde, dat een boerenknecht in het Voelwammus te Nattenhoven 's morgensvroeg toen hij de oven stookte en naar buiten ging

om de ovenwisch (een bezem van heidestruiken) nat te maken, een vreemdeling ontmoette. De man zei tegen hem: ‘Weet je ook wat er voor nieuws is. Ze hebben den pastoor van Beecht vermoord’. De knecht zou toen gezegd hebben: ‘Kameraad dan bes tich auch doa bie gewees, du bes noch schwart in 't gesich’.

XII

In het boek ‘Bokkerijders van 's Hertogenrade’ schrijft dr. Wilhelm Gierlichs op pagina 82: ‘Kort na 1760 valt dan ook het onheilspellend optreden van de zogenaamde tweede bende op wier rekening negen zware inbraken staan’. Dit is beslist niet juist. De tweede bende pleegt meer dan 40 inbraken, waaronder enkele zeer zware. Het jaartal, dat de schrijver noemt, klopt ook niet. In 1755 gebeurt de eerste zware inbraak, geleid door de chirurgijn Kerckhoffs uit Herzogenrath. Hij is hier ook persoonlijk bij aanwezig.

De inbraak gebeurt bij de 30-jarige Joseph Wielders, die een herberg, winkel en boerderij op Ten Esschen houdt. De boerderij bestaat thans nog en ligt in de buurt van de autosnelweg Heerlen-Nuth bij de gelijkvloerse kruising op Ten Esschen. Het is de eerste boerderij links op de hoek van de wegen richting Heerlerheide-Kasteel Revieren. Pas 20 jaar later - Wielders is dan 50 jaar en woont te Overhoven - krijgt hij de gelegenheid zijn relaas over die bewuste nacht voor het Hooggerecht in Valkenburg te doen.

Het is oudejaarsdag 1755. Wielders gaat in de vroege ochtend met een vet varken op weg om het in Aken te verkopen. Hij beurt er tien rijksdaalders voor. Welgemoed keert hij naar huis terug. Het geld zit veilig in zijn broekzak opgeborgen. Joseph is vrolijk, want hij heeft een goede prijs voor het varken gekregen. In die stemming stapt hij het huis op Ten Esschen binnen. Zijn vrouw komt hem tegemoet. Zij vertelt hem, dat er een nieuwe gast in de herberg logeert. Iemand uit Brunssum, die zij tevoren nog nooit heeft gezien. Ook Joseph kent de man niet. Hij heeft zo'n goed humeur, dat hij er verder geen aandacht aan schenkt. Hij heeft honger en laat zich het avondeten goed smaken.

De onbekende man uit Brunssum wordt ook uitgenodigd aan tafel plaats te nemen. Na het eten wijst Joseph de man zijn kamer. De kamer is sober ingericht. Een kachel, die roodgloeiend gestookt is, en een ‘stroopaljas’ (strozak) vormen het interieur. De man is niet kieskeurig en legt zich meteen te slapen.

Joseph en zijn huisgenoten rommelen nog even in huis, maar begeven zich spoedig daarna ook naar hun kamers. Weldra is het doodstil in huis. Alleen de meid, Elisabeth Baumans, een dochter van Frans Baumans, is nog wak-

ker. Zij doet nog wat verstelwerk in haar kamertje. Omstreeks 24 uur schrikt het meisje op. Ze hoort een vreemd geluid in huis. ‘Inbrekers’, flitst het door haar hoofd. Zij loopt voorzichtig naar de slaapkamer van Wielders. Zij schudt hem voorzichtig wakker en fluistert: ‘Meester, staat op. De dieven zijn in het huis’, waarop zij onmiddellijk het huis uitvlucht.

Joseph is meteen klaar wakker. Hij springt uit bed en grijpt de bijl, die hij uit voorzichtigheid altijd naast het bed heeft staan. De Bokkerijders zijn inmiddels de trap op gestormd en proberen de slaapkamer binnen te dringen. Joseph duwt de deur met alle kracht aan de andere kant dicht. De Bokkerijders zijn door hun aantal sterker. Ze beuken de deur en weten hem op een kier open te krijgen. Door de kier gooien zij een vloeistof naar binnen die Wielders op zijn hoofd krijgt. Het goedje brandt vreselijk. Het loopt Joseph in de ogen. In zijn angst, dat hij de Bokkerijders niet kan tegenhouden, schreeuwt hij tegen zijn vrouw: ‘Geefd mij de snaphaan (geweer) en de pistolen, ick sal de honden doodschieten’.

Zijn vrouw, die zes weken geleden een kind heeft gebaard, raakt echter in paniek. In plaats van haar man het geweer te geven, rent zij naar de tweede slaapkamerdeur. Deze deur geeft toegang tot de woonkamer en vandaaruit kan zij buiten komen. De vrouw wil op straat om hulp gaan roepen. Zij rukt de deur open. Maar de Bokkerijders zijn ook al in de woonkamer. Zij stuiven de slaapkamer binnen en grijpen de jonge vrouw vast. Zij is slechts gekleed in een dun nachthemd. Wielders merkt hoe de Bokkerijders achter zijn rug de kamer binnen komen. Hij gaat van de deur weg, werpt de bijl weg en slaat beide handen voor zijn ogen. De Bokkerijders vallen over hem heen. Joseph weet zich echter los te rukken en vlucht naar de schuur. Zijn vrouw is het ook gelukt uit de slaapkamer te komen. Zij rent naar buiten. Bij de koestal wordt zij echter door een andere bandiet opgevangen. Hij grijpt haar bij de borst en de keel. De bandiet rukt haar het gouden kruis af, dat zij met een lint om de hals draagt en trekt de muts van haar hoofd. Haar lange haren vallen tot ver over de schouders.

Een andere bandiet is de vrouw van achteren genaderd en slaat haar met een stok tegen haar rechterslaap. Zij valt bewusteloos tegen de grond. De bandieten pakken de vrouw bij haar haren en slepen haar door de ‘mistpoel’, die tot kniehoogte vol water staat, naar het huis terug. Door de keuken tot in de slaapkamer, voortdurend aan haar haren. Voor het bed laten de schurken de vrouw liggen. Een van hen zet een voet in haar nek en roept naar zijn complicen, dat zij hem koorden moeten geven om haar te knevelen. Er is echter zo'n chaos ontstaan,

dat niemand hem hoort. ‘Canaille, houd de mond’, brult de Bokkerijder, maar laat haar met rust.

Intussen is Joseph Wielders via de schuur op straat gekomen en begint luidkeels om hulp te roepen. De bandieten horen zijn geschreeuw en vuren twee keer op hem. De kogels treffen echter geen doel.

In het huis gaan de Bokkerijders als woestelingen te keer. Zij roven alles wat los en vast zit. Voor het Hooggerecht vertelt Joseph Wielders wat de bandieten allemaal meegenomen hebben: vijftig rijksdaalders, al het linnengoed en de kleren (‘ik had geen broek meer om aan te trekken’), suiker, thee, koffie, kruiden, garen en linten. Voor het tin en koper, dat Wielders in huis heeft, tonen de bandieten geen belangstelling.

Voor het Hooggerecht wordt ook duidelijk hoe het mogelijk was, dat de Bokkerijders zonder een raam of deur te forceren in huis gekomen zijn. De onbekende gast uit Brunssum blijkt namelijk ook lid van de bende te zijn. Hij is 's nachts opgestaan en heeft de deur van binnen open gemaakt.

Ondanks de chaotische toestanden tijdens de jaarwisseling op Ten Esschen heeft Wielders toch drie bandieten herkend, te weten Thomas Baumans, die hem nagelopen is en dreigde neer te schieten, Johannes Monen, bijgenaamd ‘den krommen Hans’ en Frans Willem Heuschen. Johannes Monen heeft twee huizen verder op Ten Esschen gewoond. Thans woont hij op de Eschkensberg in Hoensbroek. Johannes Monen is die nacht als luitenant van de bende opgetreden, want Joseph herinnert zich dat iemand riep: ‘Heer Leutenant, schiet ook’. Monen antwoordde daarop: ‘Het is mij nog geen tijd om te schieten’. Wielders herkent zijn vroegere buurman aan zijn stem.

De derde bandiet, die zich met zijn stem verraadt, is Frans Willem Heuschen uit Weustenrade. Als Joseph op straat geen hulp krijgt en bang is voor de kogels van de Bokkerijders, sluipt hij weer in huis terug en verstopt zich achter de huisdeur. Daar hoort hij hoe Frans Heuschen tegen een andere Bokkerijder zegt: ‘Houd mij de sack op om de suycker daarinne te schudden’. (Frans Willem Heuschen werd op 4 april 1775 op de Lommelenberg te Valkenburg opgehangen).

Het fraaiste stukje van onbeschaamdheid levert Johannes Monen. Twee of drie dagen na de overval gaat hij naar het huis van Wielders en vraagt hem of hij al weet, wie hem ‘soo ellendig bestolen hadde’. Het bloed van Wielders begint te koken als hij deze onbeschaamde vraag hoort. Hij antwoordt: ‘Wagt, houd wat stil, ik sal het dig aanstonds seggen’. Meteen grijpt hij naar de vuurtang, waarna Monen er spoorslags vandoor gaat.

De schepen Pelt van Heerlen komt daags na het gebeurde

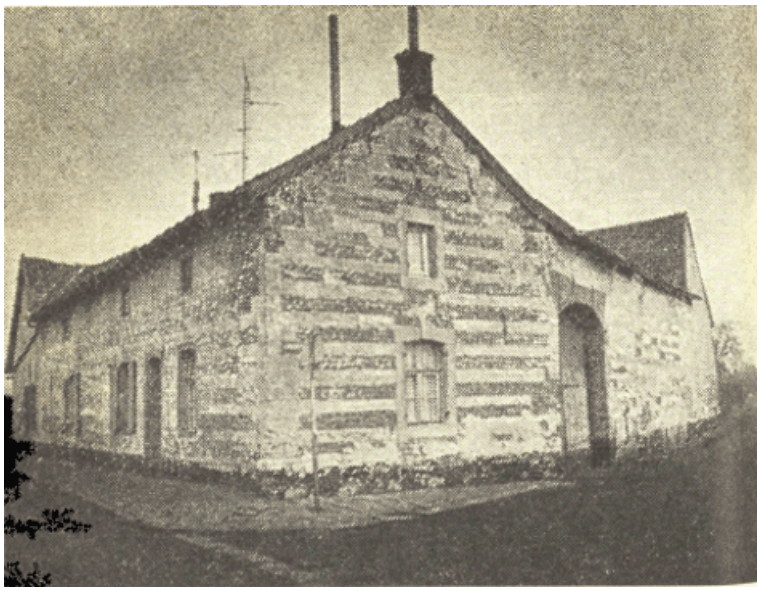

De boerderij van Joseph Wielders heeft de woeste tijd doorstaan en wordt thans nog bewoond. De boerderij ligt op Heerlens grondgebied op Ten Esschen, vlak bij de gelijkvloerse kruising in de autosnelweg Heerlen-Geleen. Het is de eerste boerderij links van de wegen richting Heerlerheide - kasteel Revieren.

bij Wielders op bezoek. Hij luistert bedachtzaam naar het relaas. Op het verzoek van Wielders om de huizen van zijn buurmensen te doorzoeken gaat de schepen niet in. Zelfs niet als Wielders verklaart, dat hij in het huis van Johannes Monen en zijn buurman, ‘den toebaksman’, licht heeft zien branden, toen hij de straat op gevlucht was om hulp te halen. Toch komt niemand uit die huizen hem te hulp. Joseph is er van overtuigd, dat de schepen er kleren zal aantreffen, die bij hem gestolen zijn. Schepen Pelt blijft echter hardnekkig weigeren. (Jacob Rosen, bijgenaamd ‘den toebaksman’ werd in Thimister geboren. Hij was al lid van de eerste bende van de Bokkerijders. Hij handelde in tabak. Op 14 juli 1775 werd hij gearresteerd en op 17 augustus 1775 in Valkenburg opgehangen).

Het Hooggerecht van Valkenburg, waar Joseph Wielders de trieste gebeurtenissen van de oudejaarsnacht uiteenzette, bestond uit de leden J. Theod. van Craen, Wateler, J. Wintgens, mr. Peter van den Heuvel en A. Wilmar. Joseph Wielders is op verzoek van Luitenant drossaard mr. Vignon van het Land van Gulick voor het Hooggerecht verschenen.

De tweede bende van de Bokkerijders kende naast de kapitein een groot aantal onderkapiteins, die de verantwoording droegen voor de bendeleden uit een bepaalde streek. Zoals bij de meeste Limburgers nog bekend is was chirurgijn Joseph Heinrich Kerckhoffs uit Herzogenrath de grote leider. Op 28 februari 1753 keerde hij uit militaire dienst terug. Vrijwel onmiddellijk daarna werd hij kapitein van de Bokkerijders.

Aanvankelijk beschikte hij slechts over een beperkt aantal leden, ofschoon het op 31 december 1755 (de inbraak bij Joseph Wielders op Ten Esschen) al tot een respectabel aantal was gestegen. Ongeveer honderd man was bij deze inbraak met mishandeling betrokken. De onderkapiteins van Joseph Kerckhoffs waren keurig in afzonderlijke rayons verdeeld. Zo had de schoenmaker Baltus Kerckhoffs uit Merkstein, een broer van chirurgijn Joseph, de leiding over de leden van Ubach, Kerkrade, Herzogenrath en Merkstein. De vilder Nicolaas Herseler van Schrijversheide te Heerlen was de leider van bendeleden uit Heerlen, Heerlerheide en Schaesberg. De glazer Anthoon Bosch in de Heek (bij Valkenburg) had de leiding in Klimmen, De Heek, Valkenburg, Hulsberg Arendsgenhout en Schimmert. Het district van de glazer was het grootst. In de praktijk kwam het er op neer, dat de Bokkerijders uit bijna geheel Zuid-Limburg zijn bevelen dienden op te volgen. Zijn gebied was zo uitgestrekt, dat hij als onderkapitein, nieuwe onder hem staande leiders aanstelde.

Hendrik Akkermans uit Meerssen voerde zodoende de leden van Meerssen, Haesdal en Genhout aan, terwijl Walter Penders de verantwoordelijkheid droeg in Beek, Neerbeek, Elsloo en Stein.

Een van de topfiguren onder Kerckhoffs was verder de ontvanger van de tol, Herman Luyten uit Geleen. Hij had de leiding over de benden van Geleen en Schinnen. Caspar van Mechelen stond aan het hoofd van de Schinnerbende (bedoeld is Schin op Geul, Walem en Strucht), terwijl hij de bevelen van Herman Luyten en de glazer Anthoon Bosch moest opvolgen.

Anthoon Brassé van Margraten was leider van de bende van Margraten, Gulpen en Wijlre. Later woonde hij naast Caspar van Mechelen tegenover de kerk van Schin op Geul.

De binnenplaats van de boerderij, waar de Bokkerijders de echtgenote van Joseph Wielders bewusteloos hebben geslagen en haar aan de haren door de 'mistpoel' naar de slaapkamer hebben gesleept. De deur naast het hondje geeft toegang tot de slaapkamer, van waaruit Joseph en zijn vrouw geprobeerd hebben op straat hulp te halen.

Een van de kopstukken uit het land van 's Hertogenrade was herbergier Willem Ploum uit de beruchte herberg 'De Vivat'. De herberg was gelegen tussen Merkstein en Ubach. Willem Ploum bood de Bokkerijders alle mogelijke diensten aan. Hij verborg vagebonden, kocht gestolen goed op en ging meestal te paard met de Bokkerijders op strooptocht. Na zijn dood - zijn leven eindigde aan de galg - werd de herberg op last van de schepenbank afgebroken. Volgens verklaringen van Hendrik Akkermans, die hij op de pijnbank aflegde, zou Jacob Ritzen uit Heerlen ook een 'hoger geplaatste' bij de Bokkerijders geweest zijn.

Bij de gewelddadige overval op het huis van Joseph Wielders op Ten Esschen waren onder meer Nicolaas Herseler, Frans Willem Heuschen, Johannes Monen, Jacobus Bosch en Joannes Cordewener uit Heerlen betrokken. Op de pijnbank verklaarde Frans Willem Heuschen, dat de overval op Ten Esschen de eerste misdaad was,

waaraan hij zich schuldig had gemaakt. Voor Jacobus Bosch was het ook de eerste diefstal die hij pleegde zoals hij eveneens op de pijnbank te Valkenburg verklaarde.

Jacobus Bosch had een 'kromme' voet. Op aanraden van de landsdokter mochten hem daarom op de pijnbank de 'scheenschruiven' niet opgezet worden. Hij werd onmiddellijk onder de stroppade gebracht. Jacobus was gehuwd met een dochter van Pieter Hendriks. Bij het proces van Jacobus ligt een acte van zijn 85-jarige moeder. In deze acte verklaart de oude vrouw, dat de eigendommen haar toebehoren. (De goederen van een veroordeelde werden door het gerecht verkocht om daarmee de gerechtskosten te betalen). Zij schrijft verder, dat in een maand tijd haar man en de vrouw van Jacobus zijn gestorven.

Door zijn 'verteer' heeft haar zoon haar veel verdriet bezorgd. Zonder dat zij het wist heeft Jacobus ook bij de koopman Roussaer 600 gulden en bij de Franse voorlezer Wellen uit Maastricht 200 gulden en 96 pattacons geleend. Om de door haar zoon veroorzaakte schuld te vereffenen had zij akkerland ter waarde van 1000 gulden moeten verkopen. Sedert de dood van haar man had haar zoon er 3000 gulden door gejaagd. Om aan alle schulden te voldoen moest zij nog eens 3 morgen land verkopen.

Bij de tortuur op 12 juni 1775 te Valkenburg zegt Jacobus Bosch van Arendsgenhout, dat de glazer Anthoon Bosch uit de Heek hem op het misdadige pad heeft gebracht. Hij ging toen nog naar school in Hulsberg. Om in Klimmen kermis te vieren gaf Anthoon Bosch hem een croon. Een jaar later hielp hij de glazer bij een metselkarwei toen deze hem vroeg: 'Je moet eens mee gaan naar Ten Esschen, dan gaan we daar eens een kan bier drinken in een herberg en dan kun je die croon, die ik je het vorig jaar heb gegeven terug verdienen'. Op de bewuste avond was hij bij de glazer thuis gekomen. Er waren drie andere Bokkerijders aanwezig, de gebroeders Nijst, Stas en Gerard Paekbier. Om 21 uur ging het vijftal op weg naar Ten Esschen. Zij liepen langs den Crutsboom, het kalf en het kasteel Ter Vieren. Vandaar kwamen zij op Ten Esschen. Jacobus zag hier een grote menigte op straat staan. Hij schatte, dat er meer dan honderd mensen aanwezig waren. Op bevel van Anthoon Bosch moest hij met de drie andere complicen uit de Heek achter een heg, niet ver van het dorp, blijven wachten. Anthoon zei: 'Ick moet daer in een huys wat geld gaen invorderen'. De glazer liet de mannen staan en haastte zich in de richting van het dorp. Terwijl het groepje achter de heg stond te wachten, kwamen verscheidene vreemde lieden langs. Zij wensten hen goedenavond en verdwenen in de richting van Ten Esschen.

Twee tot drie uur verstreken tot Anthoon Bosch zich

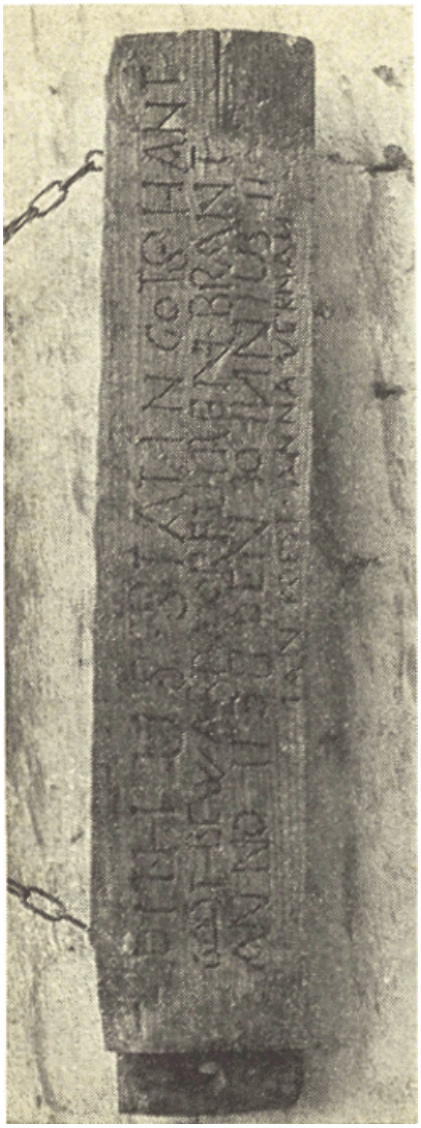

De huidige bewoners van de geteisterde boerderij op Ten Esschen, de familie Veldstra-Jacobs hebben in de gang een stuk balk opgehangen, dat van de zolder afkomstig is. In deze balk is een vrome wens van de eerste bewoners gekerfd om de boerderij voor onheil te bewaren. De balk is in 1738 bewerkt. Zeventig jaar later houden de Bokkerijders er op een beestachtige manier huis, de vrome wens ten spijt. De letterlijke tekst luidt: 'Dit huis stat in Gots hant God beware voor fuir en brant Anno 1738 den 30 iunius i p lan Boest - Anna Vernau'.

weer bij de mannen achter de heg voegde. Hij zei: ‘Ick heb 't gene gekregen, waarom ick ben uytgeweest. Het is nu te laat om een kan bier te gaan drinken.’ Het vijftal ging terug naar de Heek, waar zij tussen twee en drie uur in de morgen arriveerden.

Nicolaas Herseler van de Schrijversheide te Heerlen was een gevaarlijke bandiet. Hij had veel diefstallen verzwegen en werd herhaaldelijk getortureerd. Tenslotte bekende hij ook de diefstal op Ten Esschen. Op deze tocht had hij zich gewapend met een knuppel en een zakpistool. Toen hij bij het huis van Wielders kwam was de voordeur reeds geopend. Verder kon hij geen inlichtingen geven, omdat hij, zoals hij zei, aan de deur op de uitkijk was gezet. Cobus Ritzen stond bij de buitenste deur, die toegang gaf tot de ‘misthof”, op wacht. De overige bandieten drongen het huis binnen en droegen alles wat zij konden vinden naar buiten. Bernhard Kempenaars en Driek Rosenboom droegen elk een pak, waarin winkelwaren, stoffen, linnengoed en kleren zaten. Bernhard en Driek konden de gestolen goederen in Aken verkopen. Nicolaas kreeg van Driek uit het straatje (Heerlerheide) voor zijn aandeel 5 shillingen. Hier liegt Nicolaas, want de pakken werden naar zijn huis op de Schrievershei gebracht en pas een week later door hemzelf in gezelschap van Hendrik Kreyten (Driek) en Bernhard in Aken verkocht. Nicolaas Herseler, die in deze serie nog vaker zal opduiken, werd op 10 november 1773 op de Heesberg te Heerlen geradbraakt.

Uit de bekentenissen van Bokkerijder Frans Willem Heuschen komt de justitie te weten, wie er zoal bij de overval op Joseph Wielders en zijn echtgenote betrokken waren. Hij noemde onder meer de namen van Paulus Drummen van Cardemig uit Retersbeek, Servaas Baumans uit Retersbeek, Joseph Kerckhoffs, Pieter Theunissen uit Valkenburg. Hij woonde op Capel (Strucht). Frans Heuschen kreeg voor deze diefstal twee copstukken in munten.

Volgens Joannis Cordewener uit Heerlen had een gedeelte van de bende zich aan de ‘Struyver’ verzameld, vanwaaruit zij naar Ten Esschen waren getrokken. Zij waren gewapend met stokken en ‘schietgeweer’, aldus Cordewener. Op de Kruysstraat moest hij op wacht gaan staan. Hij kon derhalve de juiste toedracht van de inbraak niet beschrijven. Wel wist hij, dat de Bokkerijders alles wat los en vast zat uit het huis van Wielders hadden meegenomen, zoals linnengoed, koper en tin, geld, vlees en tal van andere goederen. Men had hem verteld, dat er goed bier in het huis van Wielders te krijgen was. Van de ‘Horrebedor’ (Leonard Maas) uit Heerlen kreeg hij anderhalf copstuk.

XIII

De Bokkerijders hebben zich van God noch gebod, van rang noch stand iets aangetrokken. Dat blijkt overduidelijk uit de brutale overval, die zij in 1756 op de schepen Peter Walraven uit de Vrije Heerlijkheid Leuth (België) plegen. Peter Walraven woont in de Maasband. Het is een gehucht, dat thans onder de gemeente Stein ressorteert en aan de Maas is gelegen. Schepen Walraven heeft bij zijn woonhuis een winkel, waar hij kruidenierswaren te koop aanbiedt. De overval op zijn huis is voor diverse geschiedschrijvers het begin geweest van een nieuwe reeks gruweldaden. Zo schrijft Sleinada onder meer:

'Over de Maeze waeren kort tevooren nog eenige inbraeken gebeurd, recht over Berg, op den Maeskant. In 1756 tusschen 22 en 23 van Oogstmaend, s'nagts, ondervond sr. Walraven in de Maesband, omtrent Stein gelegen, niet verre van Stokhem en Maesijck, langs de Maeze, dat de dievery weer stoutmoedig de hoornen opstak'.

Zoals bij de overval op Joseph Wielders op Ten Esschen zijn ook nu weer tientallen bendeleden in de nacht van zondag 22 op maandag 23 augustus 1756 in de Maasband te vinden. De gerichtsbode Jacobus Offermans uit Schin op Geul, die buiten zijn schuld bij deze misdaad betrokken raakt, verklaart op de pijnbank, dat de bende zeker 50 man sterk is geweest. Bokkerijder Pieter Boosten uit Arendsgenhout heeft 85 complicen in de Maasband gezien, terwijl Caspar van Mechelen uit Schin op Geul op de pijnbank de namen van 53 complicen prijsgeeft.

Gerichtsbode Offermans raakt ongeveer veertien dagen voor de brute overval in de netten van de Bokkerijders verstrikt. Hoewel hij door de glazer Anthoon Bosch uit de Heek misleid wordt, moet hij op de pijnbank toegeven, dat hij na de bewuste nacht bij Peter Walraven nog zeker 24 jaar lang lid van de Bokkerijders is gebleven. Veertien dagen dus voor de overval doet Cobus Offermans een beroep op de glazer Anthoon Bosch. Een ruit van zijn woning is gebroken. De glazer moet er een nieuwe inzetten. Dat gebeurt zonder verdere moeilijkheden, maar als Cobus wil betalen weigert Anthoon Bosch geld aan te nemen. De glazer zegt, dat Cobus hem spoedig een plezier kan doen en dan komt het met het geld ook wel in orde. Op 22 augustus laat de glazer de gerichtsbode door Nijst Packbier uit de Heek vragen of hij bereid is

Het huis van schepen Peter Walraven in de Maasband heeft de tand des tijds doorstaan. De woning heeft wel enige restauraties ondergaan, met name de gevel is niet meer in die staat gebleven, zoals in de tijd van de Bokkerijders. Het gehucht, waar schepen Walraven woonde, is in de loop der jaren niet veel groter geworden. Thans behoort de Maasband tot de gemeente Stein.

zijn ‘schuld’ in te lossen. Nijst Packbier vordert Cobus op bij de glazer Anthoon Bosch te komen. Hoewel aarzelend gaat de gerichtsbode op dit verzoek in en begeeft zich naar de woning annex herberg van Anthoon Bosch op de Heek. Daar treft hij een groep personen aan, die hij tevoren nooit ontmoet heeft. Hij kent slechts de glazer, diens dochter Geertruid en Nijst Packbier, Even later treedt Stas Packbier, een broer van Nijst binnen. Cobus moet in de kring plaatsnemen en wordt verder over het verzoek van Anthoon Bosch in het ongewisse gelaten. De mannen drinken enkele glazen. Er wordt nauwelijks gesproken. Tussen acht en negen uur staat Anthoon Bosch op en zegt: ‘Het wordt tijd, we moeten nu gaan’. De mannen drinken vlug hun glazen leeg en verlaten de herberg.

Zij lopen langs de Levenhof tot bij de Lommelenberg. Vandaar gaat de route langs het bos tot op de Kinckenvoerdersweg. Deze weg volgen zij tot in Hunnecum bij Nuth. Daar slaan ze links af en nemen een weg, die Cobus Offermams niet kent. Ze passeren twee dorpen en komen in de buurt van de Maasband uit. De juiste weg kan Cobus Offermans niet zeggen, omdat hij 'nooit aen die kanten geweest was'.

Op drie steenworpen afstand van het huis van Peter Walraven moet Cobus op bevel van de glazer op de uitkijk gaan staan. Vanaf zijn post kan hij vaag onderscheiden hoe de andere bendeleden pogingen in het werk stellen de woning open te breken. Plotseling hoort hij de bewoners van het huis om hulp roepen. Cobus verlaat zijn post en gaat naar binnen. Wat hij daar ziet doet hem de schrik in de benen slaan.

Enkele bendeleden hebben Peter Walraven vastgegrepen en ranselen hem op beestachtige manier af. De echtgenote van Peter wordt gekneveld en op de grond gegooid. Op dat moment ziet Anthoon Bosch, dat Cobus zijn post in de steek heeft gelaten en met verschrikte ogen het schouwspel volgt. De glazer springt op hem af en brult hem toe: 'Gaet naer uwen post en bij aldien jemand ziet of hoort aenkomen, komt mij dan direct waarschuwen'. Jacobus gaat naar zijn plaats terug.

Intussen hebben de bandieten een aanzienlijke versterking gekregen van Bokkerijders uit Merkstein, Heerlen en Kerkrade. Deze mannen moesten een veel langere weg afleggen om bij de Maasband te komen. Zij waren al in de middaguren op pad gegaan. Caspar van Mechelen de aanvoerder van de Schinnerbende uit Schin op Geul is al om 2 uur zondagmiddag naar de Maasband vertrokken. Op zijn weg naar de Bekergenhout ontmoet hij in de buurt van Arendsgenhout de Bokkerijder Anthoon Brassé, alias de Moks. Samen lopen zij tot achter de Bijs. Hier verlaat Caspar zijn complice om bij Matthias Tullenaars te Beekergenhout vruchten te kopen. Anthoon Brassé vervolgt z'n weg langs de Printhager Hof in Beek. Als Caspar via Neerbeek in de Graetheide aankomt, is het inmiddels donker geworden. Hier wachten volgens afspraak acht of negen bendeleden op hem. De aanvoerder is onderkapitein Herman Luyten uit Geleen. Verder zijn o.a. aanwezig Gerard Packbier uit de Heek, Thys Boormans en Christiaan Ramakers uit Klimmen. Vanuit de Graetheide trekken zij naar de Maasband. Bij het huis van Peter Walraven moet Caspar op bevel van Herman Luyten op wacht gaan staan. Hij is met een stok gewapend. Over de toedracht van de gebeurtenissen in huis kan hij niets vertellen, omdat hij naar zijn zeggen te ver van de woning afstond.

Schepen Peter Walraven krijgt achttien jaar later op 6

De stallen, die bij de woning van schepen Peter Walraven liggen. Het complex wordt thans bewoond door de familie Van Didden uit de Maasband. Ook in de Maasband leven nog de verhalen van de Bokkerijders. Via de overlevering weet men in de Maasband, dat zich in de tijd van Bokkerijders ten huize van de schepen een drama heeft afgespeeld. Nadere details over de nachtelijke overval zijn echter in de loop der jaren verloren gegaan.

april 1774 gelegenheid zijn versie over het gebeurde aan de drossaard en de schepenen van Leuth te geven. Zondagnacht in augustus 1756 schrikt hij wakker van het lawaai, dat de Bokkerijders maken. Met geweld breken zij de voordeur open. Zij dringen het huis binnen en slaan met een bijl het middelste paneel uit de slaapkamerdeur. Walraven en zijn echtgenote, die verstijfd van schrik in bed liggen, zijn een gemakkelijke prooi van de Bokkerijders. Het tweetal wordt overmeesterd, gekneveld en ernstig mishandeld. De bandieten breken met een bijl kisten en kasten open.

De spaanders vliegen als het ware in het rond. Volgens schepen Peter Walraven bestaat de buit uit: een zilveren zakhorloge, vier paar zilveren schoengespen, een zilveren gesp van de broekband, een zilveren schaal, een zilveren bel, het nieuwe testament met twee zilveren sloten, twee zilveren sloten van een kerkboek, een zilveren haarspeld, een wit bombazijnen vest, twee zijden schorten, een katoenen jak, mannenhemden, tabak, koffiebonen, thee, suiker, kandij, twee geweren, drie zakpistolen, mannenhoeden, drie paar zilveren manchetknopen, twee zilveren snuifdozen, een zilveren dasspeld en al het geld, dat zich op dat moment in huis bevond. Hoeveel precies kan Peter Walraven niet meer meedelen.

Cobus Offermans is op zijn post teruggekeerd. Bang voor Anthoon Bosch haalt hij het niet meer in zijn hoofd nog eens een kijkje in het huis te wagen. Ongeveer een half uur later komt de glazer naar hem toe en zegt: 'We sullen soo gelijck naer huys gaen'. Direct daarop komen ook de andere Bokkerijders, die samen met Cobus vanuit de Heek op dievenpad zijn gegaan, naar buiten. De groep is groter geworden, want een aantal complicen, die op eigen gelegenheid naar de Maasband zijn gekomen, heeft zich bij hen aangesloten. De gerichtsbode kent enkelen van hen, zoals Nicolaas Reemps, alias Schlegtreem, Anthoon van de Put, Matthias Bormans en Daniel Hollanders, alias de arme man. Via dezelfde weg als zij gekomen zijn gaat de bende terug. In Hulsberg geeft Anthoon Bosch de gerichtsbode een copstuk voor zijn moeite en zegt, dat hij de veertien dagen geleden ingezette ruit niet hoeft te betalen. Hier neemt Cobus Offermans afscheid van de groep en gaat alleen naar zijn woning op Spaans-Walem, waar hij tussen 2 en 3 uur in de morgen aankomt.

Tijdens herhaalde ondervragingen van de gerichtsbode komt de justitie buiten de genoemde namen nog een reeks andere namen van Bokkerijders te weten, die medeplichtig waren aan de overval. Cobus noemt onder meer schaapherder Steven Eggen van de hof te Swier, Weren Retrae, die naast de kerk in Klimmen woonde, Scheelen uit Klimmen, Matthias Drummen van Retersbeek, Wouter Meeuwissen van Brookhem bij Valkenburg, Jacques Roosen, van wie de gerichtsbode alleen weet, dat hij een Waal en 'toebacksman' is, die op Straat onder Klimmen woonde. Roosen is ook lid van de eerste bende van de Bokkerijders geweest. Verder noemt hij Colaris van Aalbeek, Wolf Coenen uit Hulsberg, Andries Smeets, een zoon van de wijsvrouw (vroedvrouw) uit Hulsberg, Thomas Heuts en Mees Bonten, beiden uit Hollands-Walem.

De gerichtsbode Jacobus Offermans wordt op 24 september 1776 door het gerecht van Schin op Geul ter dood veroordeeld en sterft op 28 september 1776 om kwart over elf aan de galg aan de Zeekoel.

Caspar van Mechelen, die door Herman Luyten een eindje verder op straat op de uitkijk is gezet, zegt, dat het zeker anderhalf uur duurt voordat zijn zes metgezellen naar hem toekomen en zeggen dat het ‘gedaan is’. In de Graetheide verdelen zij de buit. Caspar ziet daar allerlei heerlijkheden uit de zakken tevoorschijn komen, zoals pakken tabak, koffie en linnen goederen. Ook Caspar voelt zich niet te goed om op de pijnbank de namen van complicen te noemen, die hij in de Graetheide heeft ontmoet. Door hem weten we nu, dat de gebroeders Sijben van de Heek, Meys van Cartemich, Coen Sporken, bijgenaamd Mangele Peterken, van Retersbeek en Peter Wouters alias Cluppele Peterken, van Valkenburg en Hans de Wilde, eveneens uit Valkenburg, bij de overval op schepen Walraven betrokken waren.

XIV

In de nacht van dinsdag 22 op woensdag 23 januari 1760 is de boerderij van de 80-jarige Joannes Frisschen en zijn echtgenote te Arendsgenhout het doelwit van de Bokkerijders. In het kleine gehucht staan slechts enkele boerderijen, vredig bijeen. Joannes Frisschen bewoont het huis met zijn blinde echtgenote. Beide bejaarden zijn hulpbehoevend en hebben daarom een jonger echtpaar bij zich in huis genomen. Het is de halfbroer van Joannes, Arnold Frisschen, die met Sibilla Dresen uit Havert (Dld.) is gehuwd. Arnold is ongeveer 60 jaar oud. Het boerenwerk wordt door Arnold en Billa gedaan. Zij hebben geen kinderen en kunnen zodoende al hun krachten aan de werkzaamheden op de boerderij besteden. Het dienstmeisje Maria Frisschen, een nicht van Arnold en Joannes, doet het huishoudelijk werk.

In de bewuste nacht, waarin zich het drama in huize Frisschen voltrekt, is het spookachtig weer. Een zware sneeuwstorm teistert het gehucht al enkele uren. De bewoners hebben zich in de huizen opgesloten en zijn dicht bij elkaar gekropen om het enigszins warm te krijgen. De kachel is roodgloeiend gestookt. De wind blaast in volle hevigheid om de huizen. De sneeuw hoopt zich op. De honderd Bokkerijders, die op weg zijn naar het huis van Frisschen, deert de hevige sneeuwval niet. Hij geeft hun zelfs de zekerheid, dat zij geen ongewenste toeschouwers zullen krijgen. De overval gebeurt dan ook weer met de gebruikelijke beestachtigheid. Alle bruikbare voorwerpen worden uit de boerderij gestolen. Even spookachtig als de bende in Arendsgenhout is verschenen, verdwijnt zij weer. Bloed, tranen en ellende achterlatend. Een lid van de wacht, Antoon Weusten uit Arendsgenhout, verkeert in diepe slaap. (Tengevolge van de onzekere tijden werden in alle dorpen dag- en nachtwaken ingesteld. De Bank werd verdeeld in wijken. Iedere wijk kreeg een eigen rotmeester. Aan het hoofd van de gehele wacht stond een commandant. Overdag bestond de wacht uit twee tot drie man en 's nachts uit vier tot zes man). Plotseling schiet Anthoon wakker. Hij hoort bonken op de voordeur van zijn huis. Hij springt uit bed, kleedt zich haastig aan en maakt de deur open. Op de stoep staat een besneeuwde man. Anthoon wrijft zich de slaap uit zijn ogen. Dan herkent hij de witte man en ziet ook andere mannen in de sneeuw voor zijn huis staan. Het is Mees Boosten, ook lid

De boerderij 'De Frisschenhof' in Arendsgenhout, waar de Bokkerijders tijdens een hevige sneeuwstorm op een vreselijke manier te keer zijn gegaan. In de zijgevel maakten de bandieten met het 'ploegkouter' een gat, waardoor zij in de koestal konden binnendringen. Na de overval lieten de bewoners tralies voor de ramen aanbrengen. De tralies zitten er nu nog. De 'Frisschenhof' is thans bekend als de 'Vaessenshof'. De huidige bewoners, de familie Vaessen, zijn afstammelingen van Joannes Frisschen.

van de wacht, die hem heftig gebarend duidelijk maakt, dat er iets verschrikkelijks in het gehucht is gebeurd.

Mees Boosten roept: 'Dou moost met gaan visiteren. Daar is in Gen-Hout gestolen. Zij stelen alles voor de voet weg'. Anthoon schiet nog vlug een warme jas aan en trekt de voordeur achter zich dicht. Bij Mees Boosten staan Frans Peter Robroks, de rotmeester Willem Mullens en de twee knechten van Dolmans. Een van de knechten is Jan Habets. De mannen ontdekken sporen in de sneeuw. Zij volgen de voetstappen en komen zodoende in het dorp De Heek terecht. Hier raken zij het spoor bijster. Een van hen ziet, dat er in het huis van de glazer

Anthoon Bosch licht brandt. De mannen kloppen op de voordeur en schreeuwen, dat zij bij hem een visitatie willen doen. De glazer doet de deur echter niet open. Hij veinst dat hij bang is. Het aanhoudend geklop van de mannen kan de glazer niet bewegen de deur te openen. Anthoon Bosch roept vanuit zijn huis, dat hij 's nachts voor niemand de deur zal openen. Uiteindelijk geven de mannen het op. Zij gaan naar het huis van burgemeester Ubaghs van de Heek. (Een burgemeester was in die tijd slechts een beheerder van de dorpsfinanciën. Ieder dorp van de Bank had zijn eigen burgemeester). Burgemeester Ubaghs laat de mannen van de wacht wel binnen. Hij ziet de verkleumde gezichten en biedt hun een glas brandewijn aan. De mannen gieten het verwarmende goedje in een teug naar binnen en stappen weer op.

In Arendsgenhout stoten zij op nieuwe sporen. Die leiden naar het huis van Frisschen. Daar vinden zij echter zoveel voetstappen, dat het onmogelijk is uit te maken, waarheen de sporen leiden en vanwaar zij komen. De mannen gaan daarom het huis van Frisschen binnen en vinden er een onbeschrijfelijke chaos. Joannes Frisschen en zijn blinde vrouw liggen zwaar gewond op bed. In een andere kamer vinden de mannen van de wacht Arnold en zijn vrouw Billa. Ook zij zijn ernstig toegetakeld door de Bokkerijders.

Wat is er gebeurd? Deze vraag houdt ook de leden van het Hooggerecht te Valkenburg bezig als zij 15 jaar na de brutale overval een poging doen door middel van getuigenverklaringen het gebeurde te reconstrueren. Zij luisteren naar verklaringen van Anthoon Weusten, Sibilla Dresen, die intussen 74 jaar oud is geworden, de 33-jarige Joannes Frisschen, een neef van Arnold en Joannes, die nu bij zijn tante Sibilla in Klein Haasdal woont en de Bokkerijder Frans Anthoon Brassé, alias de Moks. Brassé legt zijn verklaringen in ietwat beroerder omstandigheden af dan de andere getuigen. Hij ligt namelijk op de pijnbank in Valkenburg en de pijn dwingt hem te vertellen wat er zich in Arendsgenhout heeft afgespeeld.

Volgens Anthoon Weusten is de wacht door het dienstmeisje Maria Frisschen gewaarschuwd. Zij is na de overval naar Mees Boosten gelopen en heeft hem verteld, dat de Bokkerijders bij Frisschen zijn geweest. In dit verband vertelt Anthoon Weusten ook, dat enkele bandieten in dezelfde nacht het kouter van zijn ploeg, die in het veld stond, hebben gestolen. Het ploegkouter hebben de Bokkerijders gebruikt om in het huis van Frisschen binnen te komen. (Het ploegkouter werd door Anthoon Bosch uit Spaans-Walem gestolen. Na de inbraak nam hij het mee naar zijn huis. De glazer Anthoon Bosch uit de Heek was een oom van Anthoon Bosch uit Spaans-Walem).

Op zaterdag 14 januari 1775, twee maanden na het ver-

hoor van Anthoon Weusten, gaan de leden van het Hooggerecht naar Klein-Haashal, waar Sibilla Dresen nu woont. Door de nachtelijke overval en het verstrijken der jaren is de gezondheid van Sibilla erg achteruit gegaan. Zij is kortademig. De bejaarde vrouw kan de gebeurtenissen van die nacht nog nauwgezet schilderen. Volgens haar wordt zij in die bewuste nacht door het dienstmeisje Maria gewekt. Het meisje zegt: 'Ik geloof, dat ze proberen bij ons in te breken'. Billa springt uit bed en loopt naar de keuken, waar de waakhond ligt. In de vloer van de keuken is een luik, afgesloten met een schuif, waardoor men naar buiten kan kruipen. Billa duwt de hond door het gat naar buiten om hem te laten controleren of er inderdaad mensen zijn. De hond begint, amper buiten gekomen, vreselijk te keer te gaan. De Bokkerijders, die het huis omsingeld hebben, storen zich er echter niet aan en gaan onverdroten voort met het maken van een gat in de lemen wand van de koestal. Het ploegkouter doet hier goede diensten. Via de koestal komen zij bij de keuken. Zonder veel moeite wordt de deur geforceerd.

Inmiddels heeft het dienstmeisje een raam geopend en begint luidkeels om hulp te roepen. De sneeuwstorm smoort haar hulpgeroep echter. De Bokkerijders, die buiten staan, hebben het meisje toch gehoord. Zij beginnen met stenen naar haar te gooien. Als het meisje blijft gillen, dreigen zij haar dood te schieten. Dat dreigement helpt. Het meisje zwijgt en gaat van het raam weg.

De Bokkerijders, die al binnen zijn, zijn tot de slaapkamer van Arnold en Billa gevorderd. Billa is naar de slaapkaver teruggevlucht, nadat zij de hond naar buiten had gejaagd. Met deze deur hebben de Bokkerijders ook geen problemen. Onder luid gekraak van de openspringende deur stormen zij naar binnen. Billa krijgt nog geen tijd meer om te gillen. Een bandiet heft een sessel (een rond snoeimes in de vorm van een maansikkel) boven zijn hoofd en slaat de vrouw met de punt een diep gat in het hoofd. Door de geweldige slag valt zij versuft op de grond. De bandieten binden haar handen en voeten met koorden vast. Zij doen dit met zoveel geweld, dat haar botten kraken 'alsof een stok door midden wordt gebroken'. Zo laten zij Billa op de koude vloer liggen. Billa, die erg veel pijn lijdt, is inmiddels weer zover bij haar positieven dat zij een groot aantal Bokkerijders de kamer ziet binnenkomen. Sommigen dragen baarden, 'zoals de joden die droegen', aldus Billa. Ook nu nog ontzien de Bokkerijders de in haar bloed badende vrouw niet. Zij schoppen haar waar ze haar maar kunnen raken. Zij lopen zelfs over haar lichaam heen. Haar man, Arnold, heeft geen kans gekregen zijn vrouw te hulp te komen.

De Bokkerijders hebben hem vastgegegrepen en slaan ongenadig op hem in. Arnold wordt ook gekneveld en

zo hard tegen de grond gegooid, dat hij het bewustzijn verliest. (Arnold is deze mishandelingen niet meer te boven gekomen. Ruim een jaar later sterft hij aan de opgelopen verwondingen).

De 80-jarige Joannes Frisschen komt er al niet beter vanaf. De bandieten sleuren de oude man uit zijn bed, knevelen hem en werpen hem op de grond. Zij bewerken zijn armen en benen met een brandende kaars, terwijl zij hem toesnauwen: 'Oude hond, waer is dien geld'. Aangezien de blinde vrouw van Joannes toch geen Bokkerijders kan herkennen laten zij haar ongemoeid op bed liggen. Het dienstmeisje Maria, dat zich ook in deze kamer bevond, is onder een kist, die op twee schragen stond, gekropen. Zij kan zich op die manier aan de kwellingen van de bandieten onttrekken. De Bokkerijders keren het huis binnenste buiten. Zij roven alles wat zij kunnen vinden. Zelfs de boterdoos, die Joannes in het bedstro heeft verstopt en waarin hij het contant geld bewaart, is niet veilig voor de bandieten. De buit bestaat onder meer uit linnengoed, een nieuwe 'waeterpott' van Billa, voorschorten, een bruine dameshoed van het dienstmeisje, alle hammen, braadworsten, en een pot vet van Billa.

Billa kan het Gerecht niet meedelen hoeveel geld de Bokkerijders hebben buit gemaakt, omdat Joannes Frisschen tegen haar nooit heeft willen zeggen hoeveel hij is kwijtgeraakt. (Anthoon Brassé verklaart op de pijnbank dat zij meer dan 300 gulden bij Frisschen hebben gevonden). Als de bende met de buit vertrokken is waagt het meisje Maria het er na geruime tijd op uit haar schuilplaats tevoorschijn te komen. Zij bevrijdt haar beide ooms, die met beddegoed en stoelen bedekt waren en snijdt de touwen door, waarmee de bandieten Billa hadden gekneveld. Daarna rent zij naar buiten en waarschuwt de wacht.

De verklaringen van Sibilla Dresen zijn voor het Hooggerecht van Valkenburg zeer waardevol. De oude vrouw kan zich nog details herinneren, die bij de veroordeling van de Bokkerijders zeer goed van pas komen. Hoewel reeds 15 jaar na de geweldige overval op het huis van Frisschen in Arendsgenhout, bijten de leden van het Hooggerecht zich op de verklaringen van de nog in leven zijnde getuigen vast om de gruwelijke misdaden zo rechtvaardig mogelijk te wreken. Zij ondervragen zelfs een familielid van Frisschen, die helemaal niet bij het gebeurde aanwezig was. Het is de 33-jarige Joannes Frisschen, een neef van de 80-jarige Joannes en zijn halfbroer Arnold. De jonge Joannes woont bij zijn tante Billa, de vrouw van Arnold, die nu in Klein-Haasdal een woning heeft. Hij weet echter nog enkele bijzonderheden aan de verklaring van zijn tante toe te voegen. In de bewuste nacht, de nacht van dinsdag 22 op woensdag 23 januari

1760, vertelt een inwoner van Arendsgenhout hem, dat de Bokkerijders in het huis van zijn ooms hebben huisgehouden. Vanuit Oensel, waar hij toen bij zijn vader woonde, gaat hij de volgende dag in alle vroegte op weg naar Arendsgenhout. Daar aangekomen is zijn tante Billa de enige, die here iets over de verschrikkingen van de afgelopen nacht kan vertellen. Hij treft er ook het dienstmeisje Maria, dat een zus van hem is. Joannes neemt de schade op en ziet ook het gat in de lemen wand, waardoor de Bokkerijders het huis zijn binnengedrongen. Hij kan de feiten die Billa het Gerecht heeft verteld, bevestigen. Volgens hem zijn zijn ooms de mishandelingen nooit meer te boven gekomen. Kort na de diefstal zijn zij gestorven. De grote man achter deze brute overval is de glazer Anthoon Bosch uit de Heek geweest. Hij heeft de plannen beraamd en gezocht naar een methode om gemakkelijk het huis van Frisschen binnen te dringen. Hij is ook de man geweest, die andere bendeleden op de hoogte heeft gesteld van het tijdstip, waarop men zich in Arendsgenhout diende te verzamelen. Caspar van Mechelen was wederom van de partij, terwijl de Bokkerijder Arnold Lassauw van Hollands-Walem zich die nacht ook niet onbetuigd heeft gelaten.

XV

In tegenstelling tot de Bokkerijders van de eerste bende onder leiding van Matthias Ponts uit Hoensbroek hebben de Bokkerijders van de tweede bende, voor zover bekend, slechts een keer een inbraak in een kerk gepleegd. Ze kozen hiervoor de kerk van Oud-Valkenburg uit, waar zij in de nacht van maandag op dinsdag 7 oktober 1760 een bezoek brachten. De kerk van Oud-Valkenburg is toegewijd aan de H. Johannes den Doper. Het is een gotische kerk met een vierkante mergelstenen toren uit de 14e eeuw. Het koor dateert uit de 18e eeuw. Het is in 1757 door architect Couven uit Aken ontworpen. In 1830 en 1850 werd de kerk uitgebreid. Achter het koor bevindt zich een lagere sacristie.

Het gerecht van de Heerlijkheid Alden-Valkenborgh bemoeit zich pas op 22 november 1774, dus veertien jaar later, met deze inbraak. De 42-jarige koster Joannes Bemelmans wordt ontboden om te vertellen wat hij na de diefstal in de kerk heeft geconstateerd. Het gerecht bestond uit schout De La Croix en de schepenen H. Wijnands, P. Jacobs, J. Mulleners en J. Kornips. Schepen Wijnands fungeerde als loco-secretaris. Koster Bemelmans kon zich nog vaag herinneren, dat de diefstal in 1760 of 1761, in het begin van de maand oktober ten tijde van de kermis in Wijlre, gepleegd was. Hij was in die tijd al als koster aan de kerk van Oud-Valkenburg verbonden, maar woonde in IJseren, een gehucht, dat tot de parochie van Oud-Valkenburg behoorde. In alle vroegte was hij door een aantal parochianen uit zijn bed gehaald, omdat de tijding van de inbraak als een lopend vuurtje door het dorp was gegaan. Hij begaf zich terstond naar de kerk, waar hij ontdekte, dat de bandieten een raam van de sacristie aan de straatkant hadden geforceerd. Drie ijzeren staven, die voor het raam waren aangebracht, waren losgebroken. Hij vermoedde, dat dit met een zware houten paal was gebeurd. Nadat hij het kerkgebouw was binnengegaan, had hij onmiddellijk gezien, dat er kostbare voorwerpen gestolen waren, zoals een kelk, waarvan de coupe van zilver en de voet van koper was, en alle kerkelijke gewaden. In de sacristie was de offerstok gelicht. Hoeveel geld de Bokkerijders eruit gehaald hadden, wist koster Bemelmans zich niet meer te herinneren. Met de verklaringen van de koster kon het gerecht niet

De kerk van Oud-Valkenburg, waar in 1760 door de Bokkerijders een inbraak werd gepleegd. Het is waarschijnlijk de enige inbraak, die de leden van de tweede bende in een kerk hebben gepleegd. De Bokkerijder ''t Swart Leentje' (Leonard Didden) heeft zijn complicen tot deze diefstal aangezet.

veel beginnen. Hoe het wel in zijn werk was gegaan, vernamen de schepenen pas in 1776. Toen werd namelijk een van de kopstukken, Anthoon Bosch uit Spaans-Walem gearresteerd. Na herhaalde martelingen konden de schepenen de ware toedracht met stukjes en beetjes uit zijn mond optekenen. Hieruit bleek, dat de Bokkerijder ''t swart Leentje' (Leonard Didden uit Hollands-Walem) de regisseur van de enige kerkdiefstal van de bende was geweest.

Op 5 februari 1776 maakte de justitie een einde aan de liederlijke bezigheden van Anthoon Bosch. Hij werd in het kasteel te Amstenrade opgesloten. Tijdens de eerste ondervraging zei hij, dat hij ouder was dan 40 jaar. Zijn juiste leeftijd wist hij niet. Hij was in de bank Simpelveld geboren, maar woonde bij zijn arrestatie in Spaans-Walem onder Schin op Geul. Anna Maria Kuypers was met hem gehuwd. En met haar had Anthoon Bosch acht kin-

deren, waarvan er in 1776 nog zes in leven waren. In eerste instantie ontkende hij al het hem ten laste gelegde. De verhoren werden echter voortgezet en toen al het praten niet hielp, kwam hij op 29 april op de pijnbank terecht.

Aangezien Anthoon ook bij de 'territie' nog bleef ontkennen werden hem om tien minuten over tien de duimschroeven opgezet. Een half uur lang kon Anthoon deze pijn verdragen. Toen gaf hij toe lid van de Bokkerijders te zijn. Zijn oom Anthoon Bosch, de beruchte glazer uit de Heek, had hem op het misdadig pad gebracht. Dat was alles wat hij wilde zeggen. De schepenen hadden echter lont geroken. Zij vermoedden, dat deze Anthoon Bosch hun veel meer gegevens over het doen en laten van de beruchte bende kon verstrekken. Om twaalf uur ging men opnieuw met Anthoon naar de tortuurstoel, waar men hem de linkerscheenschroef opzette. Na vijf minuten was Anthoon bereid zijn mond weer open te doen. Hij gaf toe, dat hij 15 of 16 jaar lid van de Bokkerijders onder leiding van zijn oom, de glazer, was geweest. Hij was pas enkele dagen in de bende opgenomen toen de bloedige overval op de boerderij van Frisschen in Arendsgenhout werd uitgevoerd.

Intussen was het half een geworden. De schepenen gunden hem enige rust en 'tijd van bedenken'. Zo staat het althans in de akten. In werkelijkheid moesten de schepenen gaan eten. Om drie uur die middag werd het verhoor voortgezet. Anthoon was nog altijd onder de indruk van de vernietigende pijn van de scheenschroef. Hij begon onmiddellijk te bekennen, dat hij bij de overval in Arendsgenhout betrokken was. Hij stak een langdradig verhaal af, maar verzweeg heel handig feiten, die hem ten laste gelegd konden worden. Hij vertelde en vertelde, zonder eigenlijk iets wezenlijks te vertellen. De schepenen kregen echter in de gaten, dat Anthoon hen om de tuin probeerde te leiden. Zonder pardon werd hij opnieuw naar de pijnbank gebracht, waar de linkerscheenschroef hem weer bekentenissen moest afdwingen. Anthoon wist welke pijn hem te wachten stond. De martelingen van die morgen hadden hem ook geleerd hoe hij die pijn kon verbijten. Hij bleef zwijgen. Om kwart voor vier werd het de schepenen te bont. Zij gingen tot hardere maatregelen over. Men bond Anthoon de handen stevig op de rug, waarna hij aan de stroppade werd gehangen. Om vijf minuten voor vier begon de hevigste marteling. Twaalf minuten later, om zeven minuten over vier, was Anthoon een gebroken man, bereid om alles, wat de schepenen maar wilden, toe te geven. Nauwkeurig beschreef hij de gebeurtenissen in Arendsgenhout en noemde de complicen, die hieraan hadden deelgenomen.

Intussen was het echter laat in de middag geworden. De

zitting werd tot de volgende morgen verdaagd. Anthoon kreeg de hele nacht de tijd om van de doorstane emoties te bekomen. En hij herstelde zich wonderbaarlijk vlug.

In de morgen van de 30ste april waren de schepenen en Anthoon Bosch weer rond de pijnbank verzameld. Anthoon had zich echter voorgenomen te zwijgen, wat er ook allemaal zou gebeuren. Dat lukte hem enkele uren. Om 11 uur werden de duimschroeven weer op hem toegepast. Antitoon zweeg. Om kwart over elf zette men hem de rechterscheenschroef op. Anthoon verbeet de pijn en bleef hardnekkig zwijgen. Toen hij echter om 11.47 uur de linkerscheenschroef kreeg opgezet, was zijn verzet gebroken. Anthoon noemde de namen van 25 bendeleden. Dat nam bijna een uur in beslag. Klokslag half een - etenstijd voor de schepenen - werd de zitting gesloten en kreeg Anthoon weer 'rust en tijd van bedenken'.

Na het 'middagdutje' werd het verhoor om drie uur hervat. Anthoon verraadde nog eens 14 Bokkerijders en omdat hem geen andere namen meer te binnen wilden schieten, beloofde hij de schepenen plechtig alle namen van Bokkerijders, die hij zich nog in de loop van de komende dagen zou herinneren, op te noemen. De schepenen namen zijn belofte serieus en lieten Anthoon op dat punt met rust. Men begon daarom aan het detailleren van verscheidene inbraken. Bij deze gelegenheid bekende Anthoon Bosch, dat hij ook bij de inbraak in de nacht van 19 op 20 april 1762 bij Ritzen in het Panhuis te Wijnandsrade betrokken was.

Op de derde dag van zijn verhoor verklaarde Anthoon medeplichtig te zijn geweest aan de inbraak bij de Eremijten op de Schaalsberg, bij de pastoor van Mangraten en bij Martin Schröder aan de Hand in het land van Ter Heyden. Bij deze bekentenissen gaf Anthoon Bosch een beschrijving van de kapitein van de Bokkerijders, chirurgijn Kerckhoffs uit Herzogenrath, zonder te weten, hoe belangrijk deze verklaring voor de justitie was. Anthoon vertelde, dat hij aan de Hand een heer uit Herzogenrade had gezien, van wie gezegd werd 'eenen doctor te wezen'. Hij wist niet hoe die heer heette, maar hij had iets gehoord, van de glazer van Heerlen (Jacobus Schormans). Hij vervolgde: 'dien doctor was middelmatig van postuur en gekleedt met eene roode surtout (overjas) als eenen heer'. Tenslotte wisten de schepenen hem ook de bekentenis af te dwingen, dat hij bij de diefstal in de kerk van Oud-Valkenburg betrokken was. Volgens Anthoon zou het er aldus zijn toegegaan.

Drie dagen voor de nacht van de diefstal lichtte Leonard Didden alias ''t Swart Leentje' hem over de geplande inbraak in. Beiden werkten toen op het veld, de Weghbrig, Anthoon vroeg hem toen heel verbaasd: 'Wo wilst u naar

Aldenvalckenberg gaan, die qualijck konst vort koemen'. Leonard Didden antwoordde: 'Ick sal wel daar komen, daar zijn nog andere, die met gaan sullen'. Anthoon accepteerde het voorstel zonder dat ''t Swart Leentje' hem tijd en dag noemde. Een dag later wijdde Leonard Didden hem verder in de plannen in. Op maandagavond 6 oktober 1760 moest Anthoon in de buurt van het huis van Seyen Henske komen, waar hij de Bokkerijders Simon Vlecken, Seyen Henske en Jacobus Offermans zou ontmoeten.

Toen het donker was geworden trok dit viertal over de Schaalsberg, over de heide, de Wittenberg af tot aan het kruisbeeld bij het kasteel Schaloen. In de buurt van de 'coolhoff aan de Leuff' te Oud-Valkenburg stonden de Heeker complicen op hen te wachten. Hier werd overlegd hoe men de staven voor de ramen kon forceren.

Anthoon en Leonard wisten, dat er bij het kasteel Schatoen houten palen lagen. Men kwam overeen, dat die het best te gebruiken waren. De palen werden gehaald en naar de kerk van Oud-Valkenburg getransporteerd. (Op bevel van de glazer Anthoon Bosch moesten de gebroeders Stas en Gerard Packbier zorgen dat de palen bij de kerk kwamen). Bij de kerk moesten de Bokkerijders halt houden. De glazer, Gerard en Stas Packbier en Leonard Didden gingen eerst op verkenning uit. Ze slopen rond het kerkgebouw om het zwakste punt te bepalen. Een raam van de sacristie bleek de geschiktste plaats te zijn. De achtergebleven Bokkerijders kregen een teken, dat zij zo stil mogelijk naar de kerk moesten sluipen. Met vijf man braken zij de ijzeren staven voor het raam weg. Daarna werd een aantal wachtposten uitgezet. Toen iedereen op zijn plaats was drukte de glazer vakkundig de ruit in. Hij kroop als eerste de sacristie binnen, gevolgd door Gerard Packbier, Anthoon Bosch zelf en Reniers Sijben. Voordat Leonard Didden naar binnen durfde gaan, maakte hij zijn gezicht met roet zwart. De glazer Anthoon Bosch hielp de bandieten vanuit de sacristie een handje bij de klauterpartij. In ongeveer een half uur tijd hadden de mannen de kerk leeggeroofd. Via dezelfde weg gingen zij weer naar buiten.

De beklaagde Anthoon Bosch ondertekende zijn verklaring met een kruisje omdat hij niet schrijven kon. Toen hij echter op 2 mei 1776 opnieuw werd verhoord, ontkende hij plotseling alles. Het hele verhaal zou gelogen zijn. De oorzaak van deze plotselinge ommezwaai was in het feit gelegen, dat hij in handen van de glazer en ''t Swart Leentje' de eed had afgelegd alles over de bende te verzwijgen en nooit iemand te verraden. Dit verbond en de angst, dat de duivel hem de nek zou breken, nu hij toch bendeleden had verraden, drukten zo zwaar op hem, dat hij alles herriep. Nadat de justitie hem

enigszins gekalmeerd had, gaf hij toe, dat het wel de zuivere waarheid was, zoals hij het gisteren aan de schepenen had verteld.

De Bokkerijders zijn bij deze inbraak door het oog van de naald gekropen. Door een voor hen zeer wonderlijk toeval zijn zij niet op heterdaad betrapt. Dicht bij de kerk woonde namelijk de bakker Willem Märcken, bijgenaamd de Vett. En hoewel de Bokkerijder Stas Packbier op de pijnbank te Valkenburg verklaarde, dat hij in die nacht aan de kant van de sacristie waar zij aan het inbreken waren een groot vuur had gezien, kwam hij toen niet op het idee, dat het voor de complicen gevaar kon betekenen. Dat ‘grote vuur’ was een hevige brand, die de bakoven van Willem Märcken volledig in de as legde. Zelfs bakker Willem had de Bokkerijders niet gezien, ofschoon zij onder zijn ogen de inbraak pleegden.

XVI

De kluis van Schin op Geul, thans een grote toeristische trekpleister, heeft in de tijd van de Bokkerijders ook een grote belangstelling genoten. Deze belangstelling was echter minder van toeristisch dan van heiligschennend karakter. Twee keer hebben de Bokkerijders er een inval gedaan, waarbij beide keren de kluizenaar Arnold Haesen een 'speciale behandeling' door de bandieten moest ondergaan.

De kluis op de Schaelsberg tussen Schin op Geul en Valkenburg is door de Heer van het kasteel Schaloen gebouwd. Hoewel op de kluis het jaartal 1690 staat vermeld, was de kluis toch al op 27 april 1688 bewoond. De eerste kluizenaar of eremiet, die de kluis betrok, was Laurentius Ploem. Vanaf 1 februari 1761 werd de kluis door twee eremieten bewoond. Dat waren Arnoldus Haesen die er 43 jaar lang heeft gewoond en de Duitser Petrus Preckartz. Het samen wonen van beide eremieten heeft slecht drie jaar geduurd, want op 13 maart 1764 stierf Arnold Haesen.

Rotmeester Antihoon Emands van de wacht in de Heek vertelde op 13 november 1774 op de pijnbank te Valkenburg hoe de eerste diefstal in de kluis was verlopen. Op de avond van de diefstal moest hij bij de glazer Anthoon Bosch thuis komen. Anthoon Emands liet er zich toe overreden en kwam in de avonduren bij de woning van de glazer. Anthoon Bosch lichtte hem in het voorhuis enigszins over de plannen in. Hij vroeg hem of hij zin had om straks met de glazer mee te gaan. 'want hij wist eenen goeden avantade (voordeel)'. Anthoon Emands antwoordde: 'Ja, indien het maar iets goeds is'. De glazer maakte er verder weinig woorden over vuil en liet Emands in de waan, dat het inderdaad voor hem voordelig zou zijn. Emands verliet het huis van de glazer weer om er enkele uren later in gezelschap van Nicolaas Sporken en Joannes Smeets, beiden uit Haasdal, en Dirk Debets uit Schimmert terug te keren. Het vijftal vertrok onmiddellijk naar de Schaelsberg. Emands zou toen zelfs nog niet in de gaten gehad hebben, dat de mannen van plan waren te gaan stelen. Pas op de Schaelsberg vóór de kluis kreeg hij, naar zijn zeggen, enig vermoeden over de snode plannen. Hij wilde nog weglopen, maar Janneke Smeets sloeg hem toen met een stok tegen de grond en zei: 'Ga niet op den loop, anders dan slaan we je kapot'.

De kluis van Schin op Geul is thans een grote toeristische trekpleister.

Uit angst voor dat dreigement bleef Anthoon Emands bij de mannen.

Op bevel van de glazer moest hij op de uitkijk gaan staan. Hij zag hoe de andere mannen met een ploegkouter een gat in de wand braken en door dat gat in de kluis verdwenen. Het ploegkouter, dat hierbij gebruikt werd, was door de jood Abraham Nathan uit Beek op het veld van de half win (pachter) van het Heye Höfke gestolen. Een uur hield Anthoon Emands het op zijn eenzame plaats uit. Toen liep hij naar de kluis en zag dat de andere Bokkerijders spek en eieren op het vuur aan het bakken waren. Stomverbaasd sloeg hij dit schouwspel gade.

Hij kon niet geloven, dat de Bokkerijders hadden ingebroken om er spek en eieren te eten. Maar Anthoon hoefde niet lang over de ware bedoelingen van dit kookuurtje in het ongewisse te blijven. Het was vrijdag en de eremiet Arnold Haesen zou op die vastendag zeker geen spek gaan eten. Om de kluizenaar op die manier te kwellen

werd hem de pan eten onder zijn neus geschoven. De eremiet bleef hardnekkig weigeren om er een hap van te doen. Het geduld van de jood Nathan raakte spoedig op. Hij pakte het gebakken spek uit de pan en wreef de eremiet er mee om de mond.

De andere Bokkerijders waren intussen druk bezig alle bruikbare goederen in pakken te stoppen en na anderhalf uur verlieten ze de kluis, die helemaal leeg geroofd was. Anthoon Emands kreeg als beloning van Abraham Nathan 15 stuyvers. Dat was voldoende voor de justitie om een rechtvaardig oordeel uit te spreken. Anthoon was 65 jaar oud toen hij zijn verklaringen op de pijnbank aflegde. Hij was in Merkelbeek geboren en verdiende zijn brood als dagloner. Op 15 februari 1739 trouwde hij in Hulsberg met Mechtildis Vijghen en ging in de Heek wonen. Hij was een zwager van de Bokkerijder Herman Meuwissen, die te Broekhem in Valkenburg woonde. Hij werd op 14 en 15 november 1774 zo ernstig gemarteld op de pijnbank, dat hij op 29 december aan de opgelopen verwondingen in de gevangenis overleed. Zijn lijk werd op 31 december met een ijzeren ketting aan de galg opgehangen. De chirurg Corrieux van Valkenburg gaf als doodsoorzaak op: ‘Eenen natuurlijke dood gestorven ter oorzake van zijnen ouderdom en zijne afgenomen lichaamskrachten’.

Bij deze eerste diefstal in de kluis waren veel Bokkerij - ders betrokken. De Bokkerijder Christiaan Ramaekers, alias de knook of knokeman, uit Klimmen verklaarde zich tijdens zijn proces ook schuldig aan de eerste inbraak bij de eremiet Haesen. Op de vraag van de schepenen hoeveel Bokkerijders hierbij aanwezig waren antwoordde hij: ‘Dat mag den duivel weten, daar er zovelen zijn geweest’. De tweede inbraak werd in de nacht van maandag 16 op dinsdag 17 maart 1761 in de Goede Week gepleegd. De eremiet Arnold Haesen had sinds een maand gezelschap gekregen van de Duitse eremiet Peter Preckartz. Dertien jaar later krijgt deze Duitser gelegenheid om voor het gerecht van Schin op Geul de gebeurtenissen in die bewuste nacht te schilderen. Eremiet Arnold Haesen is al ongeveer tien jaar dood. Peter zei, dat hij in het holst van de nacht wakker werd door het tumult, dat er in en om de kluis was ontstaan. Voordat hij goed en wel besefte wat er gebeurde, zag hij dat een aantal Bokkerijders de kluizenaar Arnold Haesen knevelde. Later had hij van Arnold gehoord, dat de bandieten door een raam van de ‘Capelle’ waren binnengedrongen.

De Bokkerijders probeerden toen ook zijn cel open te breken. Zij schreeuwden, dat hij de deur vrijwillig moest openen. Peter gaf echter geen antwoord. De bandieten forceerden toen het raam van zijn cel en staken er de loop van een geweer doorheen. Broeder Preckartz nam

een stuk hout van de vloer en begon als een wildeman op het geweer te slaan. De bandiet, die de loop door het raam had gestoken, moest het geweer uiteindelijk terugtrekken. Er ontstond een vreselijk tumult. Broeder Preckartz beukte op het geweer en andere Bokkerijders deden verwoede pogingen zijn celdeur in te drukken. De deur bood echter geruime tijd weerstand, waardoor de Duitser tijd kreeg eerst de vervaarlijke loop van het geweer buiten gevecht te stellen en daarna uit alle macht tegen zijn celdeur te duwen. Hij zette zich met zijn rug schrap. Het ging allemaal niet vlug genoeg naar de zin van de bandieten. Het raam was weer vrij en opnieuw deden zij een poging de geweerloop naar binnen te steken. Nu kwam Preckartz te laat, want een kogel floot langs zijn oren. Hij bleef stokstijf tegen de deur staan. Daar kon hij ook niet veel meer uitrichten, want de bandieten bewerkten de celdeur met een bijl, zodat de splinters in het rond vlogen. Een paneel was al verbrijzeld. Naast zijn hoofd zag de eremiet het gat, dat de kogel in de muur geslagen had. Toen gaf hij het op. Hij opende de verwoeste deur. Drie Bokkerijders vielen over hem heen. Hij kreeg een slag op zijn hoofd, terwijl een ander dreigend met de bijl voor hem ging staan. Zijn handen en voeten werden bijeen gebonden.

De Bokkerijders sleepten hem naar de cel van Arnold Haesen. Intussen probeerden zij hem ervan te overtuigen, dat hem niets was overkomen als hij zich rustig had gehouden en vrijwillig de deur had geopend. Broeder Arnold lag gekneveld in een hoek van zijn woning of heremitage. Hij was bedekt met een wollen deken, zodat hij niets meer kon zien. Preckartz werd tegen Arnold Haesen gegooid. Zijn gezicht werd met een linnen doek bedekt. Hij kon echter nog juist zien hoe drie bandieten 15 eieren in de pan sloegen en er een omelet van bakten. Hij hoorde ook hoe de mannen tegen elkaar zeiden, dat zij olie moesten verhitten om dit hete goedje over Arnold te gooien. Arnold kermde, dat er geen geld in huis was, maar dat boven in de kluis nog enkele offermijten stonden.

De bandieten maakten daarop de touwen om de benen van beide eremieten los en brachten hen naar boven, waar kluizenaar Arnold de offermijten aanwees. De Bokkerijders gooiden het geld, dat zij daar vonden, in een soort reiszak en gingen weer met beide eremieten naar beneden. De kluizenaars werden tegen de grond gegooid en opnieuw gekneveld. Arnold Haesen had het meest te lijden van de kwellingen van de Bokkerijders. Hij werd geslagen en getrapt, waar zij hem maar raken konden. Ze dreigden hem met de dood als hij ooit iets over deze nachtelijke overval aan de buitenwereld zou vertellen. Waarop Arnold Haesen antwoordde: ‘Rebbe ick dan de

andere reyse wat gesegdt'. (Hij doelde op de eerste inbraak, waarover hij ook niets losgelaten heeft).

Weer volgde hetzelfde ritueel. Alles wat los en vast zat namen de bandieten mee. Toen de Bokkerijders in het nachtelijk donker verdwenen waren, wisten de kluizenaars zich van hun boeien te bevrijden. Zij gingen naar de hoef Euverem om hulp te halen. Een knecht bood aan hen naar de kluis te vergezellen en hen behulpzaam te zijn bij het opsporen van de bandieten. Uit verklaringen, die gerichtsbode Jacob Offerman op de pijnbank in Amstenrade aflegde, kwam de justitie te weten, wie deze knecht was geweest. Jacobus, die heftig ontkende bij de inbraak in de kluis betrokken te zijn geweest, meende dat te kunnen bewijzen door de justitie te vertellen, dat hij eendag na de overval de schaapherder Jacobus Creuwen van de Hoof Overheim ontmoette. Van deze knecht had hij vernomen wat er in de kluis was gebeurd. Creuwen was ook degene, die zijn hulp aan de kluizenaars had aangeboden. Vervelend voor de kluizenaars was het feit, dat de gedienstige knecht, die beweerd had, dat zij geen betere hulp dan de zijne konden verwachten, zelf ook lid van de Bokkerijders was. Hieruit blijkt wel weer, dat in de tijd van de Bokkerijders niemand te vertrouwen was. De leden kwamen uit alle lagen van de bevolking. Uit tal van processen is later gebleken, dat zeker 150 leden van de bende bij de tweede overval betrokken waren. Deze overval werd evenals de eerste geleid door de beruchte bandiet, de glazer Anthoon Bosch uit de Heek. Het is onvoorstelbaar, dat alle 150 man in de kluis zijn geweest, maar de meeste Bokkerijders hebben altijd op 'schildwacht' gestaan. Als zij al genegen waren om toe te geven, dat ook zij bij de een of andere gewelddadige overval aanwezig waren, dan hadden zij altijd op 'schildwacht' gestaan. Het was soms zo sterk, dat de hele bende op 'schildwacht' had gestaan en niemand in de boerderij geweest was om de bewoners te mishandelen. Met de bekentenis van 'schildwacht' probeerden zij nog het vege lijf te redden. Voor de justitie was het echter meestal al reden genoeg om het doodvonnis er op te laten volgen.

XVII

Een inbraak in een woning aan de Heereweg te Heerlen, waarbij de bewoners mishandeld en de vrouw des huizes verkracht werd, stond onder leiding van chirurg Kerckhoffs. Tal van Bokkerijders, die later gearresteerd zijn en een groot aantal getuigen die in de gevangentoren te Heerlen verhoord werden, schilderden deze beestachtige overval. De gruwelijke inbraak gebeurde in de woning van Matthias Benders.

Hij woonde met zijn gezin - samen met zijn vrouw Anna Haanen had hij twee kinderen - aan de Heereweg, in de Vossekuil in de buurt van Roebroeck te Heerlerheide. Volgens verklaringen van Matthias zat hij donderdagavond 13 november 1760 met zijn twee kinderen geknield in de woonkamer te bidden. Dat was een dagelijks ritueel, voordat de kinderen gingen slapen. Zijn vrouw Anna was niet thuis. Anna werkte als hulp in de huishouding bij een ander gezin aan de Heereweg. Plotseling zwaaide de deur, die op dat uur nog niet gesloten was, open. De biddende Matthias dacht aanvankelijk dat het zijn vrouw was, die na haar werkdag thuis kwam. Hij bleef bidden met zijn kinderen. Maar toen hij zich omdraaide zag hij tot zijn grote verbijstering, dat vier kerels het huis binnendrongen. Voordat hij zijn mond had kunnen openen sloegen zij hem tegen de grond, waarna hij aan handen en voeten gekneveld werd. De twee kinderen kregen dezelfde behandeling.

Matthias kende niemand van de indringers. Vanuit zijn ooghoeken zag hij hoe een van hen een witachtig ‘camisool’ droeg, terwijl een ander een bruin ‘camisool’ aanhad. Deze twee bandieten waren het eerst het huis binnengekomen, en hadden Matthias onder handen genomen. Zij spraken ‘hoogduits’. Meer wist Matthias zich van deze overval niet meer te herinneren, omdat hij bijna van angst was gestorven, toen hij zijn vrouw Anna de kamer binnen zag komen. Voor het gerecht vertelde Anna, wat er toen verder gebeurde. Nadat Anna haar werkzaamheden in dat andere huisgezin geëindigd had, ging ze naar huis. Het was die avond zeven of acht uur geworden.

Anna hoefde niet ver te lopen om bij haar woning te komen. Bij de deur van haar woning zag zij een forse kerel staan. Hij droeg een blauwe jas en had zijn haren opgebonden. Anna liep niets vermoedend op hem toe. Toen zij bij de man in de buurt kwam, greep hij haar vast en

stootte haar het huis binnen. Anna struikelde de woonkamer in en viel in de armen van de andere bendeleden. In een flits zag zij wat er met haar man en twee kinderen was gebeurd. Zij lagen gekneveld op de grond en konden zich niet verroeren. Anna was verstijfd van schrik. Twee, drie welgemikte slagen kreeg Anna tegen het hoofd. Zij wankelde en dreigde te vallen. De slagen waren echter zo hard aangekomen, dat zij zich even later toch niet staande kon houden. Geluidloos zakte Anna ineen. De bandieten zetten de vrouw weer op haar benen en rukten haar alle kleren van het lichaam. Geheel naakt werd de vrouw aan handen en voeten gekneveld en op de grond gegooid. Een van de bandieten verkrachtte haar. Anna was zo overstuur geraakt, dat zij haar aanranders niet herkend had en zelfs niet wist hoe de mannen gekleed waren. Nadat de bandieten het huis hadden verlaten en Anna weer enigszins helder kon denken, had zij geconstateerd, dat de Bokkerijders al het geld hadden gestolen en boter, kaas, kleren en zelfs het beddegoed hadden meegenomen. De kippen en hanen, die Matthias hield, waren ook verdwenen. Het gerecht van Heerlen was precies een maand na de overval in de gelegenheid de getuigen te horen. Dit onderzoek was terdege voorbereid, want het gerecht kon een groot aantal getuigen, waaronder Matthias en Anna Benders, horen. Deze verhoren werden in de gerechtskamer van de gevangenentoren in het centrum van Heerlen afgenomen. Nadat de schepenen naar de lezingen van Matthias en Anna hadden geluisterd werd als derde getuige Matthys Styfs uit Heerlerheide opgeroepen. Matthys Styfs vertelde, dat hij op de avond van de overval op Matthias Benders bij meester Nicolaas boekweit had gedorst. Hij werd daarbij door Manus Senden en Wilhelmus Cordewener geholpen. (Meester Nicolaas was de beruchte Bokkerijder Nicolaas Herscheler, een vilder te Schrijversheide en onderkapitein van de bende der Bokkerijders. Manus Senden en Wilhelmus Cordewener waren eveneens lid van de bende). Volgens Matthys Styfs waren er op die avond vijf vreemde mannen in het huis van meester Nicolaas gekomen. Zij brachten hem de groeten van zijn broer Dirk Herscheler, een vilder te Hollands Neerbeek. Nicolaas vroeg de vreemdelingen of zij vanuit Sittard kwamen. De mannen antwoordden dat zij deserteurs van de Hannoverse troepen waren. Zij spraken echter dezelfde taal, die in deze streek gebezigd werd. De mannen rammelden blijkbaar van de honger, want ze hadden enkele koolrapen, die zij voor de woning van Herscheler hadden gevonden, opgegeten. Zij vroegen aan meester Nicolaas een kan bier. De vilder gaf hen echter te verstaan, dat hij geen bier in huis had. De mannen wilden ook wel met een kan water genoegen nemen. Nicolaas vulde een kan met water en gaf de man-

Geheel links staat de gevangenentoren van Heerlen, waar het gerecht een groot aantal getuigen kon ontbieden, die met hun verklaringen een bijdrage moesten leveren aan het oplossen van de inbraak bij Matthias Benders. De verklaringen waren echter weinig steekhoudend, zodat het gerecht tot geen enkele arrestatie kon overgaan. Pas dertien jaar later gaven twee Bokkerijders op de pijnbank in Valkenburg toe bij de overval betrokken te zijn geweest.

nen een paar koeken. Styfs merkte, dat zij zich eigenaardig gedroegen, maar wat hij zo vreemd aan deze mannen vond, kon hij niet verklaren. De vijf deserteurs aten de koeken op en dronken water. Tegen zeven uur stapten zij op. Zij vroegen aan Nicolaas of hij een goede herberg kon aanbevelen. Nicolaas zei, dat er geen herberg in de buurt was en dat de dichstbijzijnde herberg in Rumpen lag, de herberg van een zekere Culp.

Manus Senden, die Styfs bij het boekweit dorsen geholpen had, wilde op dat moment ook vertrekken. Maar een van de mannen, gekleed in een blauwe jas, versperde hem de weg. Hij zei: ‘Blijf hier, ick laet je niet uitgaen’.

Uiteindelijk verliet het vijftal toch de woning van Nicolaas Herscheler. Zij gingen echter niet naar de herberg in Rumpen, maar verdwenen in de woning van Lisbeth Kreyten, de buurvrouw van Nicolaas Herscheler. Dat was alles wat Matthys Styfs, die avond gehoord of gezien had van wat eventueel in verband met de overval op Benders kon staan.

De vierde getuige, die in de gerechtskamer in de gevangenentoren moest verschijnen, was Joseph Pallant. Joseph woonde te Schrijversheide, in de buurt van Nicolaas Herscheler en Lisbeth Kreyten. Op die bewuste avond werd er bij hem op de deur geklopt. Hij opende de deur en zag de zoon van Lisbeth op de stoep staan. De jongen maakte Pallant duidelijk, dat hij naar het huis van zijn moeder moest komen, want er waren huzaren in huis. Pallant ging onmiddellijk met de jongen mee. Om bij het huis van Lisbeth Kreyten te komen, moest hij een klein stukje heide oversteken. Nauwelijks had hij zijn eerste schreden op de heide gezet of hij werd door een troep kerels omsingeld. De mannen zeiden tegen hem: ‘Dat jongsken is bang, maer wij hebben de vrouw richtig haar brandewijn betaelt’. Ze vroegen Pallant daarop of hij hen geen onderdak voor die nacht kon verschaffen. Hij wees de mannen zijn schuur, waar zij konden overnachten. De vreemde mannen overlegden, wat ze zouden doen en besloten geen gebruik te maken van het aanbod van Pallant. ‘De maan schijnt zo helder, laat ons maar naar Heerlen gaan’, zeiden zij tegen elkaar. Pallant moest hen daarom de weg naar Heerlen wijzen. Hij moest met de groep tot aan het Versieliënböschke meelopen.

Hier mocht hij terugkeren. De mannen wensten hem bij het afscheid nog, dat God hem en zijn kinderen mocht bewaren. Zij verdwenen toen in de richting van Heerlen. Pallant kon het gerecht niet meedelen hoe groot de groep was. Hij wist ook niet hoe de mannen gekleed waren. De enige beschrijving die hij kon geven was ‘dat het eene groote hoop volcks was en dat eene swart was onder de neus’.

Als vijfde getuige verscheen Elisabeth Kreyten in de gevangenentoren. Zij was de vrouw van Edmond Smeets. Lisbeth vertelde, dat zij af en toe aan voorbijgangers een glaasje brandewijn verkocht.

Op de avond van de overval op Matthias en Anna Benders was haar hond voortdurend onrustig geweest. Hij bleef zonder aanwijsbare oorzaak blaffen. Lisbeth kon hem met geen enkel middel bedaren. De hond volgde geen bevel meer op. Haar zoon, die door het voortdurende geblaf onrustig was geworden, ging naar buiten om te kijken wat er gaande was. Hij zag dichtbij het huis van Nicolaas Herscheler een groep mensen staan. Hij ging weer naar binnen en bespiedde de mannen uit de groep naar

hun huis. Opeens zag hij, hoe een van de mannen uit de groep naar hun huis kwam. De man klopte aan. Lisbeth Kreyten riep: ‘Ick darf niet. Het is mij van de Heeren van Heerle verboden vreemd volck op te houden en bij den avonts tijd in te laeten’. De man schreeuwde terug, dat de vilder hen verteld zou hebben, dat Lisbeth aan passanten brandewijn verkocht. Die wilden zij kopen. Hij dreigde de deur en de ramen stuk te slaan als zij hen niet vrijwillig zou binnenlaten.

Met de schrik in de benen opende Lisbeth toen de deur. Drie kerels kwamen naar binnen. Zij liepen vrijpostig door het hele huis en vroegen waar de brandewijn was. Lisbeth schonk bevend enkele glaasjes vol. Een van de mannen vroeg Lisbeth een groter glas, want op de heide waren nog meer mensen, ‘die soude flauw worden’. De man, die dit zei, pakte een theekopje, schudde dit vol brandewijn en bracht het zelf naar buiten. De mannen hadden ieder vier glaasjes brandewijn gedronken, die keurig betaald werden. De mannen hadden zich als ‘Brandenborgsche deserteurs’ uitgegeven. Tegen zeven uur vertrokken zij. Omdat Lisbeth geen stap buiten de deur durfde zetten, kon zij het gerecht niet meedelen, waar de mannen naar toe waren gegaan. Ze spraken volgens Lisbeth ‘allerhand vermaekte spraecke’ met af en toe ‘duits’ er tussen door. Lisbeth had niemand gekend en kon verder geen inlichtingen geven.

Als laatste getuigen werden Nicolaas Herscheler en zijn vrouw Maria Catharina Ponts gedaagd. Nicolaas beschreef het bezoek van de vijf mannen op de avond van de overval. Volgens hem was een van de mannen gekleed in een grijze jas en had een muts met kleppen op zijn hoofd. Een ander droeg een blauwe jas met rode revers, terwijl de overigen groene en blauwe jassen droegen. Zijn lezing kwam overeen met hetgeen Matthys Styfs het gerecht al had verteld. Het onderzoek werd met deze getuigenverklaringen gesloten.

De Bokkerijder Johannes Cordewener verklaarde op 11 mei 1773 op de pijnbank te Valkenburg medeplichtig te zijn geweest aan de overval op het gezin van Matthias Benders. (Johannes was een broer van de Bokkerijder Wilhelmus Cordewener). Hij was toen in gezelschap van onder anderen Leonard Spierts, Nicolaas Herscheler, Henricus Kreyten, Dirk Rozenboom, Lennert Maas, Peter Harzog, Johannes Steyns, Geerhard Dirkx en Jacobus Junneman. De chirurgijn Kerckhoffs uit Herzogenrath voerde het commando, hoog te paard gezeten. Johannes Cordewener had zoals gebruikelijk bij bekentenissen van Bokkerijders slechts op de uitkijk gestaan. Hij kon derhalve niet vertellen, wat er zich in huis had afgespeeld. Van zijn complicen, die wel binnen geweest waren, had hij naderhand gehoord, dat zij de bewoners mishandeld

en de vrouw des huizes uitgekleed en verkracht hadden. De inbraak had slechts een half uur in beslag genomen. Dirk Herscheler verklaarde op 11 juni 1773 op de pijnbank in Valkenburg, dat de lompenkoopman Edmond Smeets, de man van Lisbeth Kreyten, bij de inbraak betrokken was. Smeets werd later bij een vechtpartij doodgeslagen. Dirk Herscheler gaf toe, dat hij Anna Benders in de keuken had verkracht. Bij andere inbraken had hij ook twee pogingen daartoe gedaan.

XVIII

Tussen Hoengen en Havert in de Zelfkant ligt het landgoed Stein, dat in de volksmond ‘Stenkes’ heet. In 1770 werd dit kasteel bewoond door weduwe Steyntjens, die als doelwit voor de lugubere praktijken van de Bokkerijders was uitgekozen. De bende pleegde er in de nacht van donderdag 13 op vrijdag 14 september 1770 een gewelddadige overval. Hierbij waren bijna alle leden van de bende betrokken. De leiding was in handen van chirurgijn Kerckhoffs, die hoog te paard gezeten het commando voerde. Een dag na de brutale overval stelde het gerecht een onderzoek in. Juffrouw Steyntjens, nog maar nauwelijks bekomen van de schrik van de vorige nacht, schilderde haar emotionele ervaringen.

De bandieten drongen haar huis tussen 23 en 24 uur binnen. Via een raam, aan de kant van de tuin, dat juffrouw Steyntjens speciaal had laten beveiligen, verschafte de bende zich toegang. Tegelijkertijd forceerden zij de voordeur, waarna zij in het voorhuis stroomden. De bewoners waren al naar bed gegaan en hadden alle licht uitgedaan. De eerste daad van de bandieten was dan ook vuur slaan. Aangezien in die tijd nog geen lucifers bestonden, werd met een vuursteen een vonk geslagen, waarmee een lont werd aangestoken. Met de lont werden dan de gedraaide kaarsen (wachstöck) aangestoken. Het geluid van het vuur slaan was het eerste wat juffrouw Steyntjens en haar dienstmeisje hadden gehoord.

Beiden begonnen zij luidkeels om hulp te roepen. Niemand was hen echter te hulp gekomen, terwijl de Bokkerijders, die om het huis stonden, zich niet aan het gegil van beide vrouwen stoorden. Integendeel zelfs. Zij schreeuwden terug dat zij zich stil moesten houden.

Enkele bandieten stormden de trap op en bonden de knecht van de Heer Majoor Termaet aan handen en voeten. Een zekere Henrichs, die boven logeerde, onderging hetzelfde lot.

Intussen braken andere bandieten de keukendeur open en stalen alles, wat hen voor de voeten kwam. Eindelijk klopten de Bokkerijders ook op de slaapkamerdeur van weduwe Steyntjens en vroegen haar vriendelijk of zij zo goed wilde zijn de deur te openen. Als zij dit niet deed zouden zij de deur toch wel open krijgen en dan zou het de vrouw minder prettig vergaan. De doodsbe

nauwde vrouw besloot na enige aarzeling de deur vrijwillig open te maken. Drie kerels, die in hun handen brandende waskaarsen droegen, traden binnen. Een van hen zei: ‘Weil Ihr die Thür so freywillig aufgemacht, so soll Euch kein leyd geschehen, sondern gebt uns nur das gelt her’. Juffrouw Steyntjens maakte daarop kisten en kasten, die op haar slaapkamer stonden, open en gaf de mannen het geld. Het waren ongeveer 20 Reichsthaler. Verder stalen zij 16 ellen ‘fein tuch’, 10 vrouwenhemden, 2 vrouwenmutsen, 3 paar handschoenen, het beste zijden kleed van weduwe Steyntjens een wit damasten kleed, een zijden rok, 2 gouden ringen, 6 zilveren vorken, lepels en ander zilveren tafelgerei. Zij werd door de bandieten niet gekneveld. Hoewel enkele mannen reeds met de procedure waren begonnen, hadden andere Bokkerijders hen dit verboden.

Juffrouw Steyntjens kende niemand van haar overvallers. Zij wist ook niet precies hoe de mannen gekleed waren. Een van hen had een blauwe kiel gedragen, herinnerde de vrouw zich, maar dat moesten de rechters maar aan het dienstmeisje vragen. Hierna moest de knecht Joseph Bauer als getuige voor het gerecht verschijnen. Hij vertelde, dat hij door het hulpgeroep van het dienstmeisje wakker was geworden. Hij sprong uit het bed om te kijken wat er aan de hand was. Hij rukte zijn slaapkamerraam open en riep ‘Wer da’. Een van de kerels, die voor het huis stond riep, dat hij zijn mond moest houden, ‘anders schiet ik je het onderste boven’. Joseph zag voor het huis ongeveer acht of negen man staan. Joseph liet zich door het dreigement van de Bokkerijder echter niet uit het veld slaan en bleef schreeuwen. De Bokkerijders, die volgens hem toen nog niet binnen waren, gingen gewoon door met forceren van het raam. Zij drongen het huis binnen en Joseph hoorde hoe beneden vuur geslagen werd. Drie mannen stormden de trap op, grepen hem beet en drukten de loop van een pistool tegen zijn borst.

Ze zeiden: ‘Hundts vott, rühre dich nicht mehr, sonsten kostet dir dein leben’. Zij bonden hem de handen op de rug en sleepten hem naar een andere kamer. Daar werden ook zijn benen bijeengebonden en werd Joseph op bed gegooid. Een van de Bokkerijders sloeg hem met het pistool tegen zijn linkerkaak, toen hij zich bewoog om op een zij te gaan liggen. Vier ducaten en vier shillingen, die Joseph in zijn broekzak had, namen zij mee. Verder stalen zij van hem een met zilver omrande hoed, een leren portefeuille en een scheermes. Van de heer Majoor Termaet verdwenen die nacht enkele met zilver beslagen pistolen, twee sabelkoppelen met zilveren schnallen, enkele zilveren sporen, een blauw schabrack (zadelkleed), waarop zilveren bloemen waren geborduurd en een met

Het huis van juffrouw Steyntjens in Havert, waar de Bokkerijders in de nacht van donderdag 13 op vrijdag 14 september 1770 een bezoek hebben gebracht. Chirurgijn Kerckhoffs voerde die nacht hoog te paard gezeten het commando over de bende, die bijna voltallig was. De woning is in het moerasgebied van Saeffelbach in 1629 gebouwd.

zilver beslagen scheermes. Hoeveel die goederen waard waren kon Joseph het gerecht niet zeggen.

Een van de mannen, die hem had aangevallen, droeg een groene jas. Hij had zwart haar en had een zakdoek over zijn hoofd geknoopt. De hoed had hij diep in zijn ogen getrokken. De tweede man had blond haar, dat in een vlecht bijeen gebonden was. Hij droeg een hemelsblauwe jas met een camisool van dezelfde kleur. De derde man droeg een blauwe kiel en had eveneens blond haar. De kerels waren ongeveer vijf voet groot, hadden een middelmatig postuur en waren betrekkelijk jong.

De derde getuige was het dienstmeisje Odilia Joris. Zij vertelde, dat zij de Bokkerijders al had gehoord toen zij aan het huis aan het morrelen waren. Zij rende toen naar de slaapkamer van juffrouw Steyntjens en riep om hulp. Toen de Bokkerijders op de slaapkamer van de weduwe waren gekomen, had een van hen haar met een mes be-

dreigd. Aangezien het meisje geen kik gaf lieten zij haar verder met rust. Van haar bezittingen hadden de bandieten gestolen een damasten kleed, een grijze rok en een gloednieuwe blauwe rok, een keurslijf en een gestreepte calmager rok (gestreepte geglansde wollen stof). Aangezien de gast Henrichs die dag niet aanwezig kon zijn, werd hij op woensdag 19 september gedagvaard.

Daarna stelde het gerecht een onderzoek in huis in. De schepenen constateerden dat een raam van de slaapkamer zo woest bewerkt was, dat vijf glasramen versplinterd waren. Het raam aan de kant van de tuin, dat dicht gespijkerd was, was geforceerd. Er waren duidelijk sporen te zien, dat de bandieten door dit raam naar binnen waren geklauterd.

Op de pijnbank te Valkenburg vertelde de Bokkerijder Joannes Severens, bijgenaamd 'De Majeur', dat 72 complicen bij de inbraak te Havert aanwezig waren. Hij noemde keurig de namen van deze mannen. De Bokkerijder Joannes Vrusch had hem van de overval op de hoogte gesteld. Op donderdag 13 september zat hij met Welter Penders in het brouwhuis een 'drupke' te drinken. Joannes Vrusch vertelde toen: 'Ik heb in Sittard sloten gekocht en ben in Geleen bij Herman Luyten geweest. Herman heeft mij gezegd dat zij van plan waren om diezelfde avond bij juffrouw Steyntjens te gaan stelen. Herman Luyten had reeds andere Bokkerijders ervan in kennis gesteld. De Bokkerijders van Beek wisten het echter nog niet. Hij (Vrusch) had derhalve de opdracht gekregen de Beker complicen te waarschuwen. Zij moesten die avond samenkomen op de Lutteraderheide'.

Een uur na zonsondergang ging Severens met Penders naar de afgesproken plaats. Hier stootten zij op een grote groep, die de mannen fluitend op hun schuilplaats opmerkzaam maakten. Penders antwoordde eveneens met fluiten. Een van de mannen maakte zich uit de grote groep los en kwam op Severens en Penders toe. Hij vertelde hen, dat al een grote groep vooruit gegaan was. Zij moesten ook maar bij het huis van juffrouw Steyntjens zien te komen. Aan de rand van de heide werden zij door Herman Luyten staande gehouden. Hij verdeelde de mannen in groepjes en gaf iedere groep een aparte taak.

'De Majeur' was in een groep terecht gekomen, die langs de kerk van Lummerich naar Havert moest lopen. In een 'holle weg' zag hij ongeveer veertig bendeleden, allen in afzonderlijke groepjes verdeeld. Enkele groepjes waren al naar het dorp getrokken om te kijken of alles rustig was. De vilder van Neerbeek, Dirk Herscheler, zette verschillende wachtposten uit. 'De Majeur' werd samen met Herman Vrancken op een uiterste post aan de kant van Havert op de uitkijk gezet. Zij kregen de opdracht te

fluiten als iemand voorbij zou komen. Zelf moesten zij dan in het talud kruipen om niet gezien te worden. De andere complicen zijn daarop naar het huis gegaan en stalen een groot aantal goederen. Verdere inlichtingen kon Severens niet verstrekken omdat hij volgens zijn zeggen te ver van het huis af stond.

Gerard Steynen, Arnold Raghels 'Den Rachelaar' van Geulle, Hans Penders, Roer en Daem waren daarna bij Severens gekomen en zeiden, dat zij naar huis konden gaan, omdat het gedaan was. Op de terugweg zag Severens, dat Andries Steynen, Vaes Luyten van Geulle en Joannes Vrusch ieder een pak droegen. Deze drie Bokkerijders hadden de pakken de volgende dag naar de lommerd in Maastricht gebracht, waar zij de goederen verkochten. Het geld moesten zij aan Dirk Herscheler geven, die het onder de Beker complicen verdeelde. Joannes Severens woonde in de Molenstraat te Beek. Jonkheer Willem de Gravelle en Willem Caldenberg hadden hem ertoe aangezet ook lid van de bende te worden. In december 1773 werd hij gearresteerd, maar wist te ontkomen. Twee jaar later op 3 februari 1775 werd hij echter opnieuw aangehouden en op 22 oktober 1775 aan de galg opgehangen.

Op 10 mei 1773 verklaarde Joannes Cordewener van Heerlen op de pijnbank te Valkenburg, dat hij bij de diefstal te Havert bijna alle leden van de Heerlense bende had gezien. Hij noemde de namen van meer dan 50 leden, die bij de brute overval betrokken waren. Uit al die verklaringen kan met zekerheid gesteld worden, dat meer dan 200 Bokkerijders in Havert aan 'het werk waren'.

XIX

Op 6 februari 1775 waren de leden van het gerecht in Valkenburg opnieuw bijeen. Nu om helderheid te krijgen in de gewelddadige overval op Theunis Heynens te Raar-Meerssen. Als getuige was de 53-jarige Joannes Brands opgeroepen. De man was gehuwd met Elisabeth Suskens uit Meerssen. Het slachtoffer Theunis Heynens was een oom van gedagvaarde.

In 1751 of 1752 diende Jan Brands als ruiter in het regiment van generaal Hop. Hij was in Groningen gelegerd. Hij had verlof gekregen, dat hij bij zijn oom Theunis in Raar doorbracht. Op een maandag tijdens het verlof was hij naar Maastricht gegaan om bij collecteur Pappelman zijn schattingen te betalen. In Maastricht ontmoette hij een ruiter van hetzelfde regiment, waarmee hij twee dagen lang aan de zwier ging. De ene herberg in, de andere uit. In de loop van woensdag vond hij het tijd worden zich weer eens in Raar te laten zien. Hij kwam pas laat in de avond bij het huis van zijn oom Theunis aan. Zijn oom en tante waren al naar bed gegaan. Het dienstmeisje was nog op. Zij ontving de enigszins benevelde Jan Brands en gaf hem nog een pot bier om goed te kunnen slapen. In één teug goot Jan Brands het verkoelende vocht naar binnen en ging naar zijn zolderkamertje, waar hij als een blok in bed viel. Nadat hij enige tijd geslapen had, werd hij wakker door een vreemd gevoel aan zijn benen. Hij constateerde tot zijn grote schrik, dat vijf onbekende kerels bezig waren zijn benen bijeen te binden. Zij spraken hem toe in ‘gemaakt Duits’ en vroegen hem waar hij zijn geld bewaarde.

Tegelijkertijd hoorde Jan Brands zijn oom en tante om hulp roepen, waaruit hij moest concluderen, dat er nog meer bandieten in huis waren. Later zag hij dat ook zij gekneveld waren. Alleen het dienstmeisje had zich bijtijds kunnen verstoppen achter een ‘boterstander’ (karn), waar de Bokkerijders haar niet hadden gevonden.

De bandieten braken alle kisten en kasten open, die zij vonden. Uit een kist van zijn oom Theunis stalen zij ongeveer 60 gulden, een ‘laeke’ broek en linnengoed. Uit een kist, waarin goederen van Jan Brands en zijn broer lagen, verdwenen een zilveren kruis, een ring, een zilveren haarspeld en enkele zilveren medaljes, die Jan Brands van zijn moeder had geërfd. Verder namen de bandieten een grijze laken broek mee, waarin 9 rijks-

daalders zaten. Toen de bandieten in de donkere nacht verdwenen waren, dacht Jan Brands dat het lugubere spel voorbij was. Maar hij vergiste zich, want een kleine groep Bokkerijders keerde terug. Zij zeiden tegen hem, dat 'sij noch een paer schinken moesten hebben voor hunne wijber, die aten geerne schweijne fleisch'. En dat namen zij dan ook nog zoveel mogelijk mee.

Nadat ook die groep bandieten vertrokken was wist Jan Brands zichzelf te bevrijden. Hij ging naar beneden en zag, dat het dienstmeisje juist bezig was de touwen, waarmee zijn oom en tante gekneveld waren, los te maken. Het meisje vertelde, dat zij enkele bandieten had herkend. Een daarvan was een knecht, die bij de jood Elias te Meerssen woonde.

Jan Brands ging daarna met Peter Wijnen en Arnold Duyckers naar Meerssen om een bezoek bij de jood Elias te brengen. De mannen werden echter niet binnen gelaten, ondanks het feit, dat zij voorgaven, bekenden van Elias te zijn. Jan Brands verklaarde verder, dat zijn oom en tante zodanig mishandeld waren, dat hun sterfdag was 'verhaest'. Zijn oom was binnen een half jaar gestorven, terwijl zijn tante ongeveer een jaar na de overval stierf. Na het bezoek van de Bokkerijders hadden zijn oom en tante geen 'gezond' uur meer doorgemaakt. De Bokkerijders hadden natuurlijk weer een geheel eigen lezing van het gebeurde. De metselaar Joannes Offermans uit Meerssen was door Joannes Daniels, alias Stassen Hans van Oensel, Joannes Pirong van Houthem en Willem Haegman, van Meerssen beschuldigd, dat hij lid van de Bokkerijders was. Op 16 januari kwam Joannes Offermans bij advocaat Vignon een jachtvergunning vragen die hem geweigerd werd. Joannes ontstak hierover zo in woede, dat hij de advocaat voor alles wat lelijk was uitschold. Vignon diende voor dit feit een aanklacht in bij het gerecht en beschuldigde Offermans bij die gelegenheid ook, dat hij lid van de Bokkerijders was. Op 17 januari 1776 moest Joannes Offermans zijn brutaliteit bekopen met een gang naar de pijnbank. Zijn eigendommen werden in beslag genomen. Hoe de man ook jeremieerde en ontkende, dat hij lid van de bende was, de verklaring van een advocaat en drie andere Limburgers woog bij het gerecht zwaarder.

De pijnbank deed bovendien wonderen. Joannes lag er nauwelijks op of hij bekende een aantal kleine misdrijven. Toen hem de duimschroeven opgezet werden bekende hij vlot een Bokkerijder te zijn. Bovendien gaf hij toe medeplichtig te zijn aan de overval op Theunis Heynens te Raar. Nu hij toch eenmaal had toegegeven bij de Bokkerijders te horen schroomde hij niet de namen van 54 complicen te noemen. (17 van Meerssen, 6 van Rothem, 10 van Weerth, 5 van Houthem, 14 van Haasdal en

2 van Arendsgenhout). Hij verklaarde, dat de Bokkerijders vaak bij hem thuis vergaderden en dat hij zelf ook verscheidene leden had geworven. Voor het eerst hoorden de schepenen ook welk doel de tweede bende van de Bokkerijders met haar lugubere praktijken had. Volgens Joannes Offermans wilden de Bokkerijders alleen de rijken zoveel mogelijk kostbaarheden afnemen. Aan het hoofd van de afdeling Meerssen stonden Herman Corstjens en Hendrik Heynen. De diefstal bij Theunis in Raar werd beraamd in de Cruysstraat te Meerssen. Toen de bende bij het huis van Theunis was gekomen werd Offermans op de uitkijk gezet tegenover het huis van de landmeter. Een grote groep Bokkerijders drong het huis binnen, nadat zij een gat in de muur hadden gebroken. Na enige tijd meende hij dat hij iemand hoorde naderen. Joannes rende vlug naar de woning van Theunis en waarschuwde zijn complicen, die onmiddellijk het hazepad kozen. Even later bleek echter, dat Joannes Offermans in zijn ijver of in zijn angst loos alarm had geslagen. Een kleinere groep bandieten ging naar Theunis terug.

Van de andere complicen had Joannes Offermans vernamen, dat ze de deur van de slaapkamer van Theunis geforceerd hadden. Theunis had weliswaar nog pogingen gedaan de deur van de andere kant dicht te drukken, maar op een gegeven ogenblik was hij tegen de overmacht van de Bokkerijders niet meer bestand geweest. Zij hadden hem overweldigd en zijn vrouw gekneveld, waarna zij zich aan hun roofzucht te buiten waren gegaan. De gestolen goederen werden naar de Raarheide gebracht, waar zij eerlijk verdeeld werden. Joannes had gezien, dat uit de pakken wollen kleren, vlees en geld tevoorschijn waren gekomen.

Offermans moet het geluk hebben gehad, dat hij als een van de weinigen, door het gerecht vrijgelaten is. Over hem is namelijk geen proces samengesteld. Het vermoeden bestaat derhalve, dat men hem voor zijn loslippigheid heeft beloond en hem vrijgelaten heeft.

De metselaar Herman Corstjens, bijgenaamd ‘Den Toren’ of ‘Den Heuvel van Meerssen’ was op 13 november 1728 in Meerssen geboren. Hij was een zoon van Jaspar Corstjens en Maria Ackermans. Op 26 september 1751 trouwde hij met Maria Boots uit Meerssen. Het echtpaar kreeg drie kinderen, allen meisjes. Op 25 januari 1776 werd hij gearresteerd en ingesloten op ‘den landshuyse’ te Valkenburg. De dag na zijn arrestatie begonnen de verhoren. Herman zei, dat hij nooit op dievenpad was geweest en ook niets van het bestaan van de Bokkerijders afwist. Hij weigerde bovendien de acte van de ondervraging te tekenen, mits erbij vermeld werd, dat hij ‘onnosel’ (onschuldig) was.

In de Cruysstraat te Meerssen kwamen de Bokkerijders bijeen om de overval op Theunis Heynens in Raar te beramen. In Raar is geen spoor meer van de tijd van de Bokkerijders terug te vinden. Reconstructies hebben het verleden van het dorp geheel uitgewist. De Raarheide, waar de Bokkerijders na de inbraak bijeen kwamen om de goederen te verdelen is nu akkerland.

Op 7 februari werd Herman ‘Den Toren’ op de stoel van tortuur gebonden. Ondanks het feit, dat de ‘scheenschruyven’ werden opgezet, liet hij niets los. Om half een werd hij aan de stroppade opgetrokken, maar na vijf minuten moest men hem weer laten zakken, omdat ‘Den Toren’ flauw viel. Toen hij weer bijgekomen was vroeg hij enige bedenktijd. Deze werd hem tot de middag toegestaan.

In de middaguren verklaarde Herman, dat hij lid van de bende was. De bedenktijd had uitstekend geholpen. Machiel Vrancken en Croussen hadden hem ertoe aangezet ook lid van de Bokkerijders te worden. Dat was gebeurd in de tijd, dat hij als blokbreker werkzaam was. Later had Frans Anthoon Brassé bijgenaamd ‘De Moks’ hem verleid in de Leenarts Capelle de eed af te leggen. ‘Den Toren’ gaf de namen van meer dan 60 Bokkerijders prijs, die hij in de loop der jaren bij verschillende inbraken had gezien. Hij gaf toe medeplichtig te zijn aan de overval op Theunis in Raar. Machiel Croussen had hem de tip voor de inbraak gegeven.

Ook Herman zei niet meer gedaan te hebben dan bij de inbraak op de uitkijk te hebben gestaan. Een geliefde uitvlucht van alle arrestanten, in de hoop, dat zij er genadiger van af zouden komen. Na de inbraak was hij met Machiel Vrancken naar huis gegaan. Hij wist niet, waar de andere Bokkerijders van Meerssen gebleven waren. De volgende morgen had hij gehoord, dat enkele complicen diezelfde nacht veel rumoer gemaakt hadden bij het huis van de jood Elias Soesman in Meerssen. Zij zouden met een smoesje geprobeerd hebben bij de jood binnen te komen, omdat zij op zoek naar vreemde joden waren.

De vrouw van Herman Corstjens diende een verzoekschrift bij het gerecht in, waarin zij de schepenen vroeg haar man genade te schenken. Zij stelde in het verzoekschrift voor om haar man liever zijn verdere leven in een verbeteringsgesticht op te sluiten dan hem op te hangen. Het gerecht te Valkenburg vroeg aan de Hoog Mogende de Staten-Generaal advies in de zaak Corstjens. Zij waren gedwongen om advies te vragen omdat de vrouw van Hermans Corstjens reeds de schepenbank van Maastricht had ingeschakeld. De Maastrichtse schepenbank gaf echter te kennen zich liever niet met deze zaak te willen bemoeien. Er waren geen twee onpartijdige rechtsgeleerden te vinden, omdat de vrouw van Herman alle rechtsgeleerden al had afgelopen om stukken op te stellen, waarmee de invrijheidstelling van haar man bewerkstelligd kon worden.

Het advies van de Staten-Generaal maakte aan alle twijfel een einde. Het advies luidde: ‘Den beclaegde te brengen ter plaetse waer men gewoon is criminele justitie

te doen en aldaer door den scherprechter aen een galg met de strop om den hals te worden gegeseld met acht roeden met iedere roede 8 slagen en voorts te worden gebrandmerkt en gebannen uit het gehele district van de Generaliteyt'. Op 22 oktober 1777 werd het vonnis voltrokken. Uit het overlijdensregister van Schinnen blijkt wat er met Den Toren verder is gebeurd. Op 18 juni 1779 overleed om vijf uur in de morgen in het huis van Joannes Knubben in Schinnen, de steenbreker (metselaar) Hermanus Vorstjens uit Meerssen, weduwnaar van Johanna Maria Boets. Hij was in een put te Lutterade, waar hij herstelwerkzaamheden uitvoerde, gevallen en dodelijk gewond. Hij werd naar Schinnen overgebracht en om half twee 's middags voorzien van de sacramenten. Op 19 juni werd hij op het kerkhof te Schinnen begraven.

XX

Op zondag 23 maart 1755 was een gedeelte van de bende der Bokkerijders weer in actie. Nu had men de woning van Peter Caspar Wetzels in Heerlen uitgekozen. In een vorig artikel hebben wij gezien, dat de Bokkerijders voor het eerst op 31 december 1755 als grote organisatie optraden. Zij pleegden toen een gewelddadige overval op Joseph Wielders van Ten Esschen. Bij de inbraak bij Peter Caspar Wetzels, nauwelijks drie maanden later, was slechts een tiental Bokkerijders betrokken. Men roofde in die tijd nog veel op eigen gelegenheid, ondanks het feit, dat chirurgijn Kerckhoffs op Ten Esschen de leiding al strak in handen had.

Peter Caspar Wetzels woonde samen met zijn vrouw Anna Tevissen en zijn broer Nicolaas Wetzels in de Cölver in Heerlen. (De Cölver of Coolhoven lag aan de Akerstraat, waar thans het kerkhof van Heerlen ligt). Drie dagen na de inbraak, op 26 maart, moest Peter Caspar met zijn vrouw Anna en zijn broer Nicolaas in de gerechtskamer van de Heerlense gevangenentoren verschijnen. De zitting werd geleid door Luitenant Drossaard Van Panhuys van Valkenburg. Hij werd bijgestaan door de schepenen en secretaris van Heerlen.

Volgens hun verklaring kwamen de Bokkerijders tegen vier uur in de morgen bij hun woning. Peter Caspar schrok het eerst wakker van het lawaai, dat de bandieten maakten. Hij dacht aanvankelijk, dat de kat dit geluid veroorzaakte. Hij riep op zijn broer Nicolaas: ‘Heb je de kat in huis gelaten’? Maar direct daarop schreeuwde hij tegen niemand in het bijzonder: ‘Heila, wie is daar’. Nicolaas was intussen ook wakker geworden en antwoordde Peter Caspar, dat hij de kat voordat hij ging slapen naar buiten had gejaagd. Hij luisterde even, maar hoorde niets. Tegen Peter Caspar zei hij, dat hij weer moest gaan slapen. Nicolaas draaide zich op een zij en sliep even later.

Peter Caspar kon de slaap echter niet meer vatten. Hij bleef draaien en woelen in bed en luisterde naar ieder mogelijk verdacht geluid. Plotseling schrok hij rechtop. Hij had duidelijk gehoord hoe beneden in de woonkamer vuur geslagen werd. Hij besefte ineens, dat er vreemde personen in zijn huis waren. Peter Casper schudde zolang aan zijn vrouw tot ook zij wakker was. Intussen schreeuwde hij tegen Nicolaas: ‘Op, op, daer zijn ondeu-

gende liedens in huis'. Nu was Nicolaas ook klaarwakker. Hij wilde uit bed springen om zijn pistool te grijpen, maar het was al te laat. Een onbekende kerel stond voor zijn bed die de loop van een pistool op Nicolaas richtte. Zonder een woord te zeggen drukte de Bokkerijder af. Het pistool ketste echter tot grote opluchting van Nicolaas.

De Bokkerijder was in het geheel niet uit het veld geslagen. Onmiddellijk daarna gebruikte hij zijn wapen als slagwapen. Met de kolf sloeg hij Nicolaas tegen het voorhoofd, waar boven het rechteroog een groot gat onstond. Het bloed stroomde op de lakens. Nicolaas raakte maar even versuft van slag. Hij zag hoe een tweede Bokkerijder de kamer binnenkwam. Deze man had een kaars in zijn hand. Nicolaas sprong uit bed, vluchtte tussen beide Bokkerijders door en verschanste zich op zolder, waar hij om hulp begon te roepen.

Anna deed intussen verwoede popingen om de slaapkamerdeur dicht te houden. Tegen zo'n overmacht aan de andere kant van de deur was de vrouw echter niet opgewassen. Op een gegeven ogenblik lukte het de bandieten de deur op een kier open te duwen. Genoeg om er de loop van een pistool door te steken. Anna zag het dreigende wapen en greep in paniek de loop vast, terwijl zij met haar linkerhand de deur probeerde dicht te duwen. De bandiet, die het pistool door de kier naar binnen had gestoken, vuurde echter. De kogel verbrijzelde de rechterhand van Anna. Haar linkerarm verschroeide door de kracht van de rondspattende kogel. Ondanks de heftige pijnscheuten, die door haar lichaam trokken hield Anna bij de deur stand. De Bokkerijders hadden niet gerekend op zoveel verzet. De bandiet die geschoten had, bleef nog enige tijd met het pistool in de kamer dreigen. Toen Anna geen krimp gaf, staakten de Bokkerijders hun poging. Zij gingen weer naar beneden tot buiten op straat. Anna luisterde nauwlettend naar de geluiden, die de bandieten daarbij maakten. Plotseling was het stil. Anna dacht, dat de Bokkerijders het huis hadden verlaten.

Peter Caspar had zijn vrouw beslist niet in de steek willen laten. Toen zij bij de deur het gevecht met de Bokkerijders leverde, was hij naarstig op zoek gegaan naar zijn bijl, die hij in deze woelige tijd altijd naar de slaapkamer meenam. Nog voordat hij de bijl had kunnen pakken, waren de Bokkerijders weer van de deur verdwenen.

Beiden waanden zich nu in veiligheid. Peter Caspar sloeg met de bijl een ruit aan gruzelementen om zo buren op zich opmerkzaam te maken. Dit werd echter fataal voor hem. Nog voordat Peter Caspar zijn hoofd door het gat naar buiten kon steken, verscheen er opnieuw een loop van een pistool in de kamer. De Bokkerijders hadden erop gewacht, dat Peter Caspar iets zou ondernemen. De

bandiet, die het pistool hanteerde, schoot onmiddellijk. Zonder te richten. Maar opnieuw ketste het pistool. Nu was het de beurt aan Peter Caspar. Met één, twee stappen was hij bij het raam en greep de loop van het pistool vast. Hij wilde de bandiet het wapen uit zijn hand rukken. De rover was echter sterker en trok het pistool terug. Gewapend met de bijl rende Peter Caspar naar de keuken. Daar zag hij tot zijn ontsteltenis, dat de Bokkerijders enkele ruiten hadden uitgenomen en met een stuk hout de sluiting voor de ramen hadden geforceerd. Bij een van de keukenramen stond een kleine ladder. Toen de Bokkerijders merkten, dat er iemand in de keuken was, losten zij een schot door het raam naar binnen. Omdat het raam tamelijk hoog boven de grond lag, konden zij Peter Caspar niet raken. De rovers bleven schieten. Ze gingen als woestelingen te keer. De kogels floten in hei rond, sloegen keer op keer grote gaten in het plafond. Toen het stil geworden was in huis dacht ook Nicolaas, dat het ergste leed geleden was. Hij verliet zijn veilige plekje op zolder en ging naar de keuken, waar hij zijn broer Peter Caspar aantrof. Op dat moment sloegen de kogels boven zijn hoofd in het plafond. Peter Caspar schreeuwde tegen hem, dat hij naar boven moest lopen en vandaaruit om hulp moest roepen. In plaats van een antwoord van Nicolaas te krijgen, riep buiten een Bokkerijder: ‘Roep maer om hulp, wenn die andere sechs kommen, die werden dich hulp nuffen’.

Nicolaas trok zich bitter weinig van dit dreigement aan, rende toch naar boven, waar hij luidkeels begon te schreeuwen. Een van de Bokkerijders liep achteruit om te kunnen zien in welk raam Nicolaas stond te schreeuwen. Hij dreigde daarbij: ‘Ick sal dich om hulp roepen’ Maar bij het achteruit lopen struikelde de man over een ‘karreboom’ en vloekte in goed Heerlens dialect: ‘Morjus sacrament’. De andere Bokkerijders maakten aanstalten te vertrekken. Een van hen bleef echter staan. Hij laadde nog eens nadrukkelijk zijn pistool om te laten zien dat de bewoners zich beslist nog niet veilig hoefden te wanen. Dit bleek echter maar bluf, want even later was ook hij verdwenen en keerde de rust in huis weer terug. Volgens de verklaring van Peter Caspar droeg de man, die op zijn vrouw had geschoten, een linnen jas en een leren schootsvel. Hij had een bleek gezicht en blond sluik haar. De man droeg geen hoed meer toen hij in de nacht was verdwenen. Dat hoedje had Peter Caspar later in de kamer gevonden. Nicolaas had het de man van het hoofd geslagen. Door het daarop volgende tumult had de onbekende man er verder geen acht meer op geslagen. De Bokkerijders hadden bij deze overval geen enkele poging gedaan sporen uit te wissen. Dat bleek op de eerste plaats uit het gevonden hoedje en op de tweede

plaats uit een laadstok, die op het bed van Nicolaas was blijven liggen. De deur van de achterkamer was opengebroken. Uit deze kamer waren 5 pattacons en alle aanwezige kleren ontvreemd. De bandieten spraken in de meest vreemde talen tegen elkaar: Frans, Duits en Heerlens. Volgens Peter Caspar bedienden zij zich zelfs van een zelf gemaakte taal. Hij ondertekende zijn verklaring met een kruisje, omdat hij het schrijven niet meester was. Zijn vrouw, Anna Tevissen kon door de verwonding aan haar rechterhand zelfs geen kruisje zetten.

Pas 18 jaar later lukte het de justitie de overvallers te grijpen. Op 10 mei 1773 werd Nicolaas Reumkens aangehouden, omdat hij onder verdenking stond lid van de Bokkerijders te zijn. Bij zijn verhoor zei hij, dat hij Nicolas Rhumpkens heette, 56 jaar oud was, in Heerlen geboren werd en als dagloner zijn brood verdiende. (Nicolaas Reumkens werd inderdaad in Heerlen geboren en wel op 11 juli 1718 als zoon van Theodorus Römkens en Oda Vroh. Op 6 oktober 1754 huwde hij in Heerlen met Maria Meentz, eveneens uit Freuschemig, (ook Vröschemig geschreven). Zij woonden aan de Kook. Nicolaas had derhalve de bijnaam ‘Claas aan de Kook’.

Tijdens het eerste verhoor ontkende Nicolaas al het hem ten laste gelegde. Op 4 juni werd hij daarom naar Valkenburg gebracht, waar hij op de pijnbank belandde. Nicolaas werd een van de hardnekkigste bandieten. Ondanks de territie, de duimschroeven, de linker en rechter scheenschroeven en de enkele stroppade, bleef hij halsstarrig ontkennen. Men begon er zelfs aan te twijfelen of de Heerlenaar werkelijk iets met de Bokkerijders had te maken. De justitie had nog maar één middel ter beschikking om de man aan het praten te krijgen: de dubbele stroppade, een levensgevaarlijke marteling. Men besloot het op Nicolaas Reumkens toe te passen. Hij werd aan de dubbele stroppade opgehangen. Zelfs die vreselijke kwelling doorstond de Heerlernaar twee uur lang. Toen was ook zijn weerstand gebroken. Hij bekende lid van de Bokkerijders te zijn.

Nicolaas Reumkens gaf daarna ook toe medeplichtig te zijn geweest aan inbraken bij Martinus Schröders aan de Hand in het Land van Ter Heyden (in de nacht van 19 op 20 januari 1760), de weduwe Steyntjens te Havert in het Land van Gülick (in de nacht van 13 op 14 september 1770), bij pastoor Heyendael te Hünshoven (in de nacht van 28 op 29 mei 1770), bij Peter Caspar Wetzels in de Cölver te Heerlen (op 23 maart 1755). Nicolaas Reumkens verraadde ook de namen van een aantal complicen, die bij de overval op Wetzels in Heerlen betrokken waren. Dat waren onder meer Andriesken (Andries Cornée), Gleeser (Jacobus Schosmans, de glazer van Heerlen), Peterken uit den Uil (Peter Jabichs), Steenhens (Joannes

Steins, ook bekend als Houben Hens), Den Horrebedor (Leonard Maas, ook bijgenaamd ‘Den Gülicker Lennert), Willem Hartzog, Mathijs Chroussen, Der Vrösch (Hans Peter Vrösch), Vortens Willem (Willem Vroomen), 't Voes of het Rood Hensken (Joannes Cordewener), Nicolaas Creuwen en Slagters Thijsken (Matthijs Werdens, die naast de kerk op het kerkhof te Heerlen woonde). Verder waren er enkele onbekende mannen uit het Spaense aanwezig.

In de bewuste nacht verzamelden de Bokkerijders zich in de buurt van de woning van Peter Caspar Wetzels. Reumkens was gewapend met een stok en een pistool. Enkele complicen braken het raam aan de kant van de straat open, terwijl anderen de achterdeur forceerden. ‘Claas aan de Kook’ (Reumkens) ging mee naar binnen. Hij wilde door een tweede deur in de slaapkamer van Wetzels dringen. Dit ging echter niet omdat de vrouw van Wetzels de deur dicht hield. Nicolaas wist de deur zover open te krijgen, dat hij de loop van zijn pistool door de kier kon steken. Hij was degene, die Anna bij dit gevecht de rechterhand verbrijzelde. Reumkens verklaarde, dat er nog een schot was gevallen, toen hij Anna in de hand schoot. Van wie en van waar het tweede schot kwam wist hij echter niet. Na een half uur moesten zij het huis verlaten, omdat het buiten al licht begon te worden. Nicolaas Reumkens werd op 12 juni 1773 ter dood veroordeeld. De schout nam bij het uitspreken van het vonnis een stokje in zijn hand. Dit stokje had symbolische betekenis. Want als de schout het stokje doorbrak, betekende het voor de beklaagde onherroepelijk de dood. Het breken van het stokje hield in dat het leven geknakt werd. (Zo'n stokje is thans nog te zien in het oudheidkundig museum in de Lenculenstraat te Maastricht). Nicolaas Reumkens werd op de Heesberg in Heerlen opgehangen.

Matthijs Croussen verklaarde na zijn aanhouding, dat zij aanvankelijk van plan waren geweest in het huis van advocaat Lamberts in te breken. Advocaat Lamberts woonde in het huis van weduwe Scheelen op de Veemarkt te Heerlen. Matthijs Croussen stond die nacht al op de uitkijk in de buurt van het huis op de Veemarkt. Hij werd echter teruggeroepen, omdat de poging mislukt was. Aangezien het nog steeds donker was besloot men naar het huis van Peter Caspar Wetzels te gaan. Croussen werd op 25 maart 1720 in Schaesberg geboren. Hij was gehuwd met Anna Catharina Roosenboom van Vröschemig op 14 mei 1746. Het echtpaar kreeg zeven kinderen. Toen Matthijs aan de galg stierf waren zij nog allen in leven. Het gezin woonde in het huis van zijn schoonouders aan de ‘Greuff’. (De ‘Greuff’ is het verlengde van de Korverstraat, die naar de huidige Vroedvrouwen-

school loopt). Matthijs was al lid van de eerste bende van de Bokkerijders geweest. In gezelschap van zijn vader zou hij aan meerdere inbraken in de tijd van de eerste bende hebben deelgenomen.

Peterken uit den Uil (Peter Jabichs) stierf op 20 april 1773 op de Heesberg aan de galg. Nicolaas Creuwen volgde op 13 juni. Het lijk van een gehangene werd met een ketting om de hals opnieuw aan de galg gehangen. Het moest er zolang blijven hangen tot het geheel vergaan was. Dit gruwelijk schouwspel diende ervoor om anderen van hun snode plannen te weerhouden.

Op 16 juli moest Lambert Smeets van Vröschemig zich voor het gerecht van Heerlen verantwoorden, omdat hij het lijk van Peterken den Uil van de galg had afgenomen, voordat het geheel was vergaan. Nyst Creuwen en Heuben Peterken hadden dit gedaan met het lijk van Nicolaas Creuwen. De 30-jarige landbouwer Lambert Smeets zei, dat hij tot zijn daad was gekomen, omdat Joanna Jabichs en Magdalena Cornips er voortdurend op hadden aangedrongen. Lambert kreeg twee dagen celstraf, die hij in Valkenburg op water en brood moest uitzitten. Bovendien moest hij tien rijksdaalders boete betalen. Lambert betaalde echter niet en werd op 7 oktober opgesloten. Hij moest zolang in de cel blijven zitten tot hij de boete en de proceskosten had betaald.

XXI

In de nacht van maandag 19 op dinsdag 20 april 1762 trokken de Bokkerijders op naar Wijnandsrade. De bende was geheel compleet. Chirurgijn Joseph Kerckhoffs van Herzogenrath voerde het commando. De bendeleden waren afkomstig van Ubach, Merkstein, Alsdorf, Bardenberg, Geilenkirchen, Herzogenrath, Kerkrade, Heerlen, Hoensbroek, Beek, Geulle, Meerssen, Haasdal, Klimmen, De Heeck, Schimmert, Oensel, Margraten, Gulpen, Aalbeke, Schin op Geul en Nuth. De overval op het Panhuis in Wijnandsrade werd een van de 'degelijkste' misdrijven van de Bokkerijders.

Het Panhuis (brouwerij) in Wijnandsrade werd bewoond door Hendrik Ritzen, zijn vrouw Anna Gertrudis Wetzels en hun drie kleine kinderen. In het pand was behalve een herberg ook een winkel gevestigd. Bovendien was het het verenigingslokaal van de schutters. Op 7 mei 1762 ging het gerecht van Wijnandsrade naar het Panhuis om ter plaatse een kijkje te nemen en de bewoners te horen over de overval. Het gerecht bestond uit de schepenen Quix, Goffin en Dullens.

De drie notabelen constateerden, dat de bandieten drie gaten in de lemen wand hadden gemaakt om de huisdeur aan de binnenkant open te maken. In de deur zaten diepe kuilen en schrammen, die door houten palen en breekijzers veroorzaakt waren. De keukendeur was op dezelfde manier beschadigd, slechts 'verrijkt' met een kogelgat. In de keukenwand en in de kamerdeur zaten ook kogelgaten, terwijl de ruiten in het hele huis waren stuk geslagen.

Ten tijde van de overval was Hendrik Ritzen 33 jaar oud. Hij was de waard in het Panhuis. Volgens zijn verklaringen lag hij in bed toen hij in de bewuste nacht onbekenden aan de keukendeur hoorde morrelen. Hij riep zijn dienstmeisje Aldegondis Drummen. Direct daarna werd er beneden met zware balken op de deur gebonsd. Hendrik Ritzen was een moedig man. Hij sprong uit bed en greep zijn geweer, dat altijd geladen aan zijn bed hing. Voorzichtig sloop hij naar de keuken en schoot pardoes door de keukendeur naar buiten.

(Ongeveer tien jaar geleden was het gat in de deur nog te zien. In 1960 werd deze deur echter door de huidige bewoners verkocht aan een antiquair in Haarlem). De kogel boorde zich fluitend in de donkere nacht. Niemand

werd getroffen. De Bokkerijders, die bij de keukendeur bezig waren, stoorden zich er niet aan. Zij bleven met een zware balk de deur rammen, die langzaam onder het geweld doorboog.

Hendrik Ritzen trok zich daarop in een andere kamer terug, want de bandieten begonnen nu ook op hem te schieten. Drie kogels werden afgevuurd. Hendrik werd niet geraakt. Hij had het er wel benauwd van gekregen, want hij trok zich verder terug, dieper het huis in. Deze kamer vergrendelde hij stevig en wachtte daar de gebeurtenissen, die komen gingen, af. Het geweer in de aanslag.

Inmiddels hadden de andere deuren het begeven en hoorde Hendrik hoe de bandieten de deur van de kamer, waarin hij zich bevond, onder handen namen. Zij gingen er zo woest tegen te keer, dat de hengsels en panelen in het rond vlogen. Zes Bokkerijders stormden naar binnen en grepen Hendrik vast. Het was allemaal zo snel in zijn werk gegaan, dat hij geen tijd meer had gekregen een tweede schot te lossen. Hendrik werd ernstig mishandeld. De mannen droegen grijze, blauwe en bruine kleren. Een andere groep had het dienstmeisje en de vrouw van Hendrik overweldigd en gekneveld. Een derde groep had tot taak alle kisten en kasten te forceren en de bruikbare goederen eruit te nemen.

De overval was zeer goed georganiseerd. Iedere groep vervulde zijn eigen opdracht. Terwijl twee groepen zich over de bewoners van het Panhuis ontfermden, roofden andere groepen het huis leeg.

Een speciale groep was in de winkel bezig, die geheel onderste boven werd gehaald. Hendrik had niemand herkend, omdat de bandieten doeken voor hun gezicht hadden gebonden. Hij dacht, dat hij een van hen aan zijn stem had herkend: een zeker Andries, (een zoon van de oude vroedvrouw) die aan de Linden in Heerlen woonde en getrouwd was ‘met een vrembt vrouwmensch, hebbende den selven oock noch twee susters, die oock wijsvrouwen (vroedvrouwen) sijn’. Ritzen verklaarde nadrukkelijk, dat hij Andries niet had gezien. Dat was ook onmogelijk geweest, omdat hij gekneveld op zijn buik op de grond lag. Ritzen had echter vroeger ook in Heerlen aan de Linden gewoond en meende, dat hij toen vaker met Andries had gesproken. Deze Andries had hem het ergst mishandeld, ‘ende booven dijen hem met sijne heimelijke leden gevatt hebbende, deselve gedreijgt hadde, aff te snijden, in dijen hij deponent niet zeggen soude, waer sijn gelt was’. (Hij dreigde Ritzen te ontmannen als deze niet wilde zeggen waar zijn geld lag). De vroegere woonplaats van Ritzen aan de Linden in Heerlen was op de hoek van de Nobelstraat en de Kruisstraat. Andries Cornée woonde er nog in 1762. Hij verdiende als leien-

dekker zijn boterham. Door zijn complicen werd hij ‘Andrieske’, ‘Het leiendekkertje’ en ‘Der Ling’ genoemd. Andries was getrouwd met Maria Koko (Koken). Hij werd op 6 april 1773 gearresteerd en op 30 mei op de Heesberg in Heerlen opgehangen.

De buit, die de Bokkerijders in Wijnandsrade maakten was aanzienlijk. Uit het Panhuis verdwenen een carolien en 6 halve carolienen, 5 cronen, 13 pattacons en een massa kleingeld, een zijden kleed van zijn vrouw Anna Wetzels, zakdoeken, trekmutsen, een laken jas, een zwart camisool, een leren broek, twee paar kousen, twee dozijn manshemden, vrouwenhemden, schorten, de gehele linnenvoorraad, een gouden kruis en een zilveren kruis.

Uit de winkel werden ontvreemd 51 merck aan Aakener buschen en 10 à 12 gulden in ander geld. De totale schade werd door Ritzen op 1500 gulden geschat, een onvoorstelbaar hoog bedrag in die tijd.

Bij de overval spraken de bandieten ‘gebroken Duits’, terwijl zij elkaar betitelden als heren soldaten, generaal, oversten, kapitein en officier. Zij deden dit om Ritzen in de waan te brengen, dat hij door een leger soldaten was overvallen. In het Panhuis stond ook het vaandel van de schutterij van Wijnandsrade. De Bokkerijders eigenden het zich toe met de woorden: ‘Het is schaede, dat tegenwoordigh onsen vaendraeger niet bij ons is. Hier is de vaene’.

Hendrik Ritzen vertelde de schepenen hoe hij op eigen gelegenheid geprobeerd had de boeven op het spoor te komen. Op woensdag 5 mei was hij naar Palenberg gegaan. Een zekere Maria Godtschalck had hem zijn notitieboekje teruggegeven, dat hij bij de overval was kwijt geraakt. De vrouw had hem verteld, dat ze dat boekje in het Kratzbosch had gevonden. Hendrik was toen samen met de vrouw naar dat bos gegaan.

Daar wees zij hem de plaats, waar het boekje had gelegen. Hendrik onderzocht de omgeving nauwkeurig en vond diverse kaarten met lakmoes en een paar kousen, die de bandieten uit zijn winkel hadden gestolen. Twee dagen tevoren, op maandag 3 mei, had Hendrik in Maastricht al sporen van de overval op zijn huis ontdekt.

Bij een oude-klerenkoper in Wyck zag hij zijn hoed terug, die de Bokkerijders hadden meegenomen. De klerenkoopman had hem verteld, dat hij de hoed van een soldaat in de Barakken te Maastricht had gekocht.

De soldaat was Willem Hartzog uit Heerlen.

Enkele dagen voordat de schepenen bij hem kwamen was Hendrik naar Heerlen gegaan, waar hij had vernomen, dat een zekere Henricus ‘Villersdrick’, die bij Winandus Merckelbach op het kerkhof te Heerlen woonde, bij het opgaan van de zon alle details over de diefstal had ver-

teld, op dezelfde dag enkele uren na het plegen van de diefstal.

Volgens de lezing van Anna waren de bandieten tussen elf en twaalf uur bij het Panhuis verschenen. Zij werd wakker door het bonken op de huisdeur. Geheel van streek rende zij naar een andere kamer, opende een raam en begon om hulp te roepen.

Onmiddellijk daarna vlogen alle ruiten aan diggelen. De bandieten sloegen met geweld in haar richting. Zij hoorde de huisdeur openvliegen, waarbij enkele schoten gelost werden. Anna vluchtte naar de kamer, waar haar man zich ophield. Hij grendelde de deur, die echter geen weerstand bood aan het geweld van de Bokkerijders.

De bandieten drongen naar binnen, grepen haar vast en sloegen en schopten haar waar zij Anna maar raken konden. Half bewusteloos viel zij op de grond. Zij kon zich derhalve niet veel meer herinneren wat er die nacht gebeurd was. Anna had wel nog gehoord hoe kisten en kasten werden opengebroken. Langzaam was zij weer enigszins bijgekomen en zag vanuit haar ooghoeken een kerel bij een kast staan. Omdat de man met zijn rug naar haar stond kon Anna niet met zekerheid zeggen wie het was. Ze dacht echter toch, dat het de vilder van de Lommelenberg was, die sinds kort bij het Heeckerbosch bij Valkenburg woonde. De vilder droeg een blauwe kiel.

Het dienstmeisje Aldegondis Drummen was in mei 1762 twintig jaar oud. Zij werd in de nacht van de overval wakker, omdat zij Hendrik Ritzen hoorde roepen. Onmiddellijk daarna was een groot tumult in de keuken ontstaan. Zij hoorde hoe een aantal schoten werd gelost. Zij vluchtte naar de kamer van Anna. Toen die deur ook geforceerd werd holden beide vrouwen naar de kamer, waar Hendrik Ritzen zich bevond. Het meisje onderging hetzelfde lot als Anna. Zij werd mishandeld en gekneveld op het bed geworpen. Zij moest op haar buik gaan liggen.

De Bokkerijders sloegen een deken over haar heen. Aldegondis hoorde nog hoe de bandieten elkaar met kapitein, korporaal en andere militaire termen aanspraken in een ‘vermaekte duitse taele’. Zij verklaarde, dat zijzelf twee voorschorten, 6 trekmutsen en twee neusdoeken was kwijtgeraakt. Het dienstmeisje kon niet schrijven. Zij zette een kruisje onder haar verklaring, terwijl Anna en Hendrik onder het protocol een handtekening zetten. (Zoals dadelijk blijkt, heeft het dienstmeisje tegen de schepenen gelogen).

Ongeveer 11 à 13 jaar later werden de Bokkerijders gearresteerd. Adolf Steins uit Ubach - hij was reeds lid van de eerste bende - verklaarde op 5 augustus 1771 op de pijnbank van het kasteel te Herzogenrath, dat hij bij de overval op het Panhuis betrokken was. Hij noemde

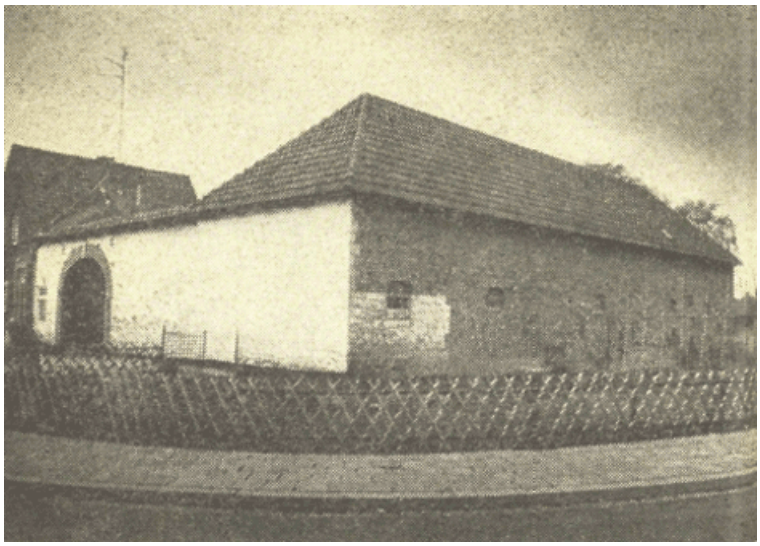

Het Panhuis in Wijnandsrade, waar Hendrik Ritzen zich zo moedig probeerde te verdedigen tegen zijn overvallers. Tegen zo'n goed georganiseerde overval kon ook hij echter niet op. Het schot door de keukendeur, dat tot 1960 een teken van de nachtelijke overval was, werd door Ritzen gelost. De deur is opgekocht door een antiquair in Haarlem.

de namen van 50 complicen. Op de bewuste avond was hij met een groep van 30 man regelrecht naar Wijnandsrade getrokken. Bij het Panhuis gekomen, hielp hij mee bij het breken van een gat in de lemen wand. Met een dikke balk werd de deur uit zijn hengsels gelopen. Adolf vertelde, dat de bewoner in het huis op hen had geschoten. Nadat de buit binnen was werden de goederen in het Kratzbosch verdeeld. Toen de mannen daar bijeen zaten, kwam een voerman met een kar voorbij. Op die kar zat een groep mensen. Uit angst door de voerman ontdekt te worden stoven de Bokkerijders in alle richtingen uiteen en verstopten zich in de struiken van het Kratzbosch. Peter Ploem uit Herbach verloor daarbij het notitieboekje van Ritzen. De kaarten met lakmoes gingen ook verloren. Enkele dagen later zou het notitieboekje door Maria Godtschalck uit Palenberg gevonden worden.

Peter Ploem had de bijnaam ‘Schleyen Peter’. Hij woonde in de Schley te Herbach bij Merkstein.

Adolf Steins was van beroep wever. Zijn bijnaam luidde ‘Schütgens Adolf’. Adolf werd op zijn rooftochten met de bende steeds door zijn vrouw Gertrudis vergezeld. Zijn beide zoons Leonard en Henderick waren eveneens lid van de Bokkerijders. Adolf en Henderick werden na hun proces op 15 oktober 1771 op de Beckenbergh opgehangen. Leonard ontsnapte uit zijn cel in het kasteel van Herzogenrath.

De 33-jarige Hendrik Ruyters uit Heerlen, alias ‘Den konijnen Dirk’ was naar Raven bij Amby verhuisd, omdat men in Heerlen een begin met de arrestaties van de Bokkerijders had gemaakt. Hij diende in Raven als knecht. Hij voegde zich op 19 april 1742 bij een groep Bokkerijders, die aan de Prikkenisserheggen wachtten op het sein van de aanval. (De hof Prikkenis ligt links van de autoweg van Heerlen-Ten Esschen, vlakbij de spoorlijn naar Voerendaal). Via Ten Esschen waren zij naar Wijnandsrade gegaan. De eerste opdracht, die zij in Wijnandsrade moesten uitvoeren was stukjes hout in de sleutelgaten van de kerkdeuren slaan. Dit werd gedaan om te voorkomen, dat iemand naar de kerk zou vluchten en daar door het luiden van de klokken de omgeving kon alarmeren. Vervolgens forceerden zij de deuren van het Panhuis.

De tollenaar Caspar van Mechelen uit Schin op Geul had die nacht op de uitkijk gestaan. Van Herman Luyten uit Geleen had hij na afloop gehoord, dat enkele bendeleden Hendrik Ritzen hadden willen doden. Kapitein Kerckhoffs had dit echter uitdrukkelijk verboden. De chirurgijn motiveerde zijn verbod: ‘Die man heeft zich zo goed verdedigd, dat Kerckhoffs daede wensen, dat de gesellen van sijne compagnie sulckse courage hadden, dat hert alsdan beter soude gaen’.

Toen Anthoon Emants uit de Heeck - hij was ook betrokken bij de overval op de eremieten op de Schaelsberg - in Wijnandsrade arriveerde, werd hij samen met Coen Sporken en de metselaar Joannes Silvertant uit de Houtstraat te Klimmen op de uitkijk gezet. Hij moest bij het bruggetje tegenover het Panhuis gaan staan. Toen zijn complicen het huis binnendrongen, hoorde Anthoon een ‘scheut’ afgaan. Naderhand had hij gehoord dat Andries Cornée door dat schot gewond was geraakt. Zijn complicen hadden alles gestolen wat zij konden vinden, behalve goederen van het dienstmeisje. Omdat Aldegondis diverse mannen had herkend beloofden de Bokkerijders haar, dat zij van haar niets zouden stelen als zij haar mond hield. Het meisje beloofde dit en de Bokkerijders hielden woord. Dit is in volstrekte tegenstelling met hetgeen Aldegondis voor het gerecht verklaarde.

Volgens Anthoon hadden zijn complicen na gedane arbeid in het Panhuis goed gegeten en gedronken. De vrouw van Ritzen had op 20 maart een kind gekregen, dat Maria Magdalena heette. Na het dopen was het kind echter overleden. Anna zou de volgende dag 'de kerkgang doen' en had daarvoor vlees klaar gezet. Dit vlees hadden Bokkerijders gevonden en het smakelijk verorberd. Met de afgeknaagde botten hadden zij Ritzen om de oren geslagen. (De kerkgang of de uitgank is het eerste bezoek, dat een vrouw na de geboorte van haar kind aan de kerk brengt. De priester spreekt over beiden de zegen uit. Dit gebruik is afgeschaft). Anthoon Emants die buiten op straat stond, mocht ook in de algehele vreugde delen. De glazer bracht hem twee glazen bier en twee glazen brandewijn.

De beruchte vilder Nicolaas Herscheler van Sdhrieversheide probeerde op de pijnbank nog het vege lijf te redden door het smoesje te verzinnen, dat hij alleen op de uitkijk had gestaan, zover van het Panhuis verwijderd, dat hij niet wist wat er zich in huis had afgespeeld.

Op 4 mei 1773 belandde hij op de pijnbank. Bij de eerste marteling wilde hij nauwelijks iets kwijt over zijn lugubere misdaden. Een dag later was hij echter gewilliger. Hij gaf tot genoegen van de justitie enkele misdrijven toe, maar verzweeg de meeste. De schepenen lieten hem enkele dagen met rust. Zij waren er zeker van dat hij nog meer op zijn kerfstok had. Op 6 juli werd hij opnieuw uit zijn cel gehaald en weer op de pijnbank gelegd. Hij bekende weer nieuwe diefstallen, waaronder ook de overval in de Adamsmolen te Würselen, die op 12 maart 1767 werd gepleegd.

De Bokkerijder Thomas Boumans, die eveneens in Valkenburg gevangen zat, werd erbij gehaald, omdat de schepenen vermoedden, dat Nicolaas meer wist dan hij hen wilde vertellen. Thomas sloeg onmiddellijk door en zei, dat Nicolaas ook medeplichtig was aan diefstallen bij Mathias Benders te Heerlen, Joseph Wielders op Ten Esschen en in de Baalsbruggermolen. Thomas had gezien, dat Nicolaas op Hendrik Ritzen had geschoten. Voor Nicolaas had het geen zin meer te ontkennen. Hij gaf alles toe, wat Thomas had verteld. Bovendien ontzenuwde hij de verklaring van Anthoon Emants, dat de Bokkerijder Andries Cornée gewond was geraakt. Volgens Nicolaas werd een complice uit Havert getroffen. De naam van de man kende hij niet, maar hij noemde zich Peter en was spencelenkremer. Die Peter was samen met Andries Cornée en Nicolaas Creuwen naar Heerlen gekomen.

XXII

In de nacht van maandag 12 op dinsdag 13 december 1763 opereerden de Bokkerijders op groter schaal. In groten getale trokken zij die nacht naar het Duitse dorpje Würm, waar zij twee boerderijen tegelijk overvielen. De situatie was gunstig, aangezien beide boerderijen dicht bij elkaar en iets afgezonderd van de kom van het dorp lagen. Een ideale plaats voor de lugubere praktijken van de Bokkerijders. De algemene leiding was weer in handen van chirurgijn Kerckhoffs. Hoog te paard gezeten spoorde hij de mannen aan, terwijl hij ervoor zorgde, dat de beestachtigheden niet te zeer uit de hand liepen.

Het dorpje Würm ligt drie kilometer ten N.O. van Geilenkirchen. Iets buiten het dorp lagen de twee boerderijen, die door de Bokkerijders voor die nacht waren uitgekozen. Zij lagen links van het dorp, dichtbij het riviertje de Worm. Een hoeve werd bewoond door de 57-jarige Stephen Rinckens en zijn 65-jarige vrouw Maria Catharina Lennen. In de andere hoeve woonden de 33-jarige Johan Wilhelm Görtz en zijn 25-jarige vrouw Anna Maria Peters. Het personeel bestond uit twee dienstmeisjes, de 26-jarige Maria Tolbey en de 25-jarige Maria Mispelbaum. Verder waren in huis de 78-jarige weduwe Dohmen en een juffrouw Anna Sijstermans.

Het was een kille decembernacht. De wind blies koud over de velden, terwijl de regen in dikke druppels neerplensde. De dorpelingen schaarden zich rond de aangenaam brandende haarden. Tegelijkertijd haastten zich donkere schimmen door de bossen naar Würm. Bokkerijders uit Merkstein, Herzogenrath, Ubach en Kerkrade trokken via Wörichem, Immendorf en Prümmeren naar het Duitse dorpje, terwijl de Bokkerijders van Heerlerheide en Heerlen en omgeving in kleinere groepjes naar Nieuwenhagen liepen, waar zij zich in het veld verzamelden. Vandaaruit gingen zij over de Heerenweg, de Teverenheide en Mariënberg naar Würms. Tussen Broekhuizen en Mariënberg stootten zij op een gedeelte van een bende, die uit Ubach, Merkstein en Herzogenrath afkomstig was. In de buurt van Vrelenberg voegden zich twee kopstukken bij hen. Het waren de schoenmaker Baltus Kerckhoffs uit Merkstein, de oudste broer van de kapitein van de Bokkerijders, chirurg Joseph Kerckhoffs. In de buurt van Prümmeren was de bende compleet. Hier werd halt gehouden. Baltus Kerckhoffs tastte

in zijn zak en haalde er een notitieboekje uit. Bij het licht van een stallantaarn begon hij met ijzige stem de namen van de bendeleden voor te lezen. De mannen, die present waren, antwoordden met een simpel ‘ja’. Toen de ledenlijst afgewerkt was, werd de groep in tweeën gesplitst. Iedere groep moest een van de boerderijen onder handen nemen.

Het was omstreeks middernacht. Stephen Rinckens lag met zijn vrouw in bed. Hij schrok plotseling wakker, omdat de voordeur met een zware houten balk werd bewerkt. Voordat hij zich realiseerde wat er gaande was, werd zijn slaapkamerdeur ingedrukt en stormden drie Bokkerijders naar binnen. Onmiddellijk gevolgd door twee andere bandieten. Rinckens deed nog een poging om uit bed te springen, maar door zijn ouderdom was hij veel te langzaam. De bandieten vielen over hem heen en drukten de oude man terug in de kussens. Hij werd met stevige touwen gekneveld. De Bokkerijders deden hun werk grondig, want Rinckens kon nauwelijks een vin verroeren. Daarna trokken zij hem aan zijn haren uit het bed en trapten hem tegen het hoofd. Hij werd op een beestachtige manier mishandeld. Zijn vrouw Maria Lehnen, die bijna van angst was gestorven, werd eveneens gekneveld. Haar lieten de bandieten echter in bed liggen, terwijl zij haar gezicht onder een stapel kussens bedekten.

De bandieten staken waskaarsen aan. Bij het schemerige licht kon Stephen Rinckens niet zien hoeveel bandieten zich door het huis bewogen. Zij spraken ‘hoogduits’ tegen elkaar. Twee van hen hadden een doek voor het gezicht gebonden. Voor het gerecht verklaarde Rinckens, dat hij van de overval op zijn buurman Görtz niets had gezien. Wel had hij schieten gehoord. Mara Lehnen vertelde, dat een van de bandieten haar een stevige slag op de borst had toegediend en in haar rug had geschopt. De buit bestond uit twee zilveren lepels, gemerkt met de letters S.R., een zilveren l'Eau-de-lorraineflesje (odeurflesje), drie gouden ringen, twee paar zilveren schoengespen en een aantal kledingstukken. De totale schade bedroeg ongeveer 128 Reichsthaler. Dit bedrag was zo hoog, omdat de bandieten ook nog 100 Reichsthaler in contanten hadden gestolen.

De buurman Johan Withelm Görtz kwam er die nacht niet beter vanaf. Hij dacht, dat hij om één uur wakker was geworden door het lawaai, dat de bandieten aan de achterkant van zijn huis maakten. Hij sprong uit bed en wilde zijn slaapkamerdeur dichthouden, maar de bende duwde de deur na een korte krachtinspanning open en drong de kamer binnen. Zij pakten Görtz bij zijn hoofd beet en sloegen hem tegen de grond. Daar werd hij ge-

kneveld. Zijn jonge vrouw werd op bed door de bandieten stevig gekneveld.

De Bokkerijders lieten de bewoners verder met rust en begonnen kisten en kasten open te breken. In een grote kast vonden zij 100 Reichsthaler. De bandieten waren er echter niet tevreden mee. De adempauze, die zij Görtz en zijn vrouw hadden gegund, was voorbij. De Bokkerijders wilden meer geld en begonnen Johan te knevelen. Zij hielden een brandende kaars tegen zijn schaamdelen. Johan leed een verschrikkelijke pijn. Uiteindelijk wees hij hen de plaats aan, waar zij nog meer geld konden vinden. Dat geld lag in een muurkastje. De Bokkerijders braken het open en vonden er 300 Reichsthaler. Volgens Johan waren zeker acht of negen man de kamer binnen gedrongen, die hem mishandelden, terwijl zes man zich met zijn vrouw bezig hielden. Hij had niemand van de overvallers herkend. Enkelen droegen een soort huzarenmutsen op hun hoofd, terwijl anderen eenvoudige zwarte mutsen op hadden.

Voor het gerecht verklaarde zijn vrouw Anna Maria Peters, dat zij bevend in bed was blijven liggen, toen haar man uit bed was gesprongen om de Bokkerijders tegen te houden. De bandieten hadden haar armen op haar rug gebonden, waarbij zij getrapt en geslagen was. De twee ringen, die zij droeg, trokken de bandieten van haar vingers. Een ring was haar gouden trouwring, waarin de leters J.W.G. en A.M.P. 1763 gegraveerd waren. (Uit het jaartal blijkt, dat beide bewoners nog niet lang met elkaar getrouwd waren). In de kleinere gouden ring stond het woord ‘Jezus’. Deze ring wilde niet goed van haar vinger glijden, waarop een van de bandieten zei: ‘Schneidet der Canaille die Hand ab’. Een van hen trok inderdaad zijn mes en sloeg de jonge vrouw met de rug van het mes juist boven en onder haar linkeroog. Hij negeerde het bevel Anna de hand af te snijden, omdat het toch lukte de ring van haar vinger te trekken. Om haar hals droeg Anna een gouden kruis, dat haar met een heftige ruk werd afgenomen. Het kruis brak hierbij. De gouden puntjes, waarmee het kruis was versierd, vlogen in het rond. De volgende morgen werden zij in de kamer teruggevonden.

Plotseling was er buiten alarm. Haastig grepen de Bokkerijders links en rechts wat kostbaarheden bijeen en renden het huis uit. Even bleef het stil. De bewoners haalden opgelucht adem. Maar de opluchting duurde slechts korte tijd, want spoedig waren de Bokkerijders weer in de kamer. Een van hen liep op de angstige vrouw toe: ‘Du Canaille weist wo das geld ist’. Als zij het niet zou zeggen, zou hij haar een borst afsnijden. Hij trok zijn mes en wilde zijn dreigement waar maken. Anna wees echter vlug op een muurkastje, waar nog meer geld in

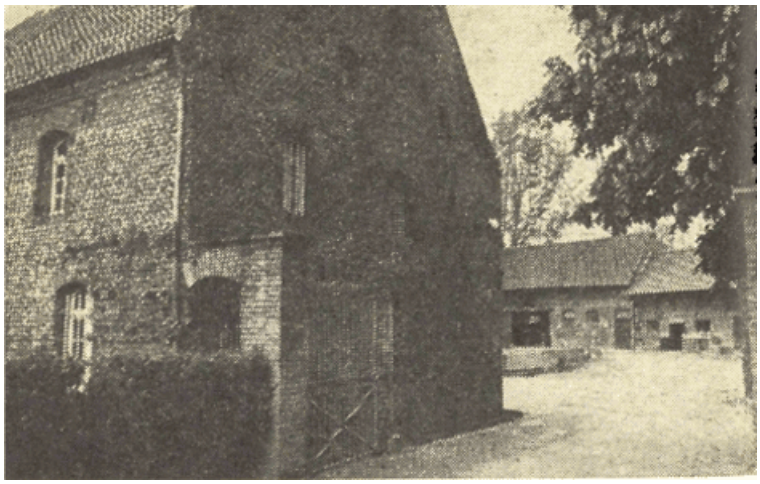

In Würm ligt de bekende 'Lieffarther Hof'. Deze boerderij was in de tijd van de Bokkerijders de rijkste hoeve uit de wijde omtrek. Merkwaardigerwijs is deze boerderij nooit door de Bokkerijders overvallen. Volgens de overleveringen werkte op de 'Lieffarther Hof' een schaapherder, die de bende van de Bokkerijders voortdurend tipte, waar men 's nachts kon inbreken. Bijna alle boerderijen in Würm werden op die manier door de Bokkerijders bezocht. De overval op de boerderijen van Rinckens en Görtz is een sprekend voorbeeld. Van deze boerderijen is in Würm niets meer terug te vinden. De schaapherder verwees de Bokkerijders steeds naar andere boerderijen op voorwaarde, dat de 'Lieffarther Hof' gespaard zou blijven. De Bokkerijders hielden woord. De herder is later gearresteerd en opgehangen.

lag. De bandieten forceerden het deurtje en namen er het geld uit. Een van hen wilde het in zijn zak steken. De vier andere complicen eisten het geld echter op en zeiden: 'Heraus damit'. De man haalde het tevoorschijn en telde het in hun bijzijn, waarna hij het weer in zijn zak mocht steken. In hun handen hadden de mannen brandende waskaarsen, terwijl zij in 'gemaakte talen' tegen elkaar spraken. Twee van hen waren vermomd.

Terwijl de mannen in de slaapkamer van Görtz over het geld twistten, viel er buiten een schot. Zij renden de kamer uit. Juffrouw Anna Maria Sijstermans, die tot nu

toe nog door de Bokkerijders over het hoofd was gezien en zelf nauwelijks iets van de overval had gemerkt, schrok wakker. In het geopende raam van haar slaapkamer zag zij een vreemde kerel, die gekleed was in een witte jas. Het meisje sprong uit bed en sloot haastig het raam, waarna zij om hulp begon te roepen. Op dat ogenblik ging het schot af. Tegelijkertijd vloog haar slaapkamerdeur open. Een aantal mannen stormde naar binnen en greep haar bij haar haren vast. Zij trokken haar het slaapmutsje van het hoofd en rukten de gouden oorringen uit haar oren. Een ring kregen de Bokkerijders niet van haar rechterhand af. Zij werd gekneveld en op bed geworpen.

De 78-jarige weduwe Sibilla Dohmen, genaamd weduwe Lamberts, werd wakker door het schot. Volgens haar was het ongeveer half een. De kogel had de ruit van haar slaapkamerraam verbrijzeld. Op dat moment vloog haar slaapkamerdeur uit de hengsels. Ook zij werd overmeesterd, van alle sieraden ontdaan, gekneveld en met haar gezicht op de grond gegooid. Opnieuw viel er een schot. Een van de rovers schreeuwde: ‘Corporal herausz, wacht nimb dich in acht’. Daarna vluchtten zij allen naar buiten.

Na een paar minuten keerden zij terug. Vijf Bokkerijders kwamen haar kamer weer binnen. Een van hen zei: ‘Die alte Canaille ist los’, waarop zij opnieuw door de Bokkerijders gegrepen werd. Zij sloegen de oude vrouw met het hoofd op de grond, waardoor zij een gapende wond opliep. Vervolgens sleurden zij haar aan haar haren door de kamer en knevelden haar opnieuw. Nu steviger. Zij lieten haar op de grond liggen, want buiten was weer tumult ontstaan. Een tumult, dat eindigde in een schot, waarna weer alle bandieten het huis uitrenden. De man, die de oude vrouw het hardst had geslagen, droeg een rode muts en sprak ‘hoogduits’.

Het 26-jarige dienstmeisje Maria Elisabeth Tobey sliep zo vast, dat zij pas wakker schoot, toen haar slaapkamerdeur werd ingeslagen. De Bokkerijders vielen onmiddellijk over het weerloze meisje heen. Zij sloegen de dekens terug en bonden haar armen en benen. Zij schreeuwden tegen het bange meisje: ‘Du solt sweigen, sonsten erfahren würden was ihre geschehen solte’. Aangezien het dienstmeisje angstvallig haar lippen opeen klemde, lieten de Bokkerijders haar liggen en gooiden de dekens over haar gezicht. Zij wees de sleutel van de kist, waarin zij haar bezittingen bewaarde. De bandieten namen alles mee, wat in de kist was. Maria had niemand van de overvallers herkend. Zij droegen ‘lichten’ bij zich en spraken in diverse talen tegen elkaar. Een van hen had een doorschijnende doek voor zijn gezicht gebonden.

Het andere dienstmeisje, de 25-jarige Maria Agnes Mis-

pelbaum, had helemaal niets van de overval gemerkt. Zij lag al gekneveld en wel onder de dekens toen zij pas besefte, dat de Bokkerijders in huis waren. Zij hadden alles meegenomen, wat het meisje bezat. Een van hen had nog gevraagd, waar de knecht was en hoeveel mensen er in huis woonden. Zij had geantwoord: 'Dann müssen sie auch 6 binden'.

De Bokkerijders maakten die nacht veel waardevolle dingen buit. Het was een van de succesvolste inbraken. De Bokkerijder Leonard Ploem, bijgenaamd 'Leonard met de laem handt' had de overval vanaf de mesthof meegemaakt. Hij moest het paard van chirurg Kerckhoffs vasthouden. De chirurg had hem beloofd, dat hij iets extra zou krijgen als hij dat zou doen. Tijdens zijn proces beklaagde Leonard Ploem zich, dat hij voor niets en niemand op de mesthof had gestaan, want Kerckhoffs had hem gezegd, dat hij zich maar tot zijn broer Baltus moest wenden. Baltus had Leonard Ploem echter ook nooit iets gegeven.

Omdat het die nacht aanhoudend had geregend, waren de wegen doorweekt en zaten de Bokkerijders vol modder. Leonard met de laem handt was een van de ongelukkigen, die op de mesthof zo onder het slijk was geraakt, dat hij niet naar huis in Ubach durfde terugkeren. Hij was daarom die nacht bij zijn oom in Grotenrath gaan slapen. Zijn oom had vreemd opgekeken, toen de besmeurde Leonard aan de deur was verschenen. Leonard vertelde tegen zijn oom, dat hij die nacht erop uit was geweest om te vrijen en dat hij toen in de modder was gevallen. Leonard Ploem was soldaat geweest. Tijdens de 7-jarige oorlog was hij gewond geraakt, waardoor zijn hand verstijfd was. Hij keerde naar zijn vaderland terug en ging als knecht in Berensberg bij Aken werken. Hij kwam spoedig daarna terug in Ubach en werd schaapherder op de hof in Drinhausen. In Ubach kwam hij in contact met de bende van de Bokkerijders.

Tijdens de verhoren verklaarde Joannis Gerits, alias Houben Hens uit Heerlen, dat de chirurg de vrouw van Johan Görtz had verkracht. De vilder Driek Herseler uit Neerbeek en twee zoons van Schützen Adolf uit Ubach, Heinrich en Leonard Steins zouden de jonge vrouw eveneens verkracht hebben.

XXIII

Niet alleen de Limburgers hebben in de achttiende eeuw te lijden gehad van de Bokkerijders, ook de Belgen hebben in die tijd met hun eigen bende der Bokkerijders te kampen gehad. De Belgische Bokkerijders vormden weliswaar een zelfstandige bende, maar stonden in verbinding met de Bokkerijders van de Landen van Overmaas. Het dorpje Wellen kan men als middelpunt van het gebied van de Belgische Bokkerijders beschouwen. Dit dorpje is midden in de driehoek Tongeren - Hasselt - St.-Truiden gelegen. De Belgische bende had negen diefstallen gepleegd en ongeveer 10 brandbrieven gelegd toen zij opgerold werd. Een brandbrief was een soort dreigbrief, waarin werd geëist, dat een geldsbedrag op een bepaalde plaats werd neergelegd. Deed men dit niet dan zou het huis in brand gestoken worden. In het Rijksarchief van Hasselt worden nog verscheidene authentieke brandbrieven bewaard.

Aan de hoeve van Jan Corfs in de Herenstraat te Russelt (een dorpje bij Wellen) werd in 1773 een brandbrief gelegd. Jan Corfs reageerde niet op de eisen van de brandbrief. Op 4 november, enkele dagen nadat de brandbrief bij hem gedeponeerd was, brandde tussen 19 en 20 uur zijn hoeve tot de grond af. De boer kon alleen zijn geld redden, de rest ging in vlammen op. De Bokkerijders staken niet alleen zijn hoeve in brand, maar zorgden ervoor voortdurend bij het drama aanwezig te blijven. Zij hielpen met blussen en hielden daarbij ogen en oren open. Bij die gelegenheid vernamen de bandieten ook, dat Corfs al zijn geld had behouden. Met dat geld bouwde Corfs een nieuwe hoeve. Op 27 februari 1774 - de hoeve was weer bijna geheel vernieuwd - vond de zoon van de boer een nieuwe brandbrief, die aan het ‘klincksnoer’ was vastgemaakt. Een uittreksel uit deze brief luidt: ‘Joannes Corfs, gij hebt van den keer te voren noch eenen brief van ons gehadt van u huys te verbranden en in assen te vergaen; nu wort u vermaent van de leste reyse noch eens; onsen hees (eis) is geweest 4 hondert guldens. Gij ende telden onsen hees niet; maer wilt gij gerust leven ende u vrinden beminnen van u na elfre, brengt 125 guldens op het bloeck (een omheind stuk land) ten u duyr over (tegenover uw voordeur), aen eenen eyken boem, omtrent den dicken peren boeijm van op het

Tussen de drie bomen zijn de Bokkerijders van Wellen ter dood gebracht. Het is de zogenaamde Bonderkuil, welke benaming enkele boerderijen uit de omgeving hebben overgenomen. Het huis op de achtergrond wordt bewoond door Pieter van der Smiessen. In de kuil tussen de bomen werden de Bokkerijders na geradbraakt of opgehangen te zijn, verbrand.

velt. Daer zult zij een kuyle vinden met eenen craeses reys (graszode) neven. Legt dienen daer op dan en sal u niks meer geschieden oft anders sult gij binnen jaer in asse liggen en segt nickx..... enz.'

Op de rugzijde van deze brief stond: 'Desen brief sprick aen Joannes Corfs als van te verbranden, hetwelck hem oock geschit is ende het geld moet daer sijn sondach voor meert..... enz.'

Behalve in het leggen van brandbrieven waren de Belgische Bokkerijders ook zeer bedreven in het plegen van heiligschennis met geconsacreerde hosties. De vrouw van Bokkerijder Joannes Lycops, Catharina Billen geheten, dreef samen met haar man de herberg 'De Pluym' te Absweilen. Daarnaast verdienden zij de kost met het bakken van brood, het brouwen van bier en het maken van klompen. Catharina verklaarde op 27 juli 1775 op de

pijnbank te Luik, dat zij rundvlees kookte en daarbij acht tot tien hosties deed. De hosties had haar man inde kapel te Brustem gestolen. De soep was echter zo bitter geworden, dat zij hem in de varkenskuip had gegoten. Het rundvlees met de hosties hadden haar kinderen opgegeten. Catharina Billen werd levend geradbraakt en haar lichaam in het vuur geworpen. Dat gebeurde op 17 augustus 1775 op de Bonderkuil te Wellen. Haar man Joannes Lycops was reeds op 1 augustus 1774 te Munsterbilzen terechtgesteld.

Joannes van Muysen was op 11 november 1737 te Wellen geboren. Op 4 juni 1774 belandde hij op de pijnbank te Munsterbilzen, waar hij verklaarde, dat hij de eed had afgelegd in de herberg van Hendrik Akkermans te Valkenburg. Tien of elf complicen waren op die dag in 1769 in de herberg aanwezig om in het kader van een korte plechtigheid lid van de bende te worden.

Een maand later zat Van Muysen in een herberg te Wyck bij Maastricht. (De herberg lag in die straete, gaende van die Maesbrugge naer de Wycker porte, omtrent het midden van die straete als men den hoeck om is). Eveneens waren Hendrik Akkermans, Peter Driessen en Gelis Tys, beiden uit Amstenrade en nog acht anderen uit de omgeving van Valkenburg aanwezig. Hier smeedden zij het plan om een hoeve links van de abdij Sint-Gerlach te gaan bestelen. Rond middernacht arriveerden zij bij de hoeve. De waakhonden gingen echter zo te keer, dat de mannen de benen namen.

Twee jaar later trof Van Muysen in dezelfde herberg te Wyck weer een groep Bokkerijders. Onder hen bevond zich ook Hendrik Akkermans. Men besloot toen de brouwerij (panhuis) bij Millen (België) te overvallen. Dit panhuis was gelegen op de weg van Tongeren naar Maastricht. In de herberg ‘Het Lindeboomke’, die dichtbij was gelegen, kwamen de mannen later op de dag opnieuw bijeen om daar de laatste voorbereidingen te treffen. De inbraak lukte. Akkermans en de twee Bokkerijders uit Amstenrade waren naar binnen gegaan, terwijl Van Muysen en de andere complicen op de uitkijk moesten gaan staan. De buit was niet erg groot. Ze hadden alleen wat kleren kunnen bemachtigen. Van Muysen kreeg voor zijn aandeel een blauwe ‘catoenen voorschoot’.

Peter Stassen woonde op de Steen te Wellen. Hij was lid van de Belgische bende, maar tegelijk ook van de bende van Overmaes. Van Peter Stassen vernam Van Muysen de plannen om bij de kapitein van Herderen in te breken. De woning van de kapitein van Herderen was vlakbij de kerk in Wellen gelegen. Nadat zij een gat in de zijmuur van de woning hadden gebroken, was de inbraak zelf nog maar kinderspel geweest. De Bokkerijders verdwe-

De boerderij van Jan Corfs te Russelt heeft de tweede brandbrief van de Bokkerijders overleefd. De boerderij bestaat nog steeds en wordt thans bewoond door René Gibbelmans met zijn vrouw en twee kinderen. Na de eerste brandbrief ging de boerderij van Corfs in vlammen op en werd geheel verwoest. Met het geld, dat Corfs had kunnen redden, bouwde hij de boerderij, die thans nog overeind staat. Hij gebruikte daarbij materialen van de eerste boerderij, die door het vuur enigszins gespaard waren gebleven. Op de hooizolder van de huidige boerderij zijn nog enkele zwartgeblakerde balken te zien, die ongetwijfeld uit de verkoolde resten van de eerste hoeve stammen.

nen met kleren en geld. Van Muysen kreeg 15 gulden en een ‘camisool’.

Er wordt vaak beweerd, dat Joannes van Muysen de hoofdman was van de Wellense Bokkerijders. Dat is beslist onjuist, want Peter Stassen trad als hoofdman op. Peter Stassen was 38 jaar oud. Hij was op 5 juni 1737 in Hoensbroek geboren. Op 23 juli 1774 was zijn tijd als Bokkerijder voorbij. Hij kwam op de pijnbank te Munsterbilzen terecht, waar hij verklaarde, dat hij in 1764 lid van de Bokkerijders was geworden. Hij had de eed in het huis van Hendrik Akkermans te Valkenburg afgelegd. Peter Stassen maakte zelf ook een Waal en een man uit Hoepertingen lid van de Bokkerijders. Dit drietal trok naar de Sint Rosa-kapel in Sittard, waar een ‘heer’,

geheel in het rood gekleed hen de eed afnam. Officieren van de Wellense bende waren Joannes van Muysen en Ackermans van Meerssen.

Op de pijnbank legde Peter Stassen de meest eigenaardige verklaring, ooit door een Bokkerijder gedaan, af. Hij vertelde, dat in 1773 in een weide te Abswellen, 'De Meer' geheten, een vergadering van de Bokkerijders werd gehouden. Hij ontmoette er Van Muysen met tien andere Bokkerijders. Tijdens die vergadering werd besloten onmiddellijk naar Meerssen te gaan, waar Hendrik Ackermans van Meerssen op hen wachtte. De reis naar Meerssen werd gezeten op bokken gemaakt. Een bok was zo groot als een paard. Toen de mannen voltallig waren kwamen de bokken uit het niets naar hen toe. Op iedere bok namen vier tot vijf man plaats. Zo haastten zij zich door de nacht. Binnen een half uur waren zij in Meerssen, waar Ackermans met 40 complicen gereed stond. De Bokkerijders gingen naar een huis midden in het dorp, braken er in, knevelden de bewoners en plunderden de woning leeg.

Het rijden op een bok komt nog eens ter sprake bij een proces van een Bokkerijder uit de Landen van Overmaes. Matthys Smeets, alias 'de kromme Thijs', uit Beek zei hierover op de pijnbank te Valkenburg, dat de majeur (Joannes Eeverijns uit Beek) als capteyn en Walter Penders als Luytenant nadat hij de eed in de Sint Rosa-kapel te Sittard had afgelegd, gezegd had: 'Komt jongens, laeten wij gaen. Dat zij als doen gegaen sijn tot op eenen kruysweg buyten Sittard. Dat de majeur als doen een seker geroep maekte, op welck roepen een seker lankwerpig ding afquamt (kunnende hij gedetineerde niet seggen, nadien te seer verbaest is geweest hoe het uyt gesien heeft) soo het hem nogtans voorstaet was het swart en niet hooger als een paer voeten van de grondt, nae aenkomst van welk ding of geytebok, den majeur als doen tot hunne complicen sterk 42 persoonen syede, kom jongens laeten wij hier op gaen sitten, dat sij alle doen tegelijk daerop sijn gaen zitten. Leonardus Pijls als voerman, de welke 't selve ook gemendt heeft en den majeur en Welter Penders aen 't hoofdt. Dat se doen in een ogenblik tijdt sijn geweest of omtrent 4 uuren voor Venlo achter Ruurmonde, alwaer sij een diefstal begaen hebben, en na begaene diefstal ook op deselfde maniere des morgens vroegtijdig wederom t' huys sijn gekomen....' Bij de recollectie op 19 september 1773 verklaarde Smeets, dat hij bij zijn bekentenissen bleef, behalve op één punt. Het verhaal over de geitenbok wenste hij te herroepen, 'als sulx niet waer te wesen, hebbende sulx alleen uyt pijn gesegt'.

Peter Stassen was lid van de bende van de brandstichters. Zeventien man legden de eed bij Arnoldus Vorst-

mans in Wellen af. Peter hielp overal, waar hij kon om de streek onveilig te maken. Hij was er ook bij toen de bende van Overmaes een brandbrief legde aan het Witte Nonnenklooster te Maastricht. Peter Stassen was dragonder geweest in 'Hollandsche' dienst. In 1764 ging hij met zijn vriend Smits met verlof. Op weg naar Maastricht, in de buurt van Bemelen, overvielen zij een weerloos meisje, dat daar wandelde. Ze sloegen de jonge vrouw neer en namen haar het geld af, dat zij bij zich had. Het meisje beging daarna de fout van haar leven. De mannen waren inmiddels doorgelopen, toen zij hen nariep: 'Ik ken jullie'. Stassen en Smits keerden daarop op hun schreden terug, grepen het meisje beet en doorboorden haar met de bajonet. Zij was onmiddellijk dood. Beide mannen kleedden het meisje geheel uit en sleepten haar lijk naar een mergelgrot, waar ze het verborgen.

Peter Stassen werd op 1 augustus 1774 te Munsterbilzen levend geradbraakt. Van de ongeveer 1200 inwoners van Wellen werden in twee jaar tijds 28 mensen ter dood veroordeeld. Van de gearresteerden ontsnapte er een, een kreeg vrijspraak en twee stierven in de gevangenis. Achttien Bokkerijders waren in Wellen geboren.

XXIV

In oktober 1770 pleegden enkele leden van de Bokkerijders op eigen houtje en zonder medeweten van de kapitein Joseph Kerckhoffs een inbraak. Dit misdrijf zou tot de aanhouding van de gehele bende leiden. Deze afzonderlijke onderneming ging uit van acht Bokkerijders uit Ubach. Het waren de 18-jarige Joseph Keyser, Peter Müller, Leonard Ploum, Leonard Steins, Cornelius Dautzenberg, Dirk Jaspers, Anthoon Scheuerman en Jacobus Otten.

Op zekere dag zat de eerzame boer Henricus Schütz uit Waubach in een herberg te Ubach. Schütz was in Ubach geboren. Op 11 juni 1737 trouwde hij met Maria Werden uit de parochie Eygelshoven en vestigde zich in Waubach. Het gesprek in de herberg ging al vlug over de Bokkerijders, omdat zij weer van zich hadden doen spreken wegens de vele diefstallen en inbraken van de laatste tijd. Henricus Schütz liet zich bij die gelegenheid nogal minachtend over de activiteiten van de Bokkerijders uit. Hij vond, dat de Bokkerijders helemaal niet zulke flinke kerels waren als gezegd werd. Hij wond zich zo op, dat hij de Bokkerijders uitdaagde. Hij riep uit, dat bij hem in de stal een paard stond, dat zo wild was, dat geen Bokkerijder het durfde stelen. In de herberg zaten ook leden van de bende, die het snoeven van Schütz gelaten aanhoorden. Verder deden zij er het zwijgen toe. Maar de uitdaging was aangenomen. De leden, die het pochen van boer Schütz gehoord hadden, vertelden het aan hun complicen, die onmiddellijk bereid waren de boer te bewijzen hoe flink de Bokkerijders wel waren. Acht complicen zouden dat varkentje wel even wassen.

Op de afgesproken avond trokken acht Bokkerijders uit Ubach naar Waubach. Het was een avond in oktober 1770. De posten werden uitgezet en Joseph Keyser, bijgenaamd ‘De jong’ brak de paardenstal open. ‘De jong’ haalde het woest steigerende paard naar buiten. Hij sprong op het paard en ging er mee tot Broekhuizen. De complicen volgden hem. In Broekhuizen mocht Leonard Steins op het paard zitten. Hij bracht het naar Ubach. Na overleg besloten ze het paard niet in Ubach van de hand te doen, omdat dan de kans op ontdekking te groot zou zijn. Zij kwamen overeen, dat de twee grootste booswichten ‘De jong’ en Peter Müller, die samen al vele rooftochten op hun naam hadden staan, het paard naar het Guliker

land zouden brengen. Daar zou het dan verkocht worden en het geld onder de acht Bokkerijders verdeeld worden. ‘De jong’, die de hele zaak had voorbereid, stond er echter op, dat hij de kwestie alleen zou regelen. Omdat hij zo aandrong, stemden de anderen er uiteindelijk in toe.

‘De jong’ reed het paard via Engelsdorf naar de markt te Aldenhoven, waar hij het paard te koop aanbood. De koper koesterde echter argwaan. Joseph Keyser moest de koper bewijzen, dat hij de eigenaar van het paard was. Dat lukte hem niet, waarna hij zonder paard de benen nam. De markt was zeer druk, zodat Joseph met moeite door de mensenmassa heen kwam. Bij zijn paard was inmiddels groot tumult ontstaan. Mannen begonnen te schreeuwen, dat zij hem tegen moesten houden. Spoedig hadden zij Joseph Keyser te pakken. Hij werd overgeleverd aan het gerecht te Aldenhoven, waar hij werd ingesloten.

Schout De Limpens van Ubach vroeg aan de Hofrath Junckgeburth, de schout van Aldenhoven, om uitlevering van Joseph Keyser. Dat verzoek werd op 1 november 1770 ingewilligd. ‘De jong’ werd in de gevangenis in het kasteel te Herzogenrath gezet.

Het proces werd tegen hem geopend. De justitie had er geen vermoeden van, dat Joseph Keyser een Bokkerijder was. Hij werd daarom alleen ondervraagd over de diefstal van het paard. Op 10 januari 1770 werd ‘De jong’ op de pijnbank gebracht. Ondanks helse pijnen was hij er niet toe te bewegen een bekentenis af te leggen. Hij ontkende al het hem ten laste gelegde. De duimschroeven moesten eraan te pas komen en na 20 minuten gaf Joseph Keyser toe het paard gestolen te hebben. Hij verried zijn zeven andere complicen en noemde de namen van andere Bokkerijders, die samen met hem aan een reeks diefstallen hadden deelgenomen. Hij noemde toen ook complicen uit Merkstein en Herzogenrath.

De rechters ging een licht op. Eindelijk hadden zij iemand te pakken, die iets over de Bokkerijders vertelde. Jarenlang hadden zij in het duister getast. Nu kon de zaak aangepakt worden. Diverse rechtbanken werden van de bekentenis van Joseph Keyser op de hoogte gesteld. Een reeks arrestaties volgde en bij de verhoren werden weer nieuwe leden van de bende ontdekt, die eveneens in de gevangenis belandden. De sneeuwbal was gaan rollen.

De arrestaties veroorzaakten bij de bendeleden grote opschudding. Velen, die zichzelf reeds aan de galg zagen bungelen, kozen het hazepad. Een grote uittocht begon. Er waren ook Bokkerijders, die zich veilig voelden. Zij verkeerden in de veronderstelling, dat de gearresteerde complicen hun Bokkerijderseed trouw zouden blijven en dat zij op de pijnbank zouden zwijgen. De Bokkerijders,

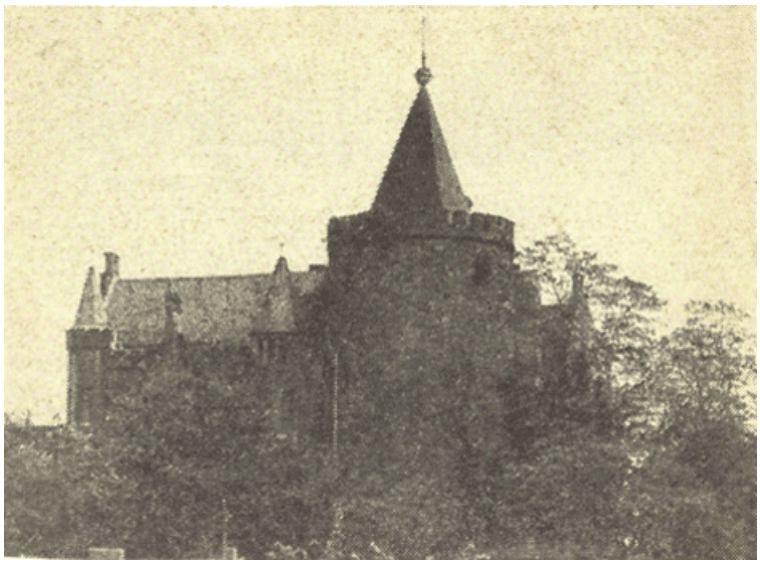

Het kasteel van Herzogenrath, waar zoveel Bokkerijders gevangen gezet zijn, rijst hoog boven het Duitse dorp uit. Hier sleet ook de kapitein van de Bokkerijders, Joseph Kerckhoffs, zijn laatste dagen. Hier werd hij op een afschuwelijke manier gemarteld. In de plompe toren waren de cellen voor de Bokkerijders gemaakt. De zelfmoordenaar Vorst is uit een van beide raampjes naar beneden gesprongen, waar hij te pletter viel.

die niet gevlucht waren, kwamen bijeen om te beraadslagen wat zij moesten doen.

Bij een van de eerste arrestaties werd ook Peter Müller aangehouden. Hij ontkende alle beschuldigingen. Zijn vriend Joseph Keyser zat toen al lang en breed in de cel en deed de justitie zijn bekentenissen. Een van de bewakers van het kasteel Herzogenrath, Leonard Loupen uit de Groenstraat, waarschuwde de rechters: ‘Mijne Heren, wees voorzichtig, want deze Joseph Keyser weet meer, als U zoudt denken’. Ook de bewaker Willem Ploum, alias Jochems Willem uit Ubach, getuigde tegen ‘De jong’. Deze getuigenissen zijn zeer vreemd, want de twee bewakers waren zelf ook lid van de Bokkerijders.

Zij vreesden echter, dat als ‘De jong’ op de pijnbank zou doorslaan, zij misschien ook tot de slachtoffers zouden behoren. Door de zaak om te draaien hoopten zij, dat de rechters geen geloof zouden schenken aan de bekentenissen van ‘De jong’.

Tijdens een vergadering van de kopstukken van de bende in het huis van Baltus Kerckhoffs te Merkstein werd de arrestatie van ‘De jong’ besproken. Een van de aanwezigen verweet de leiders toen, dat men een stommiteit had begaan om zulke jongens, die hun mond niet konden houden, in de bende op te namen. Dat was niet alleen een grote stommiteit geweest, maar ook een grote onvoorzichtigheid, waardoor de hele bende gevaar liep ontdekt te worden. Baltus Kerckhoffs en zijn vrouw Maria Notermans uit Schinnen stelden toen voor de schurk ‘De jong’ met geweld uit de gevangenis te bevrijden en hem daarna te doden. Anderen vonden, dat de onderneming groter kans van slagen had als ‘De jong’ in de gevangenis door vergif om het leven gebracht zou worden. Aan de bewakers was het immers toegestaan om met Joseph te spreken. Zij moesten hem een glas brandewijn geven, waarin zij rattenkruit hadden gedaan. Aan een beker sterk vergif kon men ook wel komen, Chirurgijn Kerckhoffs was immers arts.

Leonard Loupen en enkele anderen waren van mening, dat men de zaak moest laten rusten, want hoe ‘meer den dreck roeren zou, hoe meer hij zou stinken’. ‘De jong’ zou zijn mond wel houden, waardoor de rechter geen reden had hem over andere kwesties te ondervragen, stelde hij de aanwezigen gerust. Hij en zijn collega-bewaker zouden de rechters vertellen, dat ‘De jong’ op kermiszondag in een huis te Ubach had ingebroken en er enige vla's en wittebroden had gestolen. Dat zou voor de rechter voldoende zijn om over Joseph Keyser vlug recht te spreken en hem hetzij te verbannen of op te hangen. Onder protest van enkele Bokkerijders werd het voorstel van Leonard Loupen aangenomen en werd de vergadering gesloten.

Volgens besluit van deze vergadering moest Peter Müller de wijk nemen naar het Gulikerland, omdat hij in zijn vaderland veiliger zou zijn. Peter Müller volgde dit besluit inderdaad op, maar werd op Guliks gebied gegrepen en aan de rechtbank van Ubach uitgeleverd. De Bokkerijders zaten nu met de handen in het haar. Zij werden bang, dat nu alles zou uitlekken. Zij besloten, dat alles in het werk gesteld moest worden om Joseph te dwingen zijn eerder gedane bekentenissen te herroepen. Joseph bleef echter bij zijn verklaringen. Hij vreesde zelfs, dat de Bokkerijders een poging zouden doen hem te vermoorden. Hij verzocht daarom de schout van

Ubach goed op te letten, dat er geen vergiftigde spijs of drank in zijn cel terecht zou komen.

Peter Müller werd met Joseph Keyser geconfronteerd over het stelen van het paard. Tegelijkertijd werden ook andere misdrijven ter sprake gebracht. Peter Müller ontkende echter alles. Hij werd op de pijnbank gebracht. De duimschroeven, de linker en de rechter scheenschroef werden opgezet. Het haalde niets uit. Peter Müller bleef ontkennen. Hij werd aan de dubbele stroppade opgetrokken en moest zo geruime tijd blijven hangen. Hij bleef echter beweren, dat hij onschuldig was. Enkele dagen na de zware tortuur ontbood hij de rechter in de gevangenis. Hij deelde hem mee, dat hij een vrijwillige bekentenis wilde doen.

Zijn verzoek werd ingewilligd. Peter Müller begon te praten. Hij verried de namen van zijn complicen en gaf vele geheimen van de organisatie prijs. Hij vertelde details van onopgeloste inbraken. Toen dit de Bokkerijders ter ore kwam, raakten zij helemaal in paniek. Zij maakten zich de ergste verwijten, dat zij 'De jong' en Peter Müller niet hadden gedood.

De rechters hadden in de gaten gekregen, dat veel inwoners lid van de bende van de Bokkerijders waren. Dat zelfs de bewakers niet te vertrouwen waren. Zij vonden dat de bewaking niet meer door ingezetenen mocht gebeuren. Zij vroegen aan het Hof van Brussel enkele keizerlijke invalide soldaten om de bewaking van het kasteel te Herzogenrath over te nemen. Dit verzoek verwekte grote beroering onder de Bokkerijders. Velen maakten zich daarop verdacht door de benen te nemen, toen de soldaten in Herzogenrath arriveerden. Peter Ploum en Leonard Loupen gaven de moed nog niet op.

Zij stelden aan de kapitein van de Bokkerijders voor om geheel Herzogenrath plat te branden en van het tumult dat zou ontstaan te profiteren door de wacht van het kasteel te overrompelen en de gevangenen te bevrijden. De chirurg, die zelf in Herzogenrath woonde, was geheel ontdaan van dit voorstel. Hij wenste geen besluit te nemen en stelde voor hierover een vergadering op de Leonardsberg te beleggen.

De vergadering werd gehouden en enkele Bokkerijders stelden voor niet zo rigoreus te werk te gaan. Men moest enkele huizen en schuren in het naburige Afden in brand steken. De bende zou zich dan gewapend in de buurt van het kasteel gereed houden. Als de inwoners van Herzogenrath naar Afden snelden om het vuur te blussen, zouden zij tevoorschijn komen en de gevangenen bevrijden.

Kapitein Joseph Kerckhoffs voelde weinig voor de plannen van zijn complicen om branden te leggen. Hij kon zich niet met het voorstel verenigen de inwoners van Afden in een precaire situatie te storten. Hij voorvoelde, dat

bij die operatie onherroepelijk doden zouden vallen. Doden, zowel onder de inwoners van Afden als onder de Bokkerijders. En dat wilde Kerckhoffs voor iedere prijs voorkomen. Bij die operatie zou waarschijnlijk ook ontdekt worden hoeveel leden de bende telde. En dan zouden er uit Brussel nog meer soldaten gestuurd worden. Chirurg Kerckhoffs dacht, dat het verraad van enkele complicen tegen 'eerbare burgers' zoals zij geen wettig bewijs zou vormen. Als zij de eed trouw bleven en niets zouden verraden kon geen enkele rechter hen veroordelen. De meeste Bokkerijders zagen dit in. Zij beloofden plechtig, dat zij, als zij gearresteerd zouden worden, niemand zouden verraden. Daarna gingen zij naar huis, waar zij de gebeurtenissen afwachtten.

Na de arrestatie van Joseph Keyser, alias 'De jong', en Peter Müller werden op 1 februari 1771 Joseph Ploum, Leonard Ploum, Dirk Jaspars, Baltus Kerckhoffs en zijn vrouw aangehouden. Joseph Ploum was in Aken geboren. Hij woonde in de Sandkaul. Aan die straat had hij zijn bijnaam 'Der Herr von der Sanckel' te danken. Leonard Ploum droeg de bijnaam 'Ploum met de laem hand'.

De rechtbank trad zeer streng op tegen Baltus Kerckhoffs en zijn vrouw. Via die beiden probeerden de schepenen de gehele zaak te ontrafelen. Baltus werd daarom vaak en ernstig getortureerd. Hij liet echter niets los. Op 6 maart 1771 moest Baltus de zoveelste gang naar de pijnbank maken. Bij de eerste martelingen bleef hij opnieuw halsstarrig. Hij doorstond de pijnen en zweeg. Tenslotte werd hij aan de dubbele stroppade gebracht. Na enige tijd moesten de schepenen hem er afhalen, omdat hij het bewustzijn had verloren. Hij werd bewusteloos naar de gevangenis terug gebracht, waar hij dezelfde nacht, zonder nog tot het bewustzijn te zijn gekomen, overleed. De aanwezige landsdokter constateerde bij de lijkschouwing, dat de dubbele stroppade de lever en het buikvlies van Baltus gescheurd had. Het lijk van Baltus werd op 8 maart 1771 begraven. Zijn vrouw Maria Notermans wist uit de kerker van het kasteel van Herzogenrath te ontsnappen. (Maria Notermans was een heel dikke, zware vrouw. Het gat naast de kerkerdeur, waar Maria volgens de bewaker door ontsnapt was, was echter zo klein, dat er nauwelijks een rat doorheen kon).

Kort na de geslaagde ontvluchtingspoging van Maria gingen nog drie Bokkerijders uit Ubach aan de haal. Het waren Dirk Jaspars, Jacobus Henseler, bijgenaamd 'Thekelen Kobus' of 'Thekelen vuss', en Leonard Steins. Eind juli 1771 zaten 18 Bokkerijders in het kasteel te Herzogenrath gevangen. Onder hen bevond zich Frans Heinrich Vorst, alias de Cüper uit Merkstein. Vorst was doodsbenauwd voor de verhoren en de daarmee gepaard

gaande martelingen. Hij liet het er daarom niet van komen en pleegde op 27 juli 1771 zelfmoord.

Frans Vorst was vele jaren lang kuiper op de abdij van Kloosterrade geweest. In de cel had hij zich met de scherven van een glas een levensgevaarlijke wonde in de hals gemaakt. Het werd nog op tijd ontdekt, waarna een dokter hem de wonde verbond. De zelfmoordpoging was mislukt en Frans Vorst werd weer in de cel in de toren van het kasteel opgesloten. Enkele dagen na de eerste poging had hij weer zoveel kracht verzameld, dat hij het raampje in de cel open kon wrikken. Hij sprong in zijn wanhoop naar beneden en sloeg op de grond te pletter. De vilder sleepte zijn lijk door Herzogenrath en hing het met één been aan de galg op.

De gearresteerde Bokkerijders hadden inmiddels de namen van ongeveer honderd complicen genoemd. Er waren zodoende nog veel arrestaties en processen te verwachten. Op 7 oktober 1771 werd de eerste terechtstelling gehouden. De slachtoffers die de gang naar de galg op de Beckenberg in Herzogenrath moesten maken, waren Albertus Sleiper en Arnoldus Zanders (‘Kneullen’, bijgenaamd), beiden uit Merkstein. Het was het begin van een eindeloos lijkende reeks terechtstellingen, die pas in 1776 eindigde. Enkele dagen na de terechtstelling van de beide mannen uit Merkstein waren op 15 oktober negen Bokkerijders aan de beurt. Joseph Keyser, die jongeman, die de aanleiding van de arrestaties van de Bokkerijders was geweest, bevond zich onder die negen. Verder stierven die dag Joseph Ploum, Jacobus Otten, Adolf Steins, zijn zoon Heinrich Steins, Gabriel Reinaerts, Peter Pauwels, Willem Ploum en Butze Nelles.

Hoewel Adolph Steins reeds op 6 augustus 1771 een aantal complicen uit het Land van Valkenburg noemde, waren de schepenen van Valkenburg zich nog niet bewust, dat er ook Bokkerijders in hun land zaten. Steins noemde onder meer de namen van enkele Heerlense Bokkerijders, die bij de inbraak bij Martin Schröders aan de Hand in het Land van Ter Heyden betrokken waren. Zo verried hij ene Peter uit Heerlen, die zijn boterham als ‘eenen fournellenmaecker’ (een maker van kleermakersgereedschap) verdiende, en Berben Linnerd en Goerdt. Linnerd en Goerdt hadden bij Martin Schröders overnacht. In de nacht van de inbraak hadden zij van binnen de poort van de boerderij open gemaakt. Stilaan bemerkten de schepenen van Valkenburg, dat er ook Bokkerijders in hun omgeving zaten.

In de nacht van maandag 7 op dinsdag 8 december 1772 besloten enkele Bokkerijders op eigen houtje een inbraak in de Caumermolen in Heerlen te plegen. Het waren Jacobus Junneman, Peter Jabichs, Gerhard Dirckx, Zander Austen en Joannes Steins van Schandelen. Rond midder-

nacht gingen zij op weg naar de Caumermolen. Zander Austen en Jacobus Junneman kropen over het ‘candel’ tot aan het venster van de molen. Met een mes peuterde Junneman het venster open. Junneman kende uitstekend de weg in de molen, want hij had er vroeger als molenaarsknecht gewerkt. Hij glipte door het raam naar binnen. In de molen stonden zakken, die berstensvol vruchten zaten. Junneman reikte ze door het raam aan Zander Austen aan. Molenaar Anthoon Quaedvliegh, die de volgende dag door zijn knecht de diefstal ontdekte, gaf als schadepost twee vaten meel en 12 vaten vruchten op. De vijf Bokkerijders sleepten de gestolen zakken naar het huis van Van de Bus (Maria Dirckx).

De dag, die op de nacht van de diefstal volgde was een ‘heiligendag’. De knecht Wilhelmus Fyter had derhalve de dag tevoren nog tot elf uur in de molen gewerkt. Daarna had hij alles goed afgesloten, omdat er een vrije dag volgde. Die nacht was het echter gaan sneeuwen. De volgende morgen ontdekte hij gave sporen in de sneeuw. Hij waarschuwde de molenaar en samen volgden zij de sporen, die tot aan het huis van Van de Bus in de Evegats voerden. (De Evegats is de huidige Klompstraat).

De mannen keerden naar de molen terug en waarschuwden de schepenen van Heerlen. Door het goede speurwerk van de molenaar en zijn knecht hadden de schepenen weinig moeite om de daders te achterhalen. Om echter geen opzien te baren besloot het gerecht de visitatie in het huis van Van de Bus tijdens de hoogmis te houden. De meeste mensen waren dan in de kerk. De rechter hoefde niet lang te zoeken in het huis van Van de Bus. De gestolen zakken kwamen al spoedig op de proppen. De wacht, die de rechter vergezelde, bracht de zakken naar de gevangenentoren. Gerard Dirkx, een broer van Van de Bus probeerde te vluchten. Hij werd echter spoedig door de wacht achterhaald en gearresteerd. Gerard was door het gebeurde zo in paniek geraakt, dat hij prompt alles bekende voor de rechter. Hij gaf bevend toe, dat hij in de Caumermolen had ingebroken.

Gerard mocht in huis blijven, maar hij werd door een lid van de wacht, de jood Mozes, bewaakt. De andere leden van de wacht gingen de gestolen goederen naar de gevangenentoren brengen. Gerard wachtte geduldig tot de rechter en de wacht vertrokken waren, overrompelde Mozes, waarbij hij weinig weerstand van het lid van de wacht ondervond en ging er vandoor. Bij zijn haastige bekentenis aan het begin van de visitatie had Gerard echter zijn complicen verraden. De rechter wist voldoende. Hij ging naar de Pancratiuskerk en wachtte tot de hoogmis uit was. Jacobus Junneman was die dag naar de mis gegaan. Toen hij buiten kwam werd hij prompt gearresteerd. Hij schrok zo van de wacht en de rechter, die

De Caumermolen in Heerlen werd in de nacht van maandag 7 op dinsdag 8 december 1772 door enkele Bokkerijders bezocht. Het was de vooravond van een 'heiligendag'. Hoewel de knecht van de molenaar die avond nog laat in de molen bezig was, zette het groepje Bokkerijders er een kraak. De sneeuw, die die avond viel, werd hun fataal.

plotseling op hem afkwamen, dat zijn gedrag al een bekentenis was. De rechter deelde Junneman mee, dat hij naar de gevangenis in Valkenburg gebracht zou worden. Junneman meende, dat de pastoor gehaald zou worden. Hij was helemaal ontdaan van de onverwachte arrestatie. Vermoedelijk zag hij op dat moment al de galg voor zich en wilde hij bij de pastoor biechten. Dezelfde dag werden Peter Jabichs, Zander Austen en Joannes Steins aangehouden en in 'den landhuise' te Valkenburg ingesloten. Op de pijnbank noemden zij de namen van een aantal Bokkerijders uit Heerlen, Heerlerheide, Beek en omgeving. Nieuwe arrestaties volgden en spoedig waren de kerkers in Valkenburg overvol. De processen begonnen en ook in het land van Valkenburg werden Bokkerijders aan de galg opgehangen. Op 20 april stierven Junneman, Jabichs en Steins aan de galg. Omdat Zander Austen

alleen medeplichtig was aan de diefstal in de Caumermolen werd hij op 20 april 1773 onder de galg op de Heesberg gegeseld. Met acht roeden werden hem telkens zes slagen toegebracht. Daarna werd hij voor eeuwig verbannen uit het ‘Territoir der Hoogmogende de Staten Generaal’.

Op 12 mei 1773 stierven weer zes Bokkerijders aan de galg op de Heesberg. Het waren Joannes en Willem Cordewener, Gerardus van der Roost, Andries Cornée, Henricus Kreiten en Joannes Gerits. De executies gingen door tot en met 10 november. In die tijd werden in totaal 38 Bokkerijders uit de bank Heerlen opgehangen.

De Bokkerijder Jacobus Schosmans kreeg een uitzonderlijk zware straf. Hij werd op 28 mei 1773 naar de Heesberg gebracht, waar hij werd geradbraakt en met een bijl onthoofd. Jacobus Schosmans was in Malwal (kanton Uri in Zwitserland) geboren. Hij was glazenwasser van beroep en woonde in Heerlen. Op 29 juli 1750 was hij in Heerlen met Maria Sophia Cosmas gehuwd. Zijn schoonvader Gelis Cosmas (Koemoet) dreef een herberg in het Kruis te Heerlen. Tijdens zijn verkering met de dochter van de herbergier logeerde Schosmans op 4 april 1705 in de herberg. Hij had zich voor de ondertrouw met Maria Cosmas laten inschrijven. Het was in die tijd echter gebruikelijk, dat de aanstaande bruidegom niet bij de bruid mocht inwonen. De jongelingschap, wie dit ter ore was gekomen, ging bij de herberg van Cosmas ketelmuziek maken en eiste van Schosmans een ton bier. Dit bier noemde men huilbier of kwanselbier. De jongelingschap kreeg het huilbier en dronk de ton in de herberg leeg. 's Nachts kwamen negen dronken jongens terug, drongen de herberg binnen en eisten meer bier. Maria Cosmas weigerde dit, waarna een vechtpartij ontstond. De dronken belhamels sloegen alles kort en klein. De wacht, die op het tumult was afgekomen, durfde niet in te grijpen en trok ozich stilletjes terug. Op een gegeven moment dropen de belhamels uit zichzelf af. Zij werden echter opgespoord en op 4 mei 1750 veroordeeld tot het betalen van de kosten van het proces. Dat waren 24 gulden plus een boete van een goudgulden, die alle deelnemers aan de vechtpartij moesten betalen.

Schosmans was een gevaarlijke bandiet. Bij zijn vonnis werden hem elf inbraken, mishandelingen en moorden ten laste gelegd. Zijn vonnis luidt letterlijk: ‘....condemneeren, den beclaegden omgebragt te worden, ter plaetse daer men gewoon is crimineele Justitie te doen, en aldaar aan de scherprechter, overgelevert sijnde op een cruys gebonden en van onderen op, met agt slaegen leevendig geradbraakt te worden, desselfs hoofd van 't lichaam afgeslaegen en voorts op een Rad gelegt, en 't hoofd op een Pin gestelt te worden.....’

XXV

De familie Kerckhoffs, waarvan chirurgijn Joseph Kerckhoffs de meest lugubere geschiedenis weet te schrijven, woonde zowel in het land van 's Hertogenrade als in het land van Valkenburg. Voor de tijd van Joseph Kerckhoffs bewoonde een van de gebroeders Kerckhoffs, Franciscus Conrardus, het kasteel te Reimersbeek. Op 7 aug. 1732 schreef chirurg Franciscus een brief aan zijn broer Balthasar, die gerechtsdienaar in Herzogenrath was. Uit deze brief blijkt, dat Franciscus nog drie broers had. En wel Arnoldus, die vóór 1732 overleed, Henricus, die in Brühl woonde en Nicolaas, die in Afden bij Herzogenrath verbleef. Aan het slot van de brief schreef Franciscus, dat hij met verwondering vernomen had, dat Johanna, de dochter van Nicolaas, getrouwd was met een soldaat van de blauwe Garde. Door deze brief, die thans nog bewaard wordt in het archief van de handboogschutterij St.-Sebastianus te Herzogenrath, is onomstotelijk vast komen te staan, dat de kapitein van de Bokkerijders vier ooms had, waarvan een, Arnoldus, vroegtijdig is overleden.

De vader van de kapitein der Bokkerijders is Nicolaas Kerckhoffs. Nicolaas huwde met Catharina Doveren in Herzogenrath, waarna hij zich in Afden vestigde. Het echtpaar kreeg, voor zover bekend, zes kinderen, waarvan vijf jongens en een meisje. Het meisje heette Johanna. Zij was in 1705 in Afden geboren. Zij huwde de eerste keer met schoenlapper Reinerus Moll, die voorheen soldaat bij de blauwe Garde was. Het tweede huwelijk sloot zij met Wilhelm Flipps. Johanna overleed op 30 oktober 1785 te Herzogenrath. Het tweede kind, Johannes, werd op 13 februari 1706 in Afden geboren, terwijl Balthasar Petrus een jaar later op 27 september 1707 volgde. Baltus was evenals zijn zus twee keer getrouwd. De eerste keer huwde hij op 7 september 1732 met Maria Agnes Drescher in Herzogenrath, waarna hij met haar in Merkstein ging wonen. Maria overleed in 1752 in Merkstein. Elf jaar later, in 1763 huwde Baltus voor de tweede keer. Nu met Maria Notermans uit Schinnen. Op 7 maart 1771 stierf Baltus na een aantal gruwelijke martelingen in de kerker van het kasteel te Herzogenrath.

Het vierde kind van Nicolaas en Catharina heette Dionijs Heinrich. Hij was op 22 november 1708 in Afden geboren. Na de geboorte van Dionijs verhuisde het gezin Kerckhoffs naar Herzogenrath, waar nog twee zonen ge-

Het huis waar chirurg Joseph Kerckhoffs zich vestigde na zijn aanstelling als arts in Herzogenrath. Het huis was van zijn peetoom uit Brühl. Het lag aan de Hoofdstraat 32 te Herzogenrath. Enkele jaren geleden viel het onder de slopershamer. Een grote brok geschiedenis ging daarmee voor Herzogenrath en deze streek verloren. In de plaats van het huis is een café gekomen.

boren werden. Een van deze twee jongste telgen zal later de kapitein van de Bokkerijders worden. Omdat de kerkelijke registers van Herzogenrath vóór 1731 zijn verbrand, is niet meer exact te achterhalen, wanneer beide laatste zonen zijn geboren.

Het vijfde kind was Peter, die zijn boterham als koster te Hoengen bij Alsdorf verdiende. Hij was ook lid van de Bokkerijders. Peter stierf tijdens zijn proces in de gevangenis van Gulik aan de tering. Op de zesde plaats kwam Joseph Henricus. Hij werd chirurg en kapitein van de tweede bende van de Bokkerijders. Joseph die per se chirurg wilde worden ging als leerjongen bij chirurg Johannes Wagener in Herzogenrath werken. Aan het einde van zijn leertijd reikte de Herzogenrathse dokter hem op 13 maart 1743 een zogenaamde 'Lehrbrief' uit. (Een bewijs van voltooid leerlingschap). Uit deze brief blijkt, dat de kapitein van de Bokkerijders tussen de jaren 1723 en 1725 geboren moet zijn.

In 1743 verliet Joseph Kerckhoffs Herzogenrath en ging in het Oostenrijkse leger onder de wapenen. In 1746 lag hij in winterkwartier te Kerkrade. Hij was toen ingedeeld bij de 2de compagnie van het 1ste bataljon van het infanterie-regiment van de Hertog van Lotharingen. Dit regiment stond onder bevel van de 1ste luitenant, graaf de Perony, terwijl graaf Van Spada zijn kapitein was. In de winter van 1746-1747 werd Joseph naar Bohemen gestuurd om er nieuwe recruten voor het regiment te werven. Na zijn terugkeer moest hij op bevel van kapitein graaf Van Spada naar de abt van Rolduc gaan om er paarden te halen voor het transport van de recruten naar het regiment. Na de oorlog (de Oostenrijkse successieoorlog) lag Joseph Kerckhoffs met zijn troepenafdeling in garnizoen te Brussel. In 1750 werd hij aangesteld als chirurg. (Opmerking: Er heersen misverstanden over het feit of Kerckhoffs al dan niet in Leuven heeft gestudeerd. Dat is beslist nooit gebeurd. Joseph is wel naar Leuven gegaan om er zijn 'Approbation-zeugnis' bewijs van officiële erkenning als chirurg te gaan halen).

Na 36 maanden als chirurg in het regiment gediend te hebben, hoorde hij dat er een chirurgijnsplaats te Herzozenrath vacant was gekomen. Op 28 september 1752 solliciteerde hij bij de abt Fabricius van de abdij Rolduc naar die betrekking. Aangezien hij een goed getuigschrift als chirurg kon overleggen kreeg hij die betrekking. Dit getuigschrift had Joseph gekregen van zijn commandant in het leger, Christiaan Jacob de Vogelsang. De hoofdaalmoezenier, de jezuïet Franciscus Gerecken had op 28 september 1752 een aanbevelingsbrief naar de abt van Rolduc gestuurd. Joseph vroeg ontslag uit de krijgsdienst. Dat werd hem op 23 februari 1753 verleend. Hij keerde naar Herzogenrath terug en vestigde zijn praktijk

in het huis, dat zijn peetoom Henricus uit Brühl ter beschikking stelde. (Dit huis is enige jaren geleden afgebroken. Het lag in de Hoofdstraat 32. Op die plaats staat nu een café).

De chirurg trouwde in 1759 met zijn buurmeisje Anna Elisabeth Mans uit Herzogenrath. Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren, vier jongens en twee meisjes, die allen in Herzogenrath werden gedoopt. De kinderen heetten Johannes Franciscus, op 16 februari 1760 gedoopt, Maria Josepha op 11 juni 1762 gedoopt, Franciscus Johannes op 10 januari 1765 gedoopt, Barbara Catharina op 9 juli 1767 gedoopt, Johannes Arnoldus op 21 juli 1768 gedoopt en Matthias Joseph op 13 september 1771 gedoopt.

Onmiddellijk na zijn terugkeer in Herzogenrath begon Joseph met zijn broer Baltus aan de reorganisatie van de tweede bende van de Bokkerijders. Tevens startten zij een grote ledenwervingsactie.

Tijdens de verhoren in het kasteel te Herzogenrath verklaarden verscheidene Bokkerijders herhaaldelijk, dat Joseph Kerckhoffs hun kapitein was en in die functie medeplichtig aan een groot aantal inbraken. Het belastende materiaal tegen de chirurg stapelde zich op. Op een gegeven moment besloten de rechters een arrestatiebevel tegen hem uit te vaardigen.

Het was woensdag 14 augustus 1771. Joseph Kerckhoffs was, zoals gewoonlijk naar de vroegmis in zijn parochiekerk St.-Marien te Herzogenrath gegaan. Toen de mis uit was, verliet Kerckhoffs de kerk en wilde naar huis gaan. Voor de kerkdeur stond echter de gerechtsdienaar van het hoofdgerecht op hem te wachten. Kerckhoffs werd gearresteerd. Hij zei niets. Zwijgend en ingetogen liet hij zich naar het kasteel brengen, waar hij in de boeien werd geslagen. Tijdens de verhoren en de diverse confrontaties met andere gevangen Bokkerijders bleef Kerckhoffs rustig. Hij ontkende alles wat hem ten laste werd gelegd en zei, dat hij met die dievenbende totaal niets te maken had. Hij beriep zich op zijn goede naam als chirurg. De justitie begon te twijfelen. Zij was door de houding van Kerckhoffs niet meer zeker van haar zaak.

Joseph zei bovendien voortdurend, dat op zijn gedrag niets aan te merken viel. Men moest de inwoners hierover maar eens raadplegen. De rechters besloten dat inderdaad te doen. Pastoor Kemmerling van Herzogenrath en pastoor Rhamen van Afden werden ontboden. Zij verklaarden beiden, dat chirurg Kerckhoffs een nobel man was. Het mocht evenwel niet baten, want op 10 oktober 1771 werd Joseph naar de pijnbank gebracht. Volgens het dagboek van de abdij Rolduc - de processtukken over Kerckhoffs zijn verloren gegaan - legde Kerckhoffs ook tijdens de hevige folteringen geen enkele bekentenis af.

Vier dagen lang moest de chirurg de verschrikkelijkste kwelling doorstaan. Op 13 november verloor hij het bewustzijn. Nog altijd had Joseph het hem ten laste gelegde ontkend. De rechters besloten Kerckhoffs enige tijd rust te gunnen. Zijn lichaam was door de martelingen zo afgemat, dat het eerst moest herstellen. Het proces bleef daarom tot woensdag 6 mei 1772 rusten. Opnieuw werd Kerckhoffs gefolterd en ondanks het feit, dat hij ook nu hardnekkig bleef ontkennen ter dood veroordeeld. Het vonnis was nog maar amper voorgelezen of de beul vervolgde zijn werk. De jezuïet Zünder was aangewezen om de chirurg in zijn laatste uren bij te staan. De pater had op de morgen van de 6e mei alle kinderen van Herzogenrath bijeen gebracht in een kamer, die naast de folterkamer was gelegen. Samen met hen bad hij tijdens de tortuur tot 'beternis en bekering van den zondaar'. Het bidden was tevergeefs. De chirurg wilde niets loslaten over de Bokkerijders. Toen alle martelingen faalden werd Joseph door het gerecht aan de biechtvader overgelaten. Nauwelijks had de beul hem uit de folterwerktuigen bevrijd of Kerckhoffs zei: 'Mijne Heeren, hebt gij nu voldoening genoeg? Anders neemt mij en kapt mij van lid tot lid en werp mij zo op dit vuer, zoo zult gij zoo weijnig van mij weten als ge tot nu toe vernomen hebt'.

Hij liep daarna uit de tortuurkamer en kwam in de kamer waar de kinderen met pater Zünder aan het bidden waren. Kerckhoffs zei tegen Zünder: 'Maer Pater, mag ik wel nae uwen naem vraegen?' Zünder antwoordde: 'Ik ben pater Zünder'. 'God', zei de chirurg, 'dan zijt gij wél bij mij gekomen. Ik ben eenen grooten zondaer'. (Sünder). Pater Zünder prevelde daarop een gebed. Joseph Kerckhoffs viel op zijn knieën, strekte zijn armen uit en bad met de kinderen mee.

Even later moest Kerckhoffs opstaan. Hij werd uit de kamer geleid en weer in de kerker geworpen. Hier moest hij tot één dag voor zijn executie blijven. Pater Zünder bezocht Kerckhoffs herhaaldelijk in de cel. Zij spraken voortdurend over de 'reyze naer de Eeuwigheyd'. Pater Zünder was een geleerd man. Hij schilderde Joseph de 'reyze naer de Eeuwigheyd' zo knap, dat Kerckhoffs beefde en sidderde 'beveelende zijne ziele aan den Heere'. Zonder te zeggen of hij schuldig of onschuldig was, luisterde hij aandachtig naar de woorden van de pater.

Op maandag 11 mei brak het einde van Joseph Kerckhoffs aan. Hoofd-schout De Limpens van Herzogenrath voelde zich niet erg happy bij de kwestie Kerckhoffs. In feite was Kerckhoffs alleen op verklaringen van andere Bokkerijders ter dood veroordeeld. Zelf had hij nooit iets over de bende losgelaten. Daarom ging hij reeds in alle vroegte naar het kasteel in Herzogenrath. Hij sprak de gevangen Bokkerijders toe, dat als zij vals tegen de

chirurg hadden getuigd, zij dit nu nog konden herroepen. Over enkele uren zou Kerckhoffs opgehangen worden. De Bokkerijders bleven echter bij hun eerder afgelegde verklaringen. Er waren er zelfs bij, die spottend zeiden, dat de kapitein beslist zou blijven zwijgen. Hij zou zich liever laten ophangen dan iets te verraden, want hij had ook de eed afgelegd, waaraan hij tot de dood trouw zou blijven, ‘zoals hij het ons op vergaderingen voortdurend heeft ingepompt’, aldus de Bokkerijders.

Tegen elf uur werd Joseph Kerckhoffs uit de kerker gehaald en naar de galg op de Beckenbergh gebracht. Hier had zich een grote mensenmenigte verzameld. Het was nog nooit zo druk op de Beckenbergh geweest. De scherprechter legde het touw om de hals van Kerckhoffs. Hij prevelde een gebed toen hij de ladder opklom. Het was doodstil. De laatste woorden van de kapitein der Bokkerijders klonken als een verschrikkelijke aanklacht. Hij sprak de woorden toen de scherprechter hem van de ladder gooide. Hij riep: ‘Jesu dir lebe ich, Jesu dir sterbe ich’. Daarna bleef het stil. Kerckhoffs was dood.

De vrouw van Joseph Kerckhoffs bleef met zes jonge kinderen achter. Zij varieerden in leeftijd van 1 tot 12 jaar. Zijn vrouw Anna had erg veel verdriet geleden van de aanhouding van haar man, de martelingen en zijn indrukwekkend sterven aan de galg. Eenentwintig jaar na de dood van Joseph overleed zij op 3 juli 1793 om 1 uur 's nachts. Zij werd als weduwe van Joseph Kerckhoffs op 5 juli op het kerkhof te Herzogenrath begraven. Na de dood van Joseph Kerckhoffs was de stemming onder de bevolking verdeeld. Sommigen beschouwden hem als martelaar, omdat hij op de pijnbank zo volhardend was geweest. Zij vereerden hem en veroordeelden de rechters, die hem ter dood hadden gebracht. Anderen echter vervloekten hem, omdat hij zoveel mensen in het ongeluk had gestort. Er waren ook mensen, die van mening waren dat de rechters te snel recht gesproken hadden. Misschien was de chirurg toch nog tot inkeer gekomen en zou bekend hebben. Misschien was men dan achter de bedoelingen van de bende gekomen. Hoe het ook zij: Kerckhoffs is zwijgend de dood ingegaan. Hij heeft het grote geheim, dat op zijn persoon en op dat van de bende lag, mee in het graf genomen.

XXVI

De rechtbanken in het land van 's Hertogenrade en het Land van Valkenburg werkten op volle toeren. Overal werden Bokkerijders gearresteerd, verhoord en ter dood gebracht. Door de aanhouding van chirurg Kerckhoffs op 14 augustus 1771 diende de justitie de bende een gevoelige slag toe. Zij was nu zonder leider, die de touwtjes strak in handen hield. Het zou alleszins logisch zijn als de bende als los zand uiteen viel. Het tegendeel was echter waar. De Bokkerijders, die nog op vrije voeten waren, lieten zich niet intimideren door de aanhoudingen en gruwelijke martelingen van hun complicen. Zij vreesden noch de Goddelijke noch de wereldlijke rechter. ‘Ook vreesden zij niet den schandelijken dood van gallig ofte rad’. Overal in Limburg verrezen galgen en tegen deze lugubere achtergrond van dood en ellende bestond een aantal Bokkerijders het om toch nog een inbraak te plegen. Het zou het laatste misdrijf van de Bokkerijders worden.

Op dinsdag 21 november 1774 was een groot aantal in vergadering bijeen om voorbereidingen te treffen voor een inbraak in de pastorie van pastoor J. Brandt van Margraten. De inbraak werd in de nacht van dinsdag op woensdag gepleegd. Pastoor Brandt schrok omstreeks een uur die nacht wakker door lawaai, dat in de pastorie was ontstaan. Hij bleef stil in bed liggen luisteren. Hij dacht in het geheel niet aan Bokkerijders, want hij was evenals de grote meerderheid van de bevolking van mening, dat die tijd definitief voorbij was.

Opeens hoorde pastoor Brandt een heftig gebonk op zijn slaapkamerdeur. Hij besefte, dat dieven de deur wilden forceren. Hij sprong uit bed, maakte het raam van zijn slaapkamer open en begon om hulp te roepen. Onmiddellijk daarna werd het doodstil in huis. De Bokkerijders wachtten af wat de pastoor zou doen. Het was onheilspellend. Pastoor Brandt stond in het raam en zocht wanhopig de straat voor zijn huis af. Er was geen sterveling te ontdekken. Niemand had zijn hulpgeroep gehoord. Hij verliet zijn slaapkamer en sloop naar de klokketoren, die hij vanuit de pastorie kon bereiken. Het was nog altijd stil in huis. De Bokkerijders hielden zich verscholen. In de klokketoren haalde de pastoor opgelucht adem. Niemand had hem tegen gehouden. Hij

greep het dikke koord en begon als een wildeman de klok te luiden.

De bewoners van het dorp schoten wakker van het geluid van de klepperende klok. Zij vroegen zich af wat er nu in 's hemelsnaam bij de pastorie gaande kon zijn. Na enige tijd staakte pastoor Brandt het luiden van de klok. Hij ging naar de slaapkamer terug en stelde zich bij het openstaande raam op, waar hij opnieuw om hulp begon te roepen. Dat speelde zich allemaal in luttele minuten af. En nog altijd was er geen hulp voor de pastoor komen opdagen. Hij raapte al zijn moed bijeen, verliet voor de tweede keer zijn slaapkamer en ging naar de keuken. Daar sloeg hem de schrik om het hart. Voor het vuur lag zijn 47-jarige huishoudster Catharina Brouwers op de grond. De vrouw was bewusteloos.

Toen pastoor Brandt zich over zijn huishoudster heen boog, hoorde hij opnieuw geluiden. Verschrikt richtte hij zich op. Nu waren het echter buren, die op het rumoer, dat de pastoor had gemaakt, af gekomen waren. De pastooor zag onder andere zijn buurman Pieter Brouwers, die met zijn zonen Pieter en Willem en zijn dochter Geertruid, binnenstormden. Gezamenlijk toog men op inspectie uit. Van de Bokkerijders echter geen spoor. Tot men in de koestal kwam. Daar zagen zij een groot gat in de lemen wand. Via dat gat waren de inbrekers bij de achterkeuken gekomen, waar de pastoor opnieuw een groot gat in de lemen wand ontdekte. Uit de grote glazenkast in de pastorie was al het tin en koper verdwenen, terwijl uit het onderste gedeelte van de kast servetten, kleren van de meid, een gouden kruis en het zilverbeslag van het kerkboek van de huishoudster ontvreemd waren. Het kerkboek was achtergebleven. Een van de bandieten had het zilverbeslag er met een mes afgesneden. De pastoor miste een paar muylen (pantoffels). Zelfs de groene zijden gordijnen hadden de bandieten van het bed van de huishoudster getrokken.

Aangezien het die nacht hevig gesneeuwd had gingen Willem en Pieter junior naar buiten om daar naar sporen te zoeken. Zij vonden voetafdrukken in de sneeuw, die zij gemakkelijk konden volgen. Toen zij ter hoogte waren van het koor van de kerk en de tuin van de pastorie vonden zij een grote zak, die de Bokkerijders tijdens hun overhaaste vlucht hadden verloren. In die zak zat een groot gedeelte van de gestolen goederen, zoals de zijden gordijnen, enkele koperen casserollen (komvormige braadpan), marmitten (koperen ketels om vlees in te koken) en de muylen van de pastoor. Pastoor Brandt schatte de totale waarde van de resterende buit op ongeveer honderd gulden.

De huishoudster, Catharina Brouwers, sliep altijd in de keuken van de pastorie. Zij verklaarde voor het gerecht,

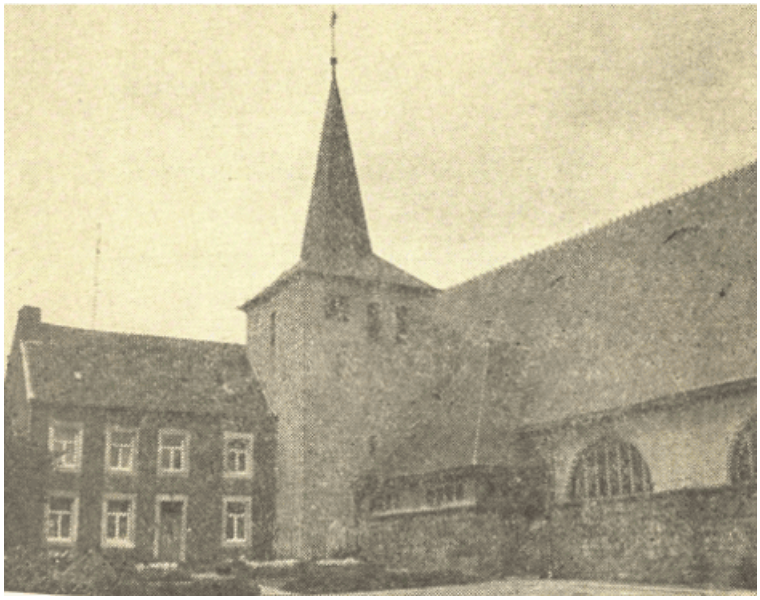

De kerk en pastorie van Margraten waar de Bokkerijders, die nog niet in handen van de justitie waren gevallen, de laatste inbraak uit hun misdadige carrière plegen. Vanuit de pastorie kon de pastoor in de klokketoren komen, waar hij in het holst van de nacht de klok begon te luiden. Zijn huishoudster viel flauw toen de Bokkerijders binnendrongen.

dat zij pas wakker werd toen er licht in de keuken werd aangestoken. Drie of vier onbekende mannen stonden voor haar bed. Een van hen had een soort bajonetmes in de hand, waarmee hij dreigend op haar borst wees, alsof hij haar er mee wilde doorboren. Bij het zien van het gevaarlijke mes verloor Catharina prompt het bewustzijn. Hierdoor kon zij het gerecht nauwelijks iets over de inbraak meedelen. De mannen hadden een taal gesproken, die zij door haar vreselijke angst, niet had verstaan. Zij wist ook niet hoe zij vanuit haar bed op de grond terecht gekomen was, waar zij door pastoor Brandt was gevonden. Tijdens haar bewusteloosheid moeten de indringers haar het hemd uitgetrokken heb-

ben, want toen Catharina weer tot bewustzijn kwam zat haar hemd om haar handen gedraaid. Bovendien was het helemaal zwart geworden, aldus een typisch detail van de vrouw.

Na de dood van kapitein Joseph Kerckhoffs trad de ontvanger van de tol Herman Luyten van Geleen als aanvoerder op. Zijn onderkapiteins waren tollenaar Caspar van Mechelen uit Schin op Geul en Frans Anthoon Brassé uit Margraten. Brassé woonde in 1774 naast Caspar van Mechelen tegenover de kerk in Schin op Geul.

Op 20 augustus 1778 verklaarde Caspar van Mechelen op de pijnbank in het kasteel van Amstenrade, dat ongeveer 25 Bokkerijders bij de inbraak in de pastorie te Margraten betrokken waren. Hij noemde de namen van 17 Bokkerijders, waaronder Brassé en Luyten. Caspar van Mechelen was op de uitkijk gezet. Rond één uur in die bewuste nacht begon plotseling de kerkklok te luiden. Caspar schrok zich lam. Onmiddellijk daarop kwamen zijn complicen naar buiten gerend en verdwenen in alle windrichtingen. Later had Herman Luyten tegen Caspar gezegd, dat de beste buit achtergebleven was. Hij doelde hiermee op een bedrag van zeshonderd gulden, dat de pastoor kort tevoren van het Capittel van Aken had ontvangen. Die zeshonderd gulden hadden de Bokkerijders in de haast niet kunnen vinden. Bij de overhaaste vlucht uit de pastorie had Caspar zich bij Brassé aangesloten. Toen zij over de velden renden had Brassé hem verteld ‘hoe die pestige maegd kwaekte’. Herman Luyten bevond zich ook in dat groepje. De mannen renden tot op de Kruisweg bij Yseren, waar zij in een weide halt hielden. Herman Luyten begon de mannen toe te spreken en zei, dat zij een nieuwe opdracht moesten uitvoeren, die tevoren veel beter beraamd moest worden. Tijdens de eerstvolgende vergadering zou hij dat wel aan de orde stellen.

Op de pijnbank te Valkenburg verklaarde Frans Anthoon Brassé, alias de Moks op 9 februari 1775, dat hij Caspar van Mechelen op dinsdag 21 november 1774 op de straat Aan de Linde te Schin op Geul ontmoette. Nadat hij Caspar gegroet had had Caspar hem voorgesteld die avond nog naar Sint Maarten te gaan om de pastorie te overvallen. De Moks had geantwoord, dat hij daaraan niet meedeed, omdat hij in Margraten veel te goed bekend was. Caspar repliceerde: ‘Gank maer met, dou konst op eenen kandt blijven staen’. Brassé liet zich ompraten. Hij vroeg Caspar even te wachten, omdat hij zijn vrouw moest zeggen, dat hij nog weg moest. Hij ging naar huis en zei: ‘Ick moet ergens gaen’. Zijn vrouw vroeg: ‘Waer naer toe?’ Waarop Caspar antwoordde: ‘Ick moet eens gaen sien of Caspar van Mechelen aen 't brouwen is, soo ick niet vroeg te huys ben,

gank dan maer slapen, geer hooft mig niet te wagten'. Nadat hij dat gezegd had, verliet hij het huis en ging met Caspar van Mechelen over de Schinnerbruck, door de veeweide naar het St.-Jansbosch, waar zij Matthis Pietermans ontmoetten. Vandaaruit gingen zij tussen de dorpjes Yseren en Scheulder door naar de Margrater hagen. Hier wachtten nog meer complicen, terwijl de groep in de weide van de Massing voltallig werd.

Volgens Brassé moest hij toen in de straat, waarop de tuin van schepen Van Auw uitkwam, op de uitkijk gaan staan. Dit is een pertinente leugen van De Moks. Hij heeft namelijk geholpen om de gaten in de lemen wand te breken, terwijl hij het was, die de huishoudster met een mes heeft bedreigd. Meer wilde Brassé niet over de inbraak vertellen. De duimschroeven werden hem opgezet en die folterwerktuigen dwongen Brassé opnieuw een bekentenis af. Een bekentenis, die met de inbraak in de pastorie als zodanig niets te maken had. De Moks verklaarde namelijk zonder enige aanleiding, dat hij enkele jaren voor de inbraak in de pastorie op de heer Van Auw geschoten had. Vanuit een wei van Brouwers had hij een kogel door het raam van de slaapkamer van de heer Van Auw gejaagd. Niemand werd gewond, maar de schrik zat er bij de familie Van Auw in. Bovendien had De Moks de heer Van Auw en zijn dochter, die een paar dagen later argeloos een wandeling maakten, een flink pak rammel gegeven. Deze wraakoefeningen ondernam De Moks omdat hij zich door schepen Van Auw bedrogen voelde. Hij vond dat hij nog geld te goed had van de heer Van Auw uit de tijd, dat hij collecteur in Margraten was.

De Moks was overigens een man, die bij geschillen erg vlug zijn knuisten gebruikte. Zijn eigen moeder moest dat eens aan den lijve ondervinden. Tijdens een kleine woordenwisseling had De Moks zijn moeder, Margaretha Bex, ernstig mishandeld. Hij had haar in het gezicht gespuwd en geslagen, waarbij De Moks zo driftig was geworden, dat hij de arme vrouw vastgegrepen had en op een stoel had gegooid. De vrouw sloeg met zo'n kracht op het meubelstuk, dat de spaanders in het rond vlogen. Margaretha Bex brak hierbij een rib, terwijl de stoel totaal werd vernield. Op 11 september 1765 had De Moks met gekapt lood en hagel op Gillis Smeets geschoten, waarbij de man ernstig gewond raakte. Hieruit blijkt wel dat De Moks beslist geen lieve jongen is geweest.

Frans Anthoon Brassé huwde op 1 februari 1757 te Margraten met Anna van Stockhem uit Schin op Geul. Het echtpaar kreeg zes kinderen, waarvan drie jongens en drie meisjes. Frans Anthoon Brassé was op 10 november 1732 als zoon van Bernardus Brassé en Margaretha Bex in Margraten geboren. De rechters werden uit Brassé

niet veel wijzer, toen hij over de overval op de pastoor van Margraten verhoord werd. De Bokkerijder hield hardnekkig vol, dat hij niets anders gedaan had dan op de uitkijk gestaan. De Bokkerijder Anthoon Overkorn weerlegde die verklaring van Frans Anthoon Brassé. Hij beschuldigde De Moks er zelfs van, dat hij de huishoudster uit bed had getrokken en tot voor het vuur had gesleurd.

De rechters stonden versteld van de koelbloedigheid waarmee deze overval gepleegd was. Overal werden de Bokkerijders aan de galg gebracht en toch hadden enkelen de moed opnieuw een misdrijf te begaan. Zij vroegen Frans Anthoon Brassé wat hen bewogen had om toch weer op dievenpad te gaan. De Moks antwoordde, dat de complicen, die nog op vrije voeten waren, daarover ook met elkaar gesproken hadden, voordat zij naar de pastoor van Margraten gingen. Er waren zelfs complicen geweest, die tegen het plan om in te breken bezwaren hadden gemaakt. Maar de meesten zeiden toch: ‘We hebben eenen goeden Heer. Wij hebben niets te vresen, die sal ons niets doen ofte hij sal niet regten, wij sijn hier vrij namentlijck te Schin op Geul’.

XXVII

Het is ondoenlijk om alle namen van de Bokkerijders op te sommen, die in de achttiende eeuw deze streken onveilig hebben gemaakt en daarvoor aan de galg zijn gekomen. Wij zullen trachten een globaal beeld te geven van het aantal leden van de tweede bende van de Bokkerijders, het aantal geëxecuteerde en gevluchte personen, zoals het in de processtukken staat vermeld.

Land van Valkenburg

Op 20 april 1773 begon men hier met de terechtstellingen. In Heerlen werden 38 Bokkerijders ter dood gebracht, 20 werden verbannen en drie werden vrijgesproken. In Beek werden tot en met 26 mei 1774 22 Bokkerijders geëxecuteerd. Omdat er in bijna ieder dorp Bokkerijders zaten kostte het te veel geld om de ter dood veroordeelden, die in ‘den Landhuyse’ te Valkenburg opgesloten zaten, naar de gerechtplaatsen van de banken te vervoeren, waar zij woonden. De hoofdofficieren en de rechters namen derhalve een resolutie aan om voortaan gearresteerde Bokkerijders op een gemeenschappelijke plaats te executeren. Vanaf die tijd werden daarom alle Bokkerijders uit het Land van Valkenburg op de Lommelenberg terechtgesteld. Dat waren Bokkerijders uit Beek, Valkenburg, De Heeck, Klimmen, Schimmert, Houthem, Meerssen, Hulsberg, Haasdal, Aalbeek en Walem. De hoofdbank Heerlen was niet bij deze resolutie betrokken. De Heerlense Bokkerijders werden weliswaar in Valkenburg veroordeeld, maar hun vonnissen werden in Heerlen voltrokken.

Door die resolutie is het aantal terechtgestelden op de Lommelenberg natuurlijk fors gestegen. In totaal werden er 77 Bokkerijders ter dood gebracht. In Geulle stierven er negen aan de galg, terwijl drie konden vluchten. Verder stierven in Elsloo 22 Bokkerijders, in Margraten twee, in Gulpen drie, in Mechelen drie, in Berg bij Maastricht een, in Stein een, in Amstenrade een, in Maastricht twee en in Nuth een.

De rechters in de Oostenrijkse Landen van Overmaas volgden het voorbeeld van hun collega's in het Land van Valkenburg. Zij namen ook een resolutie aan om de Bokkerijders op een plaats terecht te stellen en in een gevangenis in te sluiten. Het kasteel van Am-

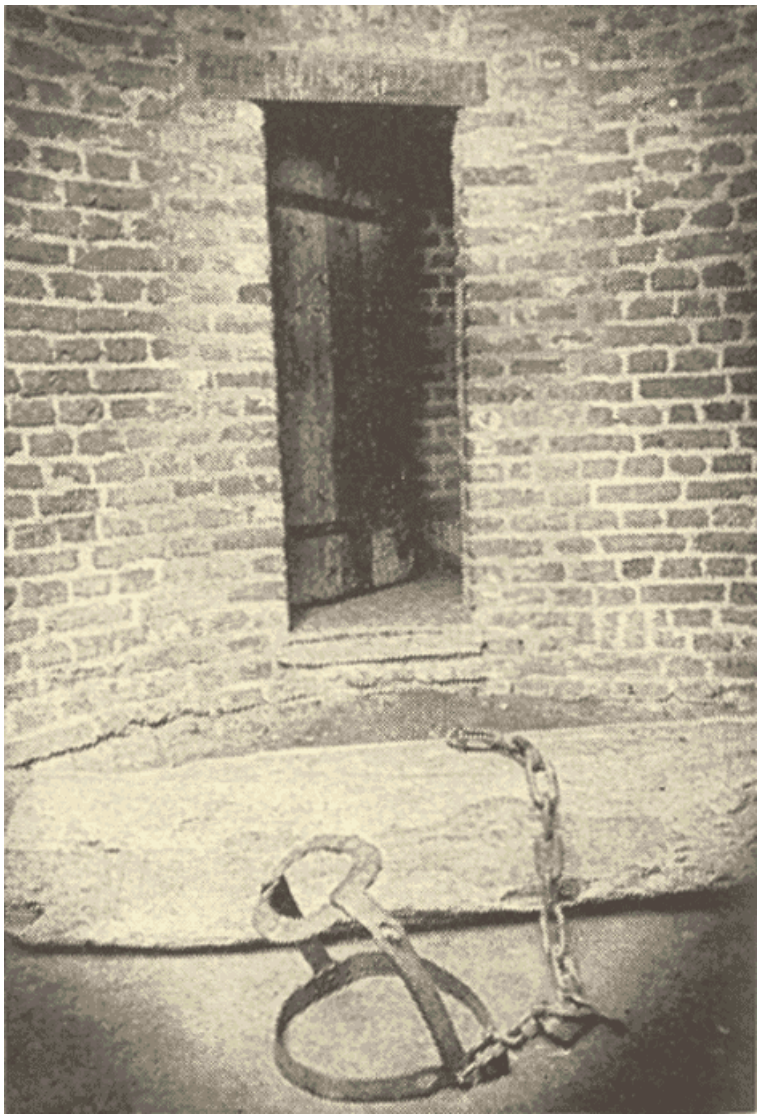

stenrade was de centrale gevangenis, waar ook de processen werden gevoerd, terwijl de gemeenschappelijke galg aan de Zeekoel langs de Heerenweg te Brunssum stond. (Thans ligt er het openlucht zwembad 'De Zeekoelen'). Aan die galg stierven acht Bokkerijders, die afkomstig waren van Schin op Geul (1), Spaans-Walem (3), Strucht (1), Hoensbroek (2) en Brunssum (1). Te Wellen (België) werden 28 personen opgehangen, te Rekem (België) een, in Aken een en in andere Belgische plaatsen ongeveer 30.

Land van 's Hertogenrade

In Merkstein werden 29 Bokkerijders ter dood gebracht, in Ubach 20, in Kerkrade 5, in Simpelveld 1, in Herzogenrath 7, in Rimburg 4 en in Alsdorf 12. In het Land van Gulik werden 21 personen terechtgesteld.

In totaal komen 800 namen van bendeleden in de procesakten voor. Van dit ontzaglijk grote aantal leden werden ongeveer 330 Bokkerijders ter dood gebracht. Men zou zich kunnen afvragen, waarom de bende zoveel leden had. Een kleiner aantal zou immers bij een diefstal een groter aandeel in de buit krijgen. Bovendien waren de kopstukken er voortdurend op uit meer leden voor de bende te werven. Een verklaring is de volgende: Toen in de zuidelijke Nederlanden de Spaanse landen Oostenrijks werden, ontstond er een stroming in de zuidelijke Nederlanden, vooral in Brussel, om zich aan het juk van de Oostenrijkers te ontworstelen. De noordelijke provincies waren al langer bevrijd. In Brussel werd in het geheim tegen Oostenrijk geageerd. De mensen, die zich daarmee bezig hielden, noemden zich Patriotten. De revolutionaire plannen, die zij smeedden, moesten natuurlijk geheim gehouden worden.

De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat chirurg Kerckhoffs met enkele Patriotten in aanraking is gekomen. Toen hij uit België terugkeerde is hij immers onmiddellijk begonnen in deze streken ook een dergelijke groep op te richten. In samenwerking met zijn broer Baltus wilde hij de bende op militaire leest schoeien. Een middel om de toekomstig leden militaire discipline bij te brengen. De tweede bende van de Bokkerijders verschilde dan ook aanzienlijk van de eerste bende. De bende onder leiding van Ponts verdeelde de buit onmiddellijk na de overval, terwijl de leden van de tweede bende de buit eerst bij de kopstukken brachten, waar zij op een later tijdstip verdeeld werd. De eed stond bij de leden van de tweede bende ook in hoger aanzien, terwijl de bewapening veel beter was.

Omdat het aandeel in de buit voor ieder lid afzonderlijk niet zo groot was, werd er veel gemopperd. Een veel

gehoorde klacht was, dat de aanvoerders het meeste in eigen zak staken en de rest onder de complicen verdeelden. De gebroeders Kerckhoffs leverden het beste bewijs. Zij waren zeer egoïstisch en hielden het grootste gedeelte van de buit zelf.

Een andere vraag is of Joseph Kerckhoffs wel de grote leider is geweest. De Bokkerijder Hendrik Akkermans heeft tijdens zijn verhoor namelijk een merkwaardig verhaal opgedist. Hij bevond zich op een avond in het huis van de glazer Anthoon Bosch in de Heeck, toen hij plotseling het galop van naderende paarden hoorde. Even later hielden de paarden voor het huis halt. Chirug Kerckhoffs, gekleed in een blauwe jas, trad de keuken binnen. Hij werd gevolgd door een onbekende 'Heer', die zonder een woord te zeggen door de keuken naar een aangrenzende kamer ging 'en wel soo stout, alsof hij den weg naer die kamer wel geweten hadde'. Die man had een middelmatig postuur, 'dog eerder groot dan middelmaetig, dick en wel geset, gekleed met een hemelsblauwen couleusen rock (jas) en camisool met silver galonne knopsgaeten en witte knopen. En een hoed met silver galon getooid. Van gesicht en gelaet vree off bars, hebbende een deegen of saebel op sijde en een carvatse in zijne hand en leere steveljens om sijne beenen'. Achter die onbekende man kwamen twee boerekerels, die stokken in de hand hielden. Zij gingen ook de aangrenzende kamer binnen. De glazer en Kerckhoffs behandelden die man met zoveel respect, dat Hendrik Akkermans onmiddellijk concludeerde, 'dat dien Heer den alder oversten van hunne bende geweest is'.

Een van de vier dochters van de glazer Anthoon Bosch gaf tijdens haar ondervraging nadere details over de onbekende 'Heer' prijs. Zij vertelde, dat de man ongeveer vier keer bij haar vader in huis is geweest. Hij kwam steeds in gezelschap van Kerckhoffs. Zij kwamen altijd te paard. Deze werden in de stal van haar ouders geleid. Hij kreeg steeds het heerlijkste eten voorgezet, waarna de hele nacht gedronken en plezier gemaakt werd. Bij zo'n gelegenheid werden wel acht flessen witte wijn 'soldaat' gemaakt. Bovendien legde die man heel graag een kaartje, waarbij dan altijd om geld werd gespeeld. Hij speelde dan 'Bruiten'. (Bruiten, ook Bel Bruiten genoemd, is een oud Limburgs kaartspel, dat met vijf kaarten ieder gespeeld werd. De Koning en de Vrouw waren de hoogste kaarten. Had men Koning-Vrouw van dezelfde kleur dan noemde men dat een Bruid, had men deze combinatie in harten dan noemde men het Belle-Bruid).

Maar nog altijd was niet duidelijk wie deze vreemde man was, die de glazer in de Heeck bezocht en deed alsof hij er thuis was. De Bokkerijder Johannes Lycops

geeft een antwoord op deze vraag. Op de pijnbank verklaarde hij dat hij in 1749 in het Lindeboomke bij de Bokkerijders was aangeworven. Dat gebeurde door een 'Heer', die zich uitgaf voor een Frans officier en op het kasteel Glasenapt woonde. Diezelfde man zou 16 of 17 jaar later in een herberg te Maastricht nog steeds Bokkerijders aan het ronselen zijn geweest.

Via de Bokkerijder Tilman Swinnen kwamen de rechters erachter, dat de man, die op het kasteel Glasenapt woonde, contacten in Tegelen had. Op het kasteel Holtmühle in Tegelen woonde in 1711 Adam Ludwig van Hundt. Uit zijn huwelijk met Johanna Elisabeth von Quadt Wickeraet werd Louise Anna Elisabeth von Hundt geboren. Adam Ludwig stierf in 1728, waarna zijn vrouw met Frans Ferdinand van Calkoen, genaamd Loohausen hertrouwde. Zij stierf reeds op 3 februari 1736 en Frans van Calkoen bleef alleen met zijn stiefdochter Louise op het kasteel achter. Louise amuseerde zich met paardrijden en het maken van wandelingen.

Op een morgen reed Louise alleen met haar paard over de heide. Zij werd opgewacht door Joachim Reinhold von Glasenapt, een Pommers edelman uit Grasz-Bülisheim, die het meisje schaakte. Joachim von Glasenapt was officier te Gelderen, dat toen een Pruisische vesting was. Louise heeft kennelijk weinig bezwaar tegen haar ontvoering gemaakt, want in 1744 trouwden zij in de garnizoenskerk te Wesel aan de Rijn. Jonker von Glasenapt kreeg hierdoor een groot aantal bezittingen zoals de Holtmeulen, de Haendert, Wambach, de Putting te Kessel en de Heerlijkheid Tegelen. De jonker is meestal ten onrechte baron von Glasenapt genoemd. Hij was een dapper, avontuurlijk, maar tegelijk ook zeer verkwistend man. In plaats van een bezadigd en deftig leven van een edelman te leiden, koos hij voor de voortzetting van zijn militaire loopbaan. Dat moest hij op eigen kosten en eigen verantwoordelijkheid doen. Hij onderhield zelf een afdeling huzaren.

In 1752 wilde Von Glasenapt de Holtmeulen bomvrij maken. Hij liet een gedeelte van de gebouwen met een laag zand bedekken. Door de grote belasting stortte in de nacht van de 17e april 1752 een gedeelte van het kasteel in. Jacob Vissel, een metselaar uit Gelderen, werd onder het puin bedolven en verloor het leven. Een ander minder gevaarlijk avontuur beleefde Von Glasenapt tussen de Horsterberg en de Hondsdijk, waar in een berg een beekje 'Snelle Sprunk' ontspringt. Deze bron trok de aandacht van de jonker. Hij liet een brede gracht door de heide graven, vanaf de bron in de richting van het Wambacher hout. Hij wilde het water van de lager gelegen 'Snelle Sprunk' naar de hoger stromende Wambacher Molenbeek leiden om zodoende het

water meer kracht te geven. Dat water moest zijn molen draaiende houden. Deze onderneming was natuurlijk gedoemd te mislukken. Het water wilde niet bergop stromen. De lege gracht werd sindsdien de ‘Gekkegraaf’ genoemd. In de buurt van de Hondsdijk is de ‘Gekkegraaf’ nog gedeeltelijk zichtbaar.

Wegens de vele processen, die hij tijdens zijn avontuurlijk leven kreeg, en de verkwistingen raakte jonker Von Glasenapt hoe langer hoe dieper in schulden. Wambach, dat reeds sinds 1556 familiebezit was, moest verkocht worden. Volgens de overlevering zou Von Glasenapt dit goed tijdens een kaartavondje verspeeld hebben. Inmiddels was in 1756 de 7-jarige oorlog uitgebroken. Het vechtersbaasje Von Glasenapt leefde weer op. Hij streed aan Pruisische zijde en werd negen keer gewond. Zijn militaire loopbaan bracht evenwel weinig geld in het laatje. In de jaren tussen 1755 en 1760 ging hij ‘munt’ slaan. Hij beweerde, dat hij daartoe het recht had gekregen van de keurvorst Karel Theodoor. Het geld bestond uit twee stuiverstukken van beter metaal. In 1861 waren nog veel ‘Glasenepkens’ in Tegelen in omloop. Thans zijn deze munten zeer zeldzaam. Op de Holtmeulen worden er nog enkele bewaard. Met dit geld verdiende Von Glasenapt tamelijk veel, want op 6 november 1759 was hij zelfs in staat om de hoeve ‘Nierberckt’ van Gerardus Besouw te Grubbenvorst te kopen.

Dit succes duurde niet erg lang, want op 18 juli 1760 werden de Glasenepkens van Gelderse zijde verboden. Toen er in 1763 een einde kwam aan de 7-jarige oorlog, keerde jonker Von Glasenapt niet meer bij zijn vrouw terug. Hij vestigde zich op een kasteeltje tussen Dülken en Boisheim. Zijn militaire hartstocht kon hij botvieren op 12 verlopen soldaten, die hij in dienst had. Zijn koetsier Zacharias, die hem ook in zijn ellende trouw bleef, ging voor zijn tot de armoede vervallen meester bedelen. Als men hem vroeg wie hij was zei hij: ‘Mijn naam is Zacharias. Mijn Heer en ik zijn beiden even rijk. Wij gaan beiden bedelen’. In 1800 overleed Von Glasenapt op 83-jarige leeftijd in een armenhuis te Keulen. Via zijn levensloop is niet duidelijk geworden welke rol hij bij de Bokkerijders heeft gespeeld. Dat hij ermee in aanraking is gekomen, staat onomstotelijk vast.